

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖNASYA ARKEOLOJİSİ BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**M.Ö. 6. YÜZYILDA ORTA ANADOLU: TARİHSEL
KAYITLAR VE YENİ ARKEOLOJİK KEŞİFLER
IŞIĞINDA GENEL BİR DEĞERLENDİRME**

Okan SEZER

2501160711

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Şevket DÖNMEZ

İSTANBUL – 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : OKAN SEZER Numarası : 2501160711
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI Danışmanı : PROF.DR.ŞEVKET DÖNMEZ
Tez Savunma Tarihi : 16.07.2019 Saati : 13.00
Tez Başlığı : "M.Ö. 6. YÜZYILDA ORTA ANADOLU: TARİHSEL KAYITLAR VE YENİ ARKEOLOJİK KEŞİFLER IŞIĞINDA GENEL BİR DEPERLENDİRME"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / **OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR.GÜLSÜN UMURTAĞ		Kabul
2-PROF.DR.ŞEVKET DÖNMEZ		KABUL
3-DOÇ.DR.HATİCE KALKAN		KABUL
4-DOÇ.DR.BÜLENT ÖZTÜRK		KABUL
5-DR.ÖĞR.ÜYESİ ÖZGÜR TURAK		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-PROF.DR.ZEYNEP KOÇEL ERDEM		
2-DR.ÖĞR.ÜYESİ ASLIHAN YURTSEVER BEYAZIT		

ÖZ

M.Ö. 6. YÜZYILDA ORTA ANADOLU: TARİHSEL KAYITLAR VE YENİ ARKEOLOJİK KEŞİFLER IŞIĞINDA GENEL BİR DEĞERLENDİRME

OKAN SEZER

M.Ö. 6. yüzyıl Ön Asya için önemli bir eşiktir. Günümüz Doğu ve Batı uygarlıklarının rol-model aldıkları tarihsel fikir ve şahsiyetler bu yüzyılda daha net görülebilmektedir. Geçmişte iki uygarlık birbirini takip eden büyük zaferlerle kendi idealleri adına yeni topraklar kazanırken, aldıkları mağlubiyetlerle karşı tarafın yönetimi altında yaşamak zorunda kalmışlardır. Söz konusu zorunluluk bir süre sonra farklı kültürlerin kaynaşarak yeni kültürel öğeler üretmelerine olanak tanımıştır.

Yüzyıl başında iki uygarlığın temsilcileri olan Medler ve Lydialılar karşı karşıya gelmiş ve yenilememişlerdir. Aralarında imzalanan anlaşmayla çatışmalar sonlandırılmış ve krizin nihai çözümü ileri bir tarihe ertelenmiştir. Yüzyıl ortasına gelindiğinde öyle anlaşılıyor ki, tarafların birinde yaşanan temsilci değişikliği karşı tarafın anlaşmayı artık hükümsüz saymasına neden olmuş ve taraflar arasında tampon bölge görevi üstlenen Kızılırmak kavisinde çatışmalar yeniden başlamıştır.

Antik Yunan geleneğini izleyen anlayışlar Kızılırmak nehrini Medler ve Lydialılar arasında sınır tayin edip nehrin doğusunda imparatorluk seviyesine ulaşan bir Med hâkimiyeti olduğunu kabul etmektedirler. Bu çalışmada M.Ö. 547'de gerçekleşen Pteria ve hemen ardından kesin Pers zaferiyle sonuçlanan Thymbra Savaşları öncesinde Kızılırmak kavisindeki Med yayılımının şekli, bu iki savaş sonrasında Pers yönetim modeli olan satraplığın kavis içindeki gelişim aşaması ve hem savaş öncesi hem de sonrasında kavis içinde kalan topluluklar tarihsel kayıtlar ve yeni arkeolojik çalışmalar dâhilinde incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı M.Ö. 6. yüzyılda Orta Anadolu'nun, özellikle de Kızılırmak kavisinin politik ve kültürel yapısının daha iyi anlaşılabilmesi adına yeni yaklaşım ve öneriler geliştirmek ve yine

mevcut olanlara katkı sağlamaktır.

Anahtar Kelimeler: Pteria, Kızılırmak Kavsi, Pers, Medler, Lydialılar, Antik Yunan, Tarihsel Kayıtlar.

ABSTRACT

CENTRAL ANATOLIA IN THE 6TH CENTURY BC: AN OVERVIEW IN THE LIGHT OF WRITTEN RECORDS AND NEW ARCHAEOLOGICAL DISCOVERIES

OKAN SEZER

The 6th century BC has been an important breakpoint for the Near East. Historical models and ideas which were taken as a role-model by the Eastern and Western civilizations can be clearly seen during this century. While these two civilizations conquered new lands through great victories for their own ideals, they were forced to live under the command of the other through defeats in the past. After a while, this aforementioned compulsion gave them the opportunity to unite and produce new cultural elements.

At the beginning of the century, Medes and Lydians that are the representatives of two civilizations fought against each other and none of the parties gained a decisive victory. The conflicts ended with an agreement and the final solution to the crisis was postponed. It seems that a representative change in one of the parties caused the other party to terminate the agreement and the conflicts around Kızılırmak Bend which is a buffer zone between parties started again in the middle of the century.

The approaches following Ancient Greek tradition accept that Kızılırmak River formed a border between Medes and Lydians and there was an imperial dominance of Medes in the east of Kızılırmak River. In this thesis, we examined three main issues including the expansion of Medes over Kızılırmak Bend before Pteria Battle (547 BC) and Thymbra Battle (547 BC), the development of satrapy, which is Persian administration model, over the bend after the aforementioned battles and the situation of societies within Kızılırmak Bend both before and after the aforementioned battles based on written records and new archaeological works. The aim of this thesis

is to establish new approaches and proposals along with contributing to current ones to better understanding of the political and cultural construction of the Central Anatolia, especially Kızılırmak Bend, during the 6th century BC.

Key Words: Pteria, Kızılırmak Bend, Persian, Medes, Lydians, Written Records.

ÖNSÖZ

Kısa hayatım boyunca kazandığım bir kaç ayrıcalık olmuştur ve bunlar arasında beni en çok mutlu edeni Türk arkeolojisinin bir parçası olabilmektir. Bu noktaya rastlantısal olaylar zinciriyle değil, almış olduğum bilinçli kararlarla ulaştığımı söylemek istiyorum. Söz konusu kararları alırken yüreğimde arkeolojiye duyduğum heyecan vardı. Atalarımı onurlandırabilmek ise en büyük hayalim...

Günümüz dünyasını fikriyat temelinde meşgul eden tartışmalar Doğu ve Batı uygarlıkları arasında uzunca bir süredir devam eden ve şiddet boyutu zamana göre değişen çatışmadan beslenmektedir. Çatışma uzlaşmaz bir hâl almıştır. Anadolu ve M.Ö. 6. yüzyıl çatışmanın ortasında durmakta ve konuya ilgi duyan kimseleri beklemektedir. Beni bu çalışmayı yapmam için yönlendiren değerli hocam Prof. Dr. Şevket Dönmez'e çok şey borçluyum. Sunduğu eleştiri ve öneriler çalışmanın şekillenmesinde büyük pay sahibidir. Gadre uğradığımda ve etrafımda kimseyi bulamadığım anda arkeolojiyle tekrar ilgilenebilmem için yapmış olduğu yol göstericiliğe ayrıca şükran duymaktayım.

İstanbul Üniversitesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi kürsüsünde yer alan sayın hocalarım ve arkadaşlarım farklı aşamalarda çalışmaya katkı sunmuşlardır. Sayın hocam Prof. Dr. Gülsün Umurtak'a ders aşamasında gösterdiği ilgiden, Arş. Gör. Fatih Congur'a bürokratik sorunları çözmede sunduğu yardımdan ve Büşra Hacıköylü'ye İngilizce özetin düzenlenmesinde sunduğu destekten ötürü teşekkür ederim. Mehmet Şakir Arslan çalışmada kullandığım haritayı çizdi ve özgün yerleşim planlarından birini yeniden düzenledi. Kendisine teşekkür ederim. Yazım aşamasında vaktimin bir kısmını Koç Üniversitesi ANAMED Kütüphanesi'nde geçirdim. Yönetici ve çalışanlarına teşekkür ederim. Benim için önemli bir diğer teşekkür arkeoloji bilimine emek vermiş ve şu an aramızda olmayan değerli hocalarımız içindir.

Sevgili annem Senem Sezer ve sevgili babam Mehmet Sezer kahrımı çeken yüce insanlardır. Onlarsız hiç bir şey olmazdı, teşekkürler. Sevgili halam Sevim

Sezer gizli kahramanımdır. Sıkıştığım anda imdadıma yetişmiştir, teşekkürler. Yakın arkadaşım Fatih Günalp yazım sürecinde durmaksızın moral vererek beni diri tutmuştur. Çalışmaya katkısı büyüktür, teşekkürler.

İçinde bulunduğumuz yıl Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ün Samsun'a çıkarak Anadolu'nun kalbinde Kurtuluş Savaşı'nı resmen başlattığı tarih olan 19 Mayıs 1919'un 100. yıldönümü. Bu vesileyle ulu Türk önderini, onun şahsında Kurtuluş Savaşı'nda yaralanan gazilerimizi ve kaybettiğimiz şehitlerimizi anmak istiyorum. Tinleri şad, otağları uçmağ olsun.

İstanbul, Mayıs 2019
Okan SEZER

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vii
HARİTA LİSTESİ.....	xi
ÇİZİMLER LİSTESİ.....	xii
RESİMLER LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM AMAÇ VE YÖNTEM

1.1. Amaç.....	3
1.2. Yöntem.....	4

İKİNCİ BÖLÜM COĞRAFYA VE ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

2.1. Coğrafya.....	6
2.2. Araştırma Tarihçesi.....	9

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ANTİK KAYNAKLAR

3.1. Anadolu'da Assurlar, Tabal ve Tabal Sonrası.....	16
3.2. Medler, Persler ve Diğer İrani Halklar.....	19
3.3. Kıyı Hattı, Beyaz Suriyeliler ve Antik Yunan Kolonizasyonu.....	23
3.4. Kimmerler ve Diğer Atlı Göçerler.....	27

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ARKEOLOJİK BULUNTULAR

4.1. Mimari.....	32
4.2. Çanak-Çömlek.....	39
4.3. Tümülüs-Mezar Odası ve Mezar Hediyeleri.....	48
4.4. Pişmiş Toprak Mimari Kaplama Levhaları.....	53
SONUÇ.....	55
KAYNAKÇA.....	65
HARİTA.....	90
ÇİZİMLER.....	91
RESİMLER.....	99

HARİTA LİSTESİ

Harita 1: Orta Anadolu.....	90
------------------------------------	----

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çizim 1: Nişantepe/Südburg planı.....	91
Çizim 2: Büyükkale planı.....	92
Çizim 3: Kuzeybatı Yamaç yapı planı.....	93
Çizim 4: Kubaba Tapınağı planı.....	93
Çizim 5: Kubaba heykelciği.....	94
Çizim 6: Kerkenes Dağ planı.....	94
Çizim 7a: Kerkenes Dağ yapı planı.....	95
Çizim 7b: Kerkenes Dağ yapı planı.....	95
Çizim 8: Demir Çağı Boyalı Çanak-Çömleği.....	95
Çizim 9: Köyiçi Tepesi Çanak-Çömleği.....	96
Çizim 10: Festoon Ware tipi çanak-çömlek.....	96
Çizim 11: Göllüdağ Çanak-Çömleği.....	97
Çizim 12: Amasya İmirler buluntuları.....	97
Çizim 13: Pazarlı Büyük Savaşçı figürü.....	98
Çizim 14: Boğazköy atlı-süvari figürlü keramik parçası.....	98

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Akalan sur bedeni.....	99
Resim 2: Oluz Höyük 4. Mimari Tabaka Çanak-Çömleği.....	99
Resim 3: Sinop svastika figürlü keramik parçası.....	100
Resim 4: Kerkenes Dağ keramik parçası.....	100
Resim 5: Gordion KY Tümülüsü at gömüleri.....	101
Resim 6a: Norşuntepe at gömüleri.....	101
Resim 6b: Norşuntepe at gömüleri.....	101
Resim 7: Akalan aslan-panter kabartmalı kaplama levhası.....	102
Resim 8: Köyiçi Tepesi keçi-hayat ağacı kabartmalı kaplama levhası.....	102

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.	: Aynı eser
a.y.	: Yazara ait son anılan yer
Bkz	: Bakınız
CHT	: Hitit metinleri kataloğu
Çev.	: Çeviri
Çiz.	: Çizim
EDÇ	: Erken Demir Çağı
ETÇ	: Erken Tunç Çağı
GDC	: Geç Demir Çağı
GKÇ	: Geç Kalkolitik Çağı
GTÇ	: Geç Tunç Çağı
Har.	: Harita
JAAE	: Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü
M.Ö.	: Milattan Önce
NAN	: Nötron Aktivasyon Analizi
ODÇ	: Orta Demir Çağı
OTÇ	: Orta Tunç Çağı
Res.	: Resim
s.	: Sayfa numarası
SBAAP	: Sinop Bölgesel Arkeolojik Araştırma Projesi
v.d.	: Ve diğerleri
Taf	: Tafeln
TTK	: Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

Geç Demir Çağı'nın* erken yıllarında Anadolu'da köklü değişimler yaşanmış ve işbu değişimler sayesinde yeni yönetim ve kültür pratikleri Anadolu halklarınca uygulanmıştır. Belirtmekte fayda vardır ki, hem politik hem de kültürel anlamda bir bütün Anadolu'dan bahsetmek tarih öncesinin ve tarihi dönemlerin neredeyse her aşamasında imkansızdır. Komşu coğrafyalar olan Mezopotamya, İran platosu, Balkanlar ve Kafkasya Anadolu'ya yaklaştıkları bölgelerde kendi politik ve kültürel hâkimiyetlerini hissettirmişlerdir. Farklı disiplinlerde çalışan bilim insanlarının sıklıkla kullandığı ve Anadolu'nun farklı kültürel bütünlükler sunan coğrafyalar arasında iletişim görevi üstlendiğini ifade eden “*Asya ile Avrupa arasındaki köprü*” tanımı Antik Çağ'da da gözlenebilen tarihsel bir gerçekliktir.

Parçalı yapıyı salt politik anlamda birleştiren istisnalardan ilki Geç Tunç Çağı'nda** (M.Ö. 14. ve M.Ö. 13. yüzyıllar) Hititler tarafından gerçekleştirilmiştir. Anadolu'nun doğu ile batı arasındaki uzanımı göz önüne alındığında Hitit çekirdek bölgesi (Kızılırmak nehrinin çevrelediği coğrafya) için “*Anadolu'nun kalbi*” demek yanlış olmayacaktır. Kültürel bütünlüğe sahip komşu coğrafyalara olan uzaklık Hititlerin kendi politik ve kültürel örgütlenmelerini geliştirmelerinde onlara kolaylık sağlamış ve bir kaç coğrafya (Dağlık Karadeniz ve kıyıları, Dağlık Likya-Teke yarımadası vb) dışında Anadolu'da Hititlerce kurulan politik bütünlük ortaya çıkmıştır.

Anadolu için bir diğer politik bütünlük M.Ö. 6. yüzyılın ortalarında bu kez Anadolu'lu olmayan yabancı bir gücün eliyle mümkün olmuştur. II. Kyros önderliğinde birleşen Persler İran platosundaki Med hâkimiyetini sonlandırarak Akhaimenid hanedanlığının iktidarını kurmuş ve yazılı kaynaklardan bildiğimiz kadarıyla ilk askeri seferi Anadolu üzerine yapmışlardır. Seferin sonunda Sardeis (Salihli) merkezli Lydia Krallığı yıkılarak Akhaimenid hâkimiyeti Anadolu'nun tamamına yayılmıştır. M.Ö. 547 yılında gerçekleşen Pteria Savaşı ve işbu savaşı takip eden çarpışmalarla kesinleşen bu büyük ve önemli gelişme öncesinde kendilerine ait yazılı kaynakları ve

---

* Bundan sonra GDÇ şeklinde anılacaktır.

** Bundan sonra GTÇ şeklinde anılacaktır.

idari kurumları bulunan Anadolu merkezli ve Anadolu'ya komşu politik güçleri görmekteyiz. Anadolu'nun batısını tamamıyla kontrol eden Lydia Krallığı iktidarını doğuya doğru, bir zamanların Hitit çekirdek bölgesi olan Orta Anadolu'ya yaymak isterken, karşısında Babillerle işbirliği yaparak Assur İmparatorluğu'nu yıkan Medleri buluyordu. Her ne kadar Anadolu için emellerini tam olarak belli etmeseler de Babiller Güneydoğu Anadolu'daki eski Assur merkezlerini hâkimiyetleri altına alarak gelecekteki Anadolu seferlerinin işaretini vermekteydiler.

Tüm bu güçler arasında tampon bölge görevi üstlenen Orta Anadolu (özellikle Kızılırmak kavsi) ve bir kısım Doğu Anadolu toprağı Anadolu hâkimiyeti için âdeta kilit bir rol oynuyordu. Tezimizin odak noktasında söz konusu coğrafya yer almaktadır. M.Ö. 6. yüzyılda yaşanan gelişmeler incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AMAÇ VE YÖNTEM

1.1. Amaç

Pteria ve Thymbra Savaşları sayesinde Akhaimenid iktidarı Batı Anadolu da dâhil olacak şekilde tüm Anadolu'ya yayılmıştır. Politik bütünlük GDÇ'de bir kez daha sağlanırken, Anadolu yeni yönetim pratikleri (satraplıklar) ve kültürlerle (Zerdüş Dini, ateş tapınımı) tanışmış oldu.

Yazılı kaynaklar (Antik Yunan) incelenen coğrafyanın devamı niteliğindeki Güney Karadeniz kıyılarının GDÇ'deki sosyal-politik yapısına dair önemli bilgiler sunmaktadır. Orta Demir Çağı'nın* sonlarına doğru farklı sosyal ve ekonomik nedenlere dayanan Antik Yunan koloni faaliyetleri hız kazanmıştır. Eusebius geleneğine göre (*Chronographia*), Güney Karadeniz kıyılarındaki kolonizasyon süreci M.Ö. 7. yüzyılda Miletoslularca başlatıldı ve M.Ö. 631/630 yılında Sinope (Sinop) kenti kuruldu**. Ayrıca bazı araştırmacılar Eusebius'un vermiş olduğu, "*Trapezus (Trabzon) Sinopelilerin kurduğu bir kenttir (Chronographia)*" bilgisine dayanarak Sinope'nin kuruluşu için daha erken bir tarih olan M.Ö. 8. yüzyılı önermişlerdir. Artan koloni faaliyetleri nedeniyle yerli halk ile koloniciler arasında gerilimin yükseldiği ve çatışmaların yaşandığı Antik Yunan tarihçilerinin aktardığı bir diğer bilgidir. Arkeolojik çalışmalar dâhilinde bakıldığında yazılı kaynaklardan elde edilen bilgilerin bir takım açmazlar barındırdığı anlaşılmaktadır. 20. yüzyılın başında ve ortalarında gerçekleştirilen kazı çalışmaları ve bu çalışmalardan elde edilen arkeolojik malzemenin sonraki yıllarda yapılan analizlerine göre kıyı hattında yer alan koloni yerleşimlerindeki en erken arkeolojik malzeme M.Ö. 6. yüzyıla tarihlenmektedir. Bu durum sistemli araştırma sayısının yeterli sayıya ulaşmamasından kaynaklanıyor

---

* Bundan sonra ODC şeklinde anılacaktır.

** Söz konusu antik kaynağın günümüze ulaşabilen kısımları parçalıdır ve farklı edisyonları kullanan araştırmacılar arasında tarihlendirmeye dair fikir ayrılıkları bulunmaktadır. Sinope'nin kuruluşu için Eusebius'a dayandırılan tarihler arasında en sık kullanılanları M.Ö. 631/630'dur (Bkz: Akurgal 1956; Langella 1997; Ivantschik 1998). J. G. de Boer, yakın tarihli bir çalışmada Sinope'nin kuruluş tarihi için M.Ö. 633'ü kullanmıştır (Bkz: De Boer 2015).

olabilir. Bağlantılı bir diğer açmaz ise, kıyıdaki koloni yerleşimlerinin çeperinde ve eski Hitit merkezlerinde M.Ö. 7. yüzyıla tarihlendiği iddia olunan Doğu Yunan keramiğine rastlanmasıdır. Boğazköy’de ele geçen Korinth ve Miletos keramiği M.Ö. 7. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmiştir***.

Kıyı hattının ötesinde yer alan Orta Anadolu platosunda Hitit otoritesinin yıkılışıyla başlayan ve ODC (Phryg Dönemi) ile devam eden politik belirsizlik, M.Ö. 6. yüzyıla gelindiğinde farklı kültürel unsurların bölgeye girmesiyle beraber bilimsel çalışma yürüten araştırmacılar adına içinden çıkılması güç bir hale dönüşmüştür. Bölgenin çok kültürlü yapısı politik organizasyonun tanımlanması hususunda bir takım güçlükler çıkarmaktadır. Pteria Savaşı öncesinde Orta Anadolu’da ne tür bir politik organizasyon olduğu, söz konusu politik organizasyonun örgütlenme şekli ve yaklaşan savaşa gösterdikleri refleksler (taraflaşma vb) net bir şekilde ortaya çıkarılamamıştır.

Anadolu iktidarı için kilit rol oynayan Orta Anadolu’ya dair savaş sonrası bilgilerimiz savaş öncesine nazaran fazla olmasına karşın hem savaş öncesi hem de savaş sonrasındaki süreç (Kappadokia satraplıklarının kurumsallaşmasına değin) hâlen birçok arkeolojik-tarihsel açmaz ve sorun barındırmaktadır. Çalışmada söz konusu sorunların çözüme kavuşturulması adına yeni yaklaşım ve öneriler geliştirmek ve yine mevcut olanlara katkı yapmak amaçlanmaktadır.

1.2. Yöntem

Günümüze ulaşan yazılı kaynakların sunduğu bilgiler arkeolojik çalışmaların önemli bir kısmını oluşturur. Her ne kadar belli bir ideolojinin-politik gücün yargılarıyla yazılmış olsalar dahi Doğulu kaynaklar devlet arşivi niteliğindedir ve zamansal bir sıralama sunarlar. Antik Yunan kaynakları ise sözel geleneklere dayanır. Kendilerine uzak toplumlar adına verdikleri bilgiler asla aynı toplumların içinde yetişen kişilerin aktardığı bilgilerle kıyaslanamaz. Ancak arkeolojik

---

*** Daha fazla bilgi için Bkz: Bossert 2000; Summerer 2007

buluntularla birlikte incelendiklerinde bir takım kayda değer ve yalın gerçekliğe yaklaşabilen değerlendirmelerin yapılmasına olanak sağlarlar.

Tezimizde coğrafya ve bugüne değin yapılan araştırmaların kısa tarihçesi sunulduktan sonra yazılı kaynakların aktardığı bilgiler ve ardın sıra ele geçen arkeolojik buluntular derlenmiştir. M.Ö. 7. yüzyılın 2. ve 3. eyreğinde yazıldıkları düşünölen Assur kayıtları yaklaşan yüzyıla dair bazı ipuçları sunmaktadır. Aynı kaynağın farklı tarihlerdeki belgeleri Batı ve Kuzeybatı İnan'a ve başta Medler ve Persler olmak üzere burada var olan toplumlara dair önemli bilgiler aktarır. Babillerin M.Ö. 6. yüzyıla tarihlenen kayıtları Medler hakkında bilgi sunar. Herodotos, Rodoslu Apollonios, Ktesias, Pseudo-Skymnos ve Strabon gibi Antik Yunan geleneğini takip eden tarihçi ve coğrafyacılar M.Ö. 6. yüzyılda yaşanan gelişmeleri doğrudan ya da dolaylı yoldan konu edinmektedirler.

Kızılırmak kavsinin içinde kalan Boğazköy, Alaca Höyük, Oluz Höyük, Pazarlı, Kaman-Kalehöyük, Kerkenes Dağ, Akalan, Köyiçi Tepesi ve Karasamsun/Amisos'la kavsini dışında kalan Sinop, Göllüdağ ve Kültepe gibi yerleşimlerden ele geçen arkeolojik buluntulara ve yakın tarihli çalışmalara tez içinde yer verilmiştir. Bölgede gerçekleştirilen yüzey araştırmaları göz ardı edilmemiştir. Anadolu'da geniş bir dağılım gösteren ve içinde at gömüsü bulunan tümölüs-mezar odaları ayrıca değerlendirilmiştir.

Yazılı kaynaklar ve arkeolojik buluntuların ardından her iki başlık birlikte değerlendirilmiş ve sorunlara dair öneri ve yaklaşımlarımız sunulmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

COĞRAFYA VE ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

2.1. Coğrafya

Çalışma yürüttüğümüz coğrafyanın merkezini Kızılırmak nehrinin çizdiği yay içinde kalan bölge (Bkz: Har.1) oluşturmaktadır*. Bu merkeze ilave olarak; doğuda, Sivas merkezli Yukarı Kızılırmak Bölümü ile Fırat havzası arasında kalan yüksek araziye, güneyde, Kızılırmak'ın güney kıyısından başlayarak Toroslara kadar uzanan volkanik araziye, batıda, Yukarı Sakarya Bölümü'nün Kızılırmak'la bulunduğu araziye ve kuzeyde, Karadeniz kıyısına dek uzanan engebeli ve dağlık araziye sıralayabiliriz. Birbirleriyle hem coğrafik hem de kültürel anlamda yakın ilişkileri bulunan söz konusu coğrafi birimler Kappadokia'yı meydana getirmektedir¹.

Kilikia Kapıları olarak da anılan Gülek Boğazı, Kappadokia ile Kilikia arasında bariyer görevi üstlenen Toros Dağlarını geçmişte ve günümüzde aşmak isteyenlerin kullandığı ana geçittir. Kappadokia Gülek Boğazı ile önce Kilikia'ya, daha sonra ise Belen Boğazı ile Suriye ve Mezopotamya'ya bağlanmaktadır. Kilikia her ne kadar Assur Ticaret Kolonileri Çağı'nda (Orta Tunç Çağı**) ana ticaret rotası üstünde olmasa da, M.Ö. 3. Binyılın son çeyreğinde Anadolu ve Mezopotamya arasındaki kültür ve ticaret alış-verişinde önemli bir rol oynamıştır. Tarsus Gözlükule'nin Erken Tunç Çağı*** III tabakaları Batı Anadolu'yla artan ilişkileri kanıtlamaktadır².

Orta Kızılırmak Bölümü inceleme yaptığımız coğrafyanın güneyini meydana getirmektedir. Söz konusu alanın şekillenmesinde volkanik faaliyetler önemli bir rol oynamıştır. Sönmüş yanardağlar olan Hasan ve Erciyes Dağı volkanik faaliyetlerin en önemli sonuçlarındandır. Stratovolkan türündeki yanardağların

---

* Bundan sonra kavis şeklinde anılacaktır.

¹ Strab. XII, 1, 1

** Bundan sonra OTÇ şeklinde anılacaktır.

*** Bundan sonra ETÇ şeklinde anılacaktır.

² Goldman 1956

Holosen devrinin başlarında aktif oldukları tahmin ediliyor³. Hasan Dağı'ndan alınma jeolojik örnekler üzerinde gerçekleştirilen ve 2014 yılında bilim dünyasına tanıtılan bir çalışma söz konusu yanardağın Holosen başlarında aktif olduğunu kanıtlamasının yanı sıra, Çatalhöyük yerleşiminde ele geçen ve Hasan Dağı'nı patlama esnasında betimlediği iddia olunan duvar resmi için makul bir dayanak oluşturmuştur⁴. Diğer bir önemli sönmüş yanardağ olan Göllü Dağ'ın Alt Pleistosen'den Orta Pleistosen'e kadar aktif olduğu bilinmektedir⁵. Kapalı göl ve akarsu çökelleriyle birlikte volkanik lav akıntıları birikinti yaparak platoları doldurmuşlardır. Bozok Platosu kavis içerisinde geniş yer kaplamaktadır.

Lav çökel ve akıntılarının coğrafyaya yapmış olduğu bir diğer katkı tarih öncesi devir boyunca insan toplulukları tarafından kullanılan volkanik kökenli kayalar olmuştur. Alt ve Orta Pleistosen'deki patlamalar sonucunda oluşan volkanik lavların ani soğuması Orta Anadolu'nun obsidiyen adı verilen kayaç yataklarını oluşturmuş ve insan toplulukları adına bölge çekici hale gelmiştir. Holosen başlarına gelindiğinde Orta Anadolu kaynaklarından elde edilen obsidiyen Yakın Doğu'nun hemen hemen her yerine yayılmıştır⁶.

İncelenen coğrafyanın kuzeyi Orta Karadeniz Bölümü olarak adlandırılan coğrafi birimden meydana gelmektedir. Batıda Kızılırmak, doğuda Melet Irmağı, kuzeyde Karadeniz ve güneyde Kelkit Irmağı ve kolları ile kabaca sınırlandırılan söz konusu birim, doğu-batı yönlü uzanan Karadeniz dağ sırası (Pontik Dağlar) nedeniyle Kıyı (Canik Dağları Yöresi) ve Kara (Orta Karadeniz Ardı) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır⁷. Her iki yöre farklı iklimsel ve fiziksel özellikler göstermektedir. Ancak, ova ve platoların daha geniş yer kapladığı Orta Kızılırmak Bölümü ile kıyas edildiğinde iki yörenin de dağlık ve engebeli olduğu kolaylıkla söylenebilir. Orta Karadeniz Bölümü'nün bir diğer önemli coğrafi unsuru Canik Dağlarını enine yaran ve meydana getirdiği boğaz vadileri sayesinde kıyı ile kara kesimi arasındaki ulaşımı

---

³ Atıcı, Türkecan 2017

⁴ Schmitt, v.d. 2014: 10

⁵ Bigazzi, v.d. 1993: 588-595; Slimak, Dinçer 2007: 33-47

⁶ Balkan-Atlı, v.d. 1999, Balkan-Atlı, v.d. 2008

⁷ Atalay, Mortan 1997: 74-77

sağlayan nehir sistemleridir. Tarih öncesi ve Öntarih devirlerde var olan teknolojinin elverdiği ölçülerde söz konusu nehir sistemleri ulaşım amaçlı kullanılmıştır. Kızılırmak, Yeşilirmak ve bu iki büyük nehrin kolları yardıkları boğaz vadileri üzerinden aktıktan sonra kıyıda alüvyon birikintisi yaparak tarım için elverişli deltaları oluşturmuşlardır.

Orta Karadeniz Bölümü'nün güneydoğusunda yer alan Aşağı Kelkit Havzası yüksek ve engebeli Doğu Anadolu yaylasını Orta Anadolu'ya bağlayan doğal yollardan birini meydana getirmektedir. Günümüzde İran yolu olarak adlandırılan ulaşım güzergâhının bir parçası olan havza, geçmişte uzun yolculuklar adına avantaj sayılabilecek doğal kaynakların (su, av hayvanları vb) bol bulunduğu bir coğrafi birimdir. Pers imparatoru I. Kserkses'in M.Ö. 481/480'de gerçekleştirdiği Hellas seferi sırasında ordusunu belli bir noktaya kadar söz konusu havzadan ilerlettiği düşünülmektedir⁸. I. Kserkses, Erzincan (Altıntepe-Akilisene) sonrası Sivas'a (Sebastea) uğramak için bölgedeki bir diğer nehir havzası olan Yukarı Kızılırmak Havzası'nı kullanmış dahi olsa, lojistik nedenlerden ötürü sonraki ikmal noktasına kadar ordusunu bir kaç bölüme ayırmış ve bu bölümlerden bazılarının Aşağı Kelkit Havzası'ndan ilerlemeye devam etmesini sağlamış olabilir. Sivas ve Yıldızeli platolarını Orta Karadeniz'e bağlayan diğer yol Çekerek Havzası'nı takip etmektedir. M.Ö. 3. Binyılın ortalarından başlayacak şekilde günümüze kadar farklı ticari ve askeri amaçlar için kullanılmıştır⁹.

Güney ve güneybatısında yer alan Konya Ovası ile batısında yer alan platolara oranla yüksekte kalan kavsın güneyinde düzenli ve düzensiz rejime sahip akarsular bulunmaktadır. Bozok Platosu'nu ikiye ayıran Delice Irmağı en önemlilerinden biridir.

---

⁸ Dönmez 2015: 77

⁹ Ökse 2005: 20-21

2.2. Araştırma Tarihçesi

Bölgeye olan ilginin tarihçesini arkeoloji biliminin henüz kurumsallaşmadığı ve Avrupalı devletlerin Anadolu topraklarında yürüttükleri tarihi eser kaçakçılığının yoğunlaştığı 19. yüzyılın ortalarına kadar götürebiliriz. Bu faaliyetlerin çoğunluğu sistemli bir çalışma olmayıp bilimsel bilgi üretmeyi amaç edinmemiştir. Ancak içlerinden bazıları sonraki yıllarda yapılacak olan bilimsel çalışmaların hazırlayıcısı olmuştur.

Fransız devleti tarafından Anadolu'ya gönderilen mimar Charles Texier 1833 ve 1837 yılları arasında çeşitli geziler düzenlemiştir. Özellikle Batı Anadolu'da yoğunlaşan bu geziler aracılığıyla birçoğu önceden bilinen Antik Yunan ve Roma kentlerini ziyaret etmiş ve onları belgelemiştir¹⁰. 1834 yılında rotasını Orta Anadolu'ya çeviren C. Texier, Plinius ve Strabon'un bahsettiği Galatların başkenti Tavium'u bulmayı amaçlamıştır. Boğazköy yakınlarına geldiğinde yerli halkın rehberliğinde Boğazköy (Hattušaš) kent kalıntılarını incelemiştir. Büyük tapınak yapısının ve Yazılıkaya kabartmalarının çizimlerini yapan C. Texier, farklı mimari özellikler barındıran ve Tavium olamayacak denli büyük olduğunu fark ettiği kalıntıların Herodotos'un da bahsettiği Pteria (Hdt. I, 76) olabileceğini düşünmüştür¹¹. Pteria tanımlaması bilim çevrelerince uzun süre kabul edildikten sonra 20. yüzyılın başlarında yapılan kazılar neticesinde Boğazköy'ün Hititlerin başkenti Hattušaš olduğu ortaya çıkarılmıştır. 1905 yılında gerçekleştirilen test kazılarını 1906 yılındaki sistemli-düzenli kazılar takip etmiş ve Hitit dilinde yazılmış birçok kil tablet keşfedilmiştir. Theodor Makridi ile birlikte kazılara başkanlık eden dönemin ünlü assurologu Hugo Winckler, Kadeş Antlaşması'nın Babil dilindeki kopyası üzerinde çalışarak Boğazköy'ün Hitit başkenti Hattušaš olduğunu kanıtlamıştır¹².

Hitit ve Hitit öncesi çağlar dışında önemli Demir Çağı tabakaları sunan Alaca Höyük 1835 yılında İngiliz jeolog William John Hamilton tarafından

---

¹⁰ Texier 1839, 1849a, 1849b

¹¹ Texier 1839: 209-225

¹² Winckler 1913

keşfedilmiştir¹³. Beklentilerinin altında kalan bir ziyareti bitireceği esnada yerli halkın önerisiyle Alaca Höyük'e doğru yola çıkan W. J. Hamilton ilk bakışta Alaca Höyük için Galat kenti tahmininde bulunmuş, ancak incelemesini sürdürdükçe söz konusu tahmin yerini şüpheye bırakmıştır.

1883 yılında Samsun'un Kavak ilçesinde yer alan Çamurlu Tepe (Çirişli Tepesi) mevkiinde Alfred Biliotti tarafından yürütülen sondaj niteliğindeki kazı bölgedeki ilk arkeolojik çalışmalardan biridir¹⁴. Ernest Chantre'nin 1893 ve 1894 yıllarında Boğazköy'de yürüttüğü test kazıları Boğazköy adına ilk olma özelliğini taşıırken daha sonra Th. Makridi ve ekibi tarafından 1905-1906 yıllarında gerçekleştirilecek olan sistemli araştırmaların önünü açmıştır¹⁵. Ancak ne Orta Karadeniz Bölümü'ndeki ne de kavsın güneyini oluşturan Orta Kızılırmak Bölümü'ndeki ilk dönem çalışmaları bilimsel standartlar doğrultusunda belgelenebilmişlerdir. Özellikle Boğazköy'deki ilk dönem çalışmaları en az Boğazköy kadar öneme sahip Troia (Hisarlık Tepesi) ve Sam'al (Zincirli) gibi yerleşimlerde yürütülen çağdaşlarıyla karşılaştırıldığında düşük bir seviyede belgelenebilmiştir¹⁶. İlk dönem çalışmalarının bir diğer ortak özelliği çalışmalardan elde edilmiş düzenli ve istenilen ölçüdeki bilginin yokluğunda özel sorunlara dair henüz üretilememiş kritik sorulardır. Çalışmalarda öncelikle tanımlanabilir seviyelerdeki yerleşimlerden olabildiğince bilgi edinilmek istenmiştir.

Müze-i Hümayun adına bölgede faaliyet yürüten Th. Makridi aynı yıllarda Orta Karadeniz Bölümü'nün kıyı kuşağında da çalışmıştır. Çalışmaları arasında GDÇ tabakaları veren Akalan adındaki kale tipi yerleşim en önemlilerinden biridir¹⁷. Buradaki kazı çalışması 1906 yılında gerçekleştirilmiştir. Karasamsun/Amisos'daki tek sezonluk kazı çalışması ise 1908 yılında tamamlanmıştır¹⁸. Akalan'daki çalışmadan yaklaşık bir yıl sonra Th. Makridi bu kez eski bir Hitit merkezi olan Alaca Höyük'te

---

¹³ Hamilton 1842: 382-384

¹⁴ Dönmez 2001: 873-874; Bilgi, v.d. 2002: 284

¹⁵ Schachner 2017: 42

¹⁶ Schachner, a.y.

¹⁷ Macridy 1907; Dönmez 2001: 874

¹⁸ Akarca 1957; Dönmez 2010: 139

kazı çalışması yürütmüş ve Sfenksli kapı önünde gerçekleştirilen kazılar yaklaşık iki hafta sürmüştür¹⁹.

I. Dünya Savaşı ve ardın sıra Türk ulusunun Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK önderliğinde işgalci güçlere karşı vermiş olduğu Kurtuluş Savaşı arkeolojik çalışmalarda istenmeyen duraklama ve kesintilerin yaşanmasına neden olmuştur. Savaş sonrası devletimizin ve toplumumuzun çağdaşlaşma faaliyetlerinin arttığı dönem olan Erken Cumhuriyet yılları, bizzat Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ün teşvikleriyle yerli ve yabancı bilim insanları tarafından yürütülen arkeolojik çalışmalara ve milli ve nitelikli uzman yetiştirmek adına sürdürülen çabalara sahne olmuştur²⁰. Orta Anadolu ve Karadeniz kıyı hattı dışında da sürdürülen bu çalışmalar Anadolu Arkeolojisi adına çok önemli bilgiler üretmiştir. Özellikle Hetty Goldman'ın 1934 yılındaki Tarsus-Gözlükule, Winifred Lamb'ın 1935 yılındaki Kusura ve John Garstang'ın 1937 yılındaki Mersin-Yumuktepe kazıları Anadolu kronolojisini oluşturmada öncü çalışmalar olmuşlardır²¹.

1935 yılında TTK adına Remzi Oğuz Arık tarafından başlatılan Alaca Höyük kazıları Türk arkeolojisi için rol modeli olmuştur. Bir yıl sonra kazı başkanlığına getirilen Hamit Zübeyr Koşay'ın yürüttüğü çalışmalar “*ilk milli kazı*” olarak adlandırılmış ve kazı sonrası bilimsel yayın yapma gibi arkeolojik çalışmaların en önemli aşamaları batılı ülkelerde gerçekleştirilenleri aratmayacak şekilde yerine getirilmiştir²².

İncelediğimiz coğrafyada gerçekleştirilen diğer öncü çalışmalar arasında 1940 ve 1941 yıllarında Kılıç Kökten, Nimet Özgüç ve Tahsin Özgüç'ten oluşan bir kurul tarafından gerçekleştirilmiş olan Dündartepe, Tekkeköy ve Kavak Kaledoruğu kazıları gelmektedir²³. Söz konusu arkeolojik faaliyetler bir anlamda Orta Karadeniz kıyı hattındaki ilk bilimsel ve geniş ölçekli kazı çalışmalarıdır. Hitit sonrası dönem ve

---

¹⁹ Macridy 1908; Çelik: 2014: 92

²⁰ Özdoğan 2011: 113

²¹ A.e., s. 139

²² A.e., s. 142-143; Çelik 2014: 92

²³ Dönmez 2001: 874

GDC adına tabaka ve buluntu açığa çıkmamıştır²⁴. Tokat'ın Zile ilçesinde yer alan Maşat Höyük, yüzeyinde bulunan Hitit tabletleriyle ilgi çekmiş ve Ekrem Akurgal başkanlığında yalnızca bir yıl sürdürülen ilk dönem kazıları yerleşimin önemli bir Demir Çağı merkezi olduğunu kanıtlamıştır²⁵. 1970'li yıllarda bu defa T. Özgüç başkanlığında yürütülen ikinci dönem kazıları ise höyüğün Demir Çağı tabakalarında daha ayrıntılı çalışılmasına olanak sağlamış ve önemli sayılabilecek arkeolojik malzemeyi ortaya çıkarmıştır²⁶.

Türkiye Cumhuriyeti'nin arkeoloji bilimine vermiş olduğu önem ve sunduğu destekler, yabancı bilim insanlarından elde edilen tecrübe ve Türk arkeologlarının her geçen gün arttırdıkları arazi tecrübesi 20. yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar devam eden süreçte Türk arkeolojisini hak ettiği seviyelere yükseltmiştir. Ancak çeşitli nedenlerden dolayı Anadolu'daki uygarlık tarihinin belli başlı kısımlarına yoğunlaşılması okuduğunuz tezin de konusu olan GDC gibi kültür evrelerinin karanlıkta kalmasına neden olmuştur. Başta Boğazköy olmak üzere Alaca Höyük gibi Kızılırmak kavsinin içinde kalan büyük yerleşimlerdeki çalışmaların odak noktasında uzunca bir süre yalnızca Hitit ve Hitit öncesi dönemler olagelmiş ve anıtsal yapılar nedeniyle yerleşimlerdeki kültürel sıralama tam anlamıyla açığa çıkarılamamıştır²⁷. Hitit sonrası dönemler için sadece dar alanlarda kazı ve sondaj çalışmaları yapılabilmıştır²⁸. Hans Henning von der Osten'in 1937 tarihli Alişar IV-V yayınları Hitit sonrası toplumların oluşum şekillerinin anlaşılması adına önemlidir; ancak bununla beraber söz konusu toplumlara olan ilgi göreceli olarak düşük seviyelerde kalmaya devam etmiştir²⁹.

Boğazköy'de 1952 ve 1954 yıllarında Kurt Bittel başkanlığında sürdürülen kazılar yerleşimin Büyükkaya adlı kısmına kaydırılmış ve Demir Çağı'na ait "Phryg"/Demir Çağı boyalı keramiğine rastlanmıştır³⁰. Aynı yıllarda Kültepe'de

---

²⁴ Kökten, v.d. 1945

²⁵ Özgüç 1946: 220-222

²⁶ Özgüç 1982; Dönmez 2003: 2

²⁷ Çelik 2014: 92

²⁸ Seeher 2000a: 16

²⁹ Von der Osten 1937; Kealhofer, v.d. 2010: 71

³⁰ Seeher 2000a: 16

çalışmalarını sürdüren T. Özgüç, Assur Ticaret Kolonileri Çağı gibi gösterişli ve dönemin arkeoloji politikasında daha geniş yer kaplayan tabakaların dışında Demir Çağı'na tarihlenen tabakalarda da çalışmalar yürütmüştür³¹. Ele geçen kare biçimli ve tek odalı yapı biçimini bir önceki dönem olan Hititlerle karşılaştırarak basit bulan Özgüç, Kızılırmak kavsinde ve güneyinde, Ankara bölgesinde ve Elbistan ovasında yer alan Demir Çağı yerleşimlerinin mimarilerinde benzer özellikler olduğunu vurgulamış ve bir tür birlik olduğundan bahsetmiştir³². Phryg Dönemi olarak adlandırılan dönem kendi içinde Erken, Orta ve Geç Phryg Dönemi gibi alt bölümlere ayrılmaktadır. Tek renkli çanak-çömlek repertuarının yanı sıra bulunan Demir Çağı boyalı keramiği Alishar ve Boğazköy'deki örnekleri gibi boyun ve karınlarının üst kısımlarından kahverengiyle boyanmışlardır³³.

E. Akurgal'ın 1951 ve 1953 yılları arasında başkanlığını yaptığı kazı çalışmalarına değin rastlantısal keşiflerle tarihi hakkında bilgi sahibi olunan Sinop ilk defa sistemli arkeolojik çalışmaların merkezinde yer almıştır³⁴. Yarımada üstüne kurulu şehrin çeşitli noktalarına açılan açmalarda kazı çalışmaları* gerçekleştirilmiş ve çalışmaların sonunda Demir Çağı'na tarihlenen birçok maddi eser ortaya çıkarılırken ardın sıra döneme dair bilimsel bilgi üretilmiştir. Kazılardan elde edilme M.Ö. 6. yüzyılın başlarına tarihlenen Doğu Yunan tarzı vazo parçaları ve Korinth tarzı vazo en erken arkeolojik buluntuları meydana getirmiştir.

1990'lı yılların başlarında Peter Neve ve ardından Jürgen Seeher başkanlığında Boğazköy'de sürdürülen kazı çalışmaları Orta Anadolu merkezli Demir Çağı çalışmaları adına milat olmuştur. Güneykale, Nişantepe, Büyükkale ve Büyükkaya gibi alanlarda gerçekleştirilen kazılarda Demir Çağı'na tarihlenen birçok mimari yapı ögesi ortaya çıkarılmıştır. İçlerinden Erken Demir Çağı'na** tarihlenenleri söz konusu dönemde konar-göçer bir yaşam şeklinin hâkim olduğu ve yerleşik

---

³¹ Özgüç 1953

³² A.e., s. 254

³³ A.e., s. 256

³⁴ Akurgal 1956

* Söz konusu tarihlerde hapisane olarak kullanılan alanda çalışma yürütülememiştir.

** Bundan sonra EDÇ şeklinde anılacaktır.

yaşamın olmadığı yönündeki düşünceleri çürütürken, ODÇ ve GDÇ'ye tarihlenenleri ise dönem içerisinde güçlü ve organize sayılabilecek bir iktidarın buradaki varlığını kanıtlamıştır³⁵. Büyükkaya ve Büyükkale'deki kazılardan elde edilme bilgilerden yola çıkan J. Seeher, Kızılırmak kavsindeki Demir Çağı kültürünün köklerini ETÇ ve OTÇ'den aldığını, dönemin maddi kültür öğelerinin EDÇ'de burada geliştiğini ve bu nedenle doğru olmayan bir etnik kökene temas eden "Phryg" adlandırmasının terk edilip yerine Demir Çağı adlandırmasının kullanılmasını önermiştir³⁶. Farklı tarihlerde diğer araştırmacılar tarafından da benzer itiraz ve öneriler geliştirilmiştir³⁷.

Japon Anadolu Arkeoloji Enstitüsü^{***}, Kırşehir ili Kaman ilçesi sınırlarında yer alan Kaman-Kalehöyük'teki kazı çalışmalarını 1986 yılında başlatmıştır³⁸. Günümüze kadar devam eden çalışmalardan Anadolu Demir Çağı kronolojisini oluşturmada kullanılan temel bilgiler üretilmiştir. Yerleşimin çanak-çömlek repertuarı oldukça zengindir. Bu repertuarı çalışan araştırmacılar önemli sonuçlara ulaşmışlardır³⁹. Tezimizin odağında bulunan GDÇ'ye dair sunulan bilgi ve öneriler değerlidir.

Yozgat ili Sorgun ilçesi sınırlarında kalan Kerkenes Dağ GDÇ'ye tarihlenen bir diğer önemli yerleşimdir. 2,5 km²'ye ulaşan bir alanda yayılım gösteren yerleşimi 7 km uzunluğunda bir sur sistemi çevrelemekte ve yerleşim içerisinde anıtsal yapılarla megaronu andıran yapı adaları bulunmaktadır⁴⁰. Sur sisteminde dış dünya ile bağlantıyı sağlayan toplamda yedi adet kapı bulunmaktadır. 1990'lı yılların ortalarından günümüze kadar olan süreçte Kerkenes Dağ farklı açıklamalar dâhilinde ele alınmıştır⁴¹.

1970'li yıllarda Uluğ Bahadır Alkım tarafından Samsun ili sınırlarında ve

³⁵ Neve 1990, 1991, 1992, 1995; Seeher 1996, 1997, 1998

³⁶ Seeher 2000a: 22

³⁷ Özgüç 1971: 71-72; Dönmez 2010: 160

^{***} Bundan sonra JAAE şeklinde anılacaktır.

³⁸ Matsumura 2008a: 41

³⁹ Matsumura 2001, 2008b; Matsumura, Omori 2010

⁴⁰ Summers 2000; Baran 2016

⁴¹ Summers 1997, 2000, 2018; Rollinger 2003; Baran 2016: 79

1980'li yılların ortalarından başlayarak 2000'li yıllara değin devam edecek şekilde M. Özsait tarafından Orta Karadeniz Bölümü'nde gerçekleştirilen yüzey araştırmaları birçok buluntu merkezi üreterek bölgenin Demir Çağı potansiyelini ortaya koymuřtur⁴². 1997 yılında şevket Dönmez tarafından başlatılan ve zamanla diğer araştırmacıların katılımıyla 2005 yılında tamamlanan yüzey araştırmaları Orta Karadeniz Bölümü'ne konumlanmış Demir Çağı kültürlerini ortaya çıkarma ve anlama adına önemli katkılar yapmıştır⁴³. Yüzey araştırması sırasında Kara Samsun/Amisos'ta ele geçen GDC'ye ait boya bezekli çanak-çömlek parçası en erken buluntular arasında sıralanmaktadır⁴⁴.

Günümüz Türk arkeolojisinde Demir Çağı'na dönük ilginin giderek arttığını söylemek mümkün. Artan ilgi ilk kez kazı çalışmalarına başlanan ve daha eski tarihlerde gerçekleştirilmiş çalışmaların devamı niteliğindeki yeni dönem kazı çalışmalarına geçilen arkeolojik yerleşimlerin sayısına da yansımıştır. 1947 yılında T. Özgüç ve N. Özgüç tarafından kazılmaya başlanan Elbistan Karahöyük, işbu ilk dönem kazı çalışmalarının üstünden geçen uzunca bir zaman sonra 2015 yılında Bora Uysal başkanlığında tekrar kazılmaya başlanmıştır⁴⁵. Kaman-Kalehöyük'te yürütölen çalışmalarla Demir Çağı araştırmalarına önemli katkılar sunan JAAE, 2009 yılında bu kez Kırşehir ili sınırları içinde kalan Yassıhöyük ve Kırıkkale ili sınırları içinde kalan Büklükale'de arkeolojik çalışmaları başlatmıştır⁴⁶. Çalışmaların ana amacı Demir Çağı'ndan farklı olsa dahi yürütölen kazılarda bu çağa dair arkeolojik bulgulara rastlanmıştır. Amasya ili sınırlarında şehir merkezine 25 km uzaklıkta yer alan Oluz Höyük ve burada ř. Dönmez başkanlığında 2007 yılında başlatılan kazılar Demir Çağı araştırmaları açısından büyük bir öneme sahiptir⁴⁷.

---

⁴² Alkım 1974a, 1974b, 1975a, 1975b; Özsait, Özsait. 2002a, 2002b

⁴³ Bilgi, v.d. 2002; Dönmez 2010: 140

⁴⁴ Dönmez 2003: 3

⁴⁵ Uysal, Çiftçi 2017

⁴⁶ Omura 2011; Matsumura 2011

⁴⁷ Dönmez 2015

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ANTİK KAYNAKLAR

3.1. Anadolu'da Assurlar, Tabal ve Tabal Sonrası

M.Ö. 6. yüzyılın şafağında Ön Asya coğrafyasının tamamını yakından ilgilendiren büyük değişimler yaşanmıştır. Bu değişim zincirinin yarattığı etki Orta Anadolu'da da kendini hissettirmiş olmalıdır. Kuşkusuz yaşananların temelinde Babil ve Med koalisyonu tarafından M.Ö. 612'de yenilgiye uğratılan Ninive merkezli Yeni Assur İmparatorluğu'nun tarih sahnesinden çekilmesi yer almaktadır⁴⁸.

Tarih öncesi çağlardan beri Anadolu'ya çeşitli nedenlerden dolayı ilgi duyan Mezopotamya uygarlıklarının Demir Çağı'ndaki temsilcisi olan Yeni Assur İmparatorluğu, M.Ö. 9. yüzyılın ikinci yarısında askeri seferlere başlayarak Orta Anadolu'da hâkimiyet kurmak istemiştir. Bilinen ilk askeri sefer III. Salmanassar iktidarının yirmi ikinci yılında gerçekleştirilmişti⁴⁹. Askeri seferler sayesinde hâkimiyet alanını Orta Anadolu'ya doğru genişleten Assurlar, bölgenin doğu-batı arasında kalan stratejik konumu dışından yer altı kaynaklarından da faydalanmışlardır⁵⁰. III. Adad-nirari'nin ölümüne (M.Ö. 783) kadar devam eden büyük çaptaki askeri seferlere yaklaşık kırk yıl ara verilmiş ve bir kaç küçük askeri operasyon dışında Hitit devamcısı Geç Hitit Devletleri'ne herhangi bir müdahalede bulunulmamıştır⁵¹. Bu durum Assurlar adına bir tercihten ziyade artan Urartu tehlikesi nedeniyle bir çeşit zorunluluğa dönüşmüş olabilir. Kesin kanıtları olmamakla birlikte Urartu kralı II. Sarduri'nin Mezopotamya düzlüğüne yakın bir konumda bulunan Arpad (Tel Rıfat) adlı kent devletine Assur karşıtı koalisyonda destek verdiğini, Arpad'a karşı düzenlenen Assur askeri seferine müdahalede bulunmak için harekete geçtiğini ve hatta zafer kazandığını Urartu yazılı kaynaklarından öğreniyoruz⁵².

---

⁴⁸ Kuhrt 2007: 213

⁴⁹ Hawkins, Postgate 1988: 31-40

⁵⁰ Grayson 1996: 118

⁵¹ Bryce 2012: 253

⁵² A.e., s. 257

Assurların öncelikli olarak ilgilenmesi gereken sorunların bir bir ortaya çıkışı Kızılırmak kavsinin güneyine konumlanmış ve Assurlara vergi ödemeyi kabul etmiş yarı bağımlı Geç Hitit Devletleri'nin görece rahat hareket etmesine ve kimi zaman verdikleri sözleri yerine getirmeyerek Assur boyunduruğuna karşı isyan etmelerine olanak sağlamıştır. M.Ö. 8. yüzyılın sonuna gelindiğinde ise Ulballu ve Assurlar arasındaki savaşı fırsat bilerek Assurlarla ilişkisini kesen Pattin adlı Geç Hitit Devleti III. Tiglat-Pileser tarafından Assur eyalet sistemine dâhil edilmiştir⁵³. Daha sonra yönünü Orta Anadolu'ya çeviren III. Tiglat-Pileser, Tabal krallıklarının en güçlüsünü elinde bulunduran ve adına diktiği yazıtlarda kendisinden “büyük kral” şeklinde söz eden Wasasurma'yı mağlup edip iktidarını sonlandırmış ve yerine Assurlara bağlı kukla bir kral yerleştirmiştir⁵⁴. Ancak, Assurların Orta Anadolu'yu kontrol altına almada kullandığı bu politika bir süre sonra başarısız olmuştur. Vekil bırakılan kukla yöneticiler de Assurlara karşı ya tek başlarına ya da bölgedeki diğer Assur karşıtı güçlerle isyana kalkışmışlardır. Assur yazılı kaynaklarından öğrendiğimiz kadarıyla III. Tiglat-Pileser'den sonra tahta çıkan II. Sargon selefinin politikalarını geliştirmiş, kitlesel yer değiştirmeleri-sürgünleri uygulamış ve boşalan toprakları yöreye yabancı halk kitleleriyle doldurmuştur⁵⁵. II. Sargon'un Kızılırmak kavsinin güneyine konumlanmış yerel krallıkları tek bir çatı altına toplayıp kendine bağlama isteğinin somut hâli olan Assur eyalet sistemi M.Ö. 8. yüzyılın sonunda gerçekleşmişe benziyor⁵⁶.

Geç Hititlerin sonu olarak kabul edilen bu tarihi gelişme sonrasında Orta Anadolu ve Yukarı Fırat Bölümü'nde söz konusu küçük devletlerin devamcıları hayatlarını sürdürmüş olmalıdır. Melid Krallığı II. Sargon'un M.Ö. 712 yılında gerçekleştirmiş olduğu askeri seferle ortadan kaldırılmış, başkent Melid/Meliddu ile çevresindeki yerleşimler ağır şekilde tahrip edilmiş ve topraklarının bir kısmı başka bir Assur vasal krallığına devredilmiştir⁵⁷. Ancak Babil ve Assur kronikleriyle kehanet

---

⁵³ Bryce 2012: 263

⁵⁴ A.e., s. 271

⁵⁵ A.e., s. 275, 278

⁵⁶ A.e., s. 287

⁵⁷ Luckenbill 1927: 11, 12, 30, 31; Bryce 2012: 285

metinleri, Melid'in yöneticisi Mugallu'ya karşı M.Ö. 675 yılında Assur kralı Asarhaddon'un sefer düzenlediğinden bahsetmektedir⁵⁸. Seferin Assurlar adına ne tür kazanımlar getirdiği net değildir. Kimi araştırmacılar seferin başarısız olduğunu düşünmektedirler. Dikkat edilmesi gereken nokta, II. Sargon dönemine tarihlenen metinlerde ağır şekilde tahrip edildiğinden bahsedilen Melid ve çevresinin yaklaşık otuz beş yıl sonra bir başka Assur seferine karşı koyacak şekilde yeniden imar edilmiş olabileceğidir.

Assurlara vergi ödeyen bir kral olarak gösterilse dahi Mugallu'nun M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısına değin ülkesinin başında kalmayı başardığını Asurbanipal'a ait kraliyet metinlerinden öğrenmekteyiz⁵⁹. Metinlerden öğrendiğimiz bir diğer önemli bilgi Mugallu'yla ortak hareket eden İshakallu adındaki bir Tabal lideridir. Mugallu ve İshakallu geçmiş Tabal Krallığı'nın yahut da işbu krallığın topraklarında sınırlı bir alana yayılabilmiş bir başka yerel krallığın Geç Hitit sonrasında da devam ettiğini işaret etmektedir⁶⁰. Söz konusu krallığın sınırları ve hâkim olduğu coğrafya net değildir, ancak Asurbanipal'ın kraliyet metinlerinde Mugallu için önerilen vergi ödeme şeklinin geniş-büyük atlar olması Melid Krallığı'nın bir şekilde Kayseri-Nevşehir'e kadar uzandığı ihtimalini akla getirmektedir. İshakallu'nun krallığı da sınırdaş olacak şekilde Aksaray-Niğde hattında uzanmış olabilir.

Metinlerden edindiğimiz bilgiler sayesinde Orta Anadolu'nun güneyi ile Yukarı Fırat Bölümü'nün belli bir kısmını kaplayacak şekilde M.Ö. 7. yüzyılda hayatta kalmayı başarmış bir veya bir kaç yerel krallığın olasılığından bahsedebiliyoruz. Melid gibi bir kenti ve kentin etki alanında kalan yerleşimleri tekrar ele geçirerek bir askeri sefere karşı koyabilecek büyüklükte yeniden imar etmeleri krallığın olası gücü hakkında ipuçları sunmaktadır. Yerleşimin II. ve III. tabakalarında taş temeller üzerinde birbirini izleyen iki kerpiç savunma duvarı ve kapı alanının güneyinde anıtsal

---

⁵⁸ Bryce 2012: 293

⁵⁹ A.e., s. 335-336

⁶⁰ A.e., s. 293

bir bina inşa edilmiştir⁶¹. Ayrıca, kentin II. Sargon tarafından ele geçirildiği tarihten önce korunaklı ve anıtsal bir giriş sağlayan Aslanlı Kapı'nın tamamlandığı düşünülmektedir⁶². Ele geçen mimari öğeler sayesinde Melid'in ODÇ'nin sonlarıyla GDC'nin başlarında anıtsal yapılara ve güçlü bir savunma sistemine sahip bir yerleşim olduğu ortaya çıkmaktadır.

Assur, Phryg ve Urartu güçleri arasında yaşanan uzun süreli savaşlarda Kızılırmak kavsinin güneyi sıcak çatışmaların yaşandığı bir ön cephe halini almıştır. Savaşlar ve Assurların Tabal ülkelerini baskı altında tutabilmek için uyguladığı yönetim ve geniş nüfus değişiklikleri yörede uzun süreli ekonomik ilerlemelerin yaşanmasını engellemiş olmalıdır. M.Ö. 8. yüzyılın sonunda Kimmer tehditi nedeniyle Phrygler saf değiştirerek Assurlarla dostane ilişkiler kurmuş ve belki de samimi olduklarını kanıtlamak adına Kilikia'da ele geçirdikleri Assur karşıtı kimseleri Assur yönetimine teslim etmişlerdir⁶³. Ancak tek başına bu yeni gelişmenin Kızılırmak kavsinin güneyini rahatlatmış söyleyemez. Kısa süre sonra Phryg Krallığı yıkılmış ve atlı göçerlerin özellikle M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısında Batı Anadolu'daki faaliyetleri artmıştır. Assur metinlerinin Anadolu'daki Kimmer faaliyetlerinden bahsederken Batı Anadolu'da yoğunlaşması, Batı Anadolu'daki ekonomik ilerlemenin yağmacı toplumların iştahını kabartacak seviyelerde olduğunu kanıtlamasının yanında, Kızılırmak kavsi için de tam tersi bir durumun var olduğunu işaret etmektedir. İstikrarsız ortam uzun süre devam etmiş olmalıdır.

3.2. Medler, Persler ve Diğer İranî Halklar

Herodotos'un aktardıklarına göre Medler altı boya ayrılmaktadır. Med boylarını bir çatı altında toplayan Deiokes'in ölümünden sonra tahta geçen Phraortes başta Persler olmak üzere diğer İranî halklara savaş açtı ve onları boyunduruk altına aldı⁶⁴. Medlere dair bilgi edindiğimiz bir diğer önemli tarihi kaynak ise Assur

---

⁶¹ Frangipane 1993: 48

⁶² Harmanşah 2011: 71

⁶³ Bryce 2012: 287

⁶⁴ Hdt. I, 102

metinleridir. Zagroslara ve Zagrosların doğusuna (İran platosu) doğru yapılan Assur askeri seferlerini anlatan metinlerde Medlerden ve onların ana yurtlarından bahsedilmektedir. İran'ın kuzeybatısında yer alan günümüz Hamadan (Ekbatana) şehri Med boylarının dağılımında merkez nokta olurken, bölge İran dil ailesine üye diğer yerli boylar tarafından da iskân edilmiştir⁶⁵. Medler; “güçlü Medler”, “doğunun güçlü Medleri”, “uzak Medler”, “Bikni Dağı sınırlarındaki Medler” ve “uzaktaki ülkelerin sahibi Medler” şeklinde anılmaktadır⁶⁶.

Köylere dağılmış halde yaşayan Med boylarının ekonomisi büyük ölçüde hayvancılığa dayanıyor olsa da tarım ihmal edilmemiş olmalıdır. Medler ve Medlerle yakın akrabalık ilişkileri taşıdıkları araştırmacılar tarafından kabul gören Persler, ilk kez M.Ö. 836 yılına tarihlenen III. Salmanasar'ın yıllıklarında anılmaktadırlar⁶⁷. M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısında Doğu Anadolu yaylasındaki Urartu Krallığı'nın hâkimiyet alanını Batı İran'a doğru genişletmek istemesi, Assurların aynı bölgeye yaptıkları askeri sefer sayısını arttırmış ve böylelikle Med varlığı Assurların dış politikasında önemli bir yer kaplamıştır⁶⁸. Bölgedeki Mada ve Parsua krallarından vergiler kabul edildiği anlatılmaktadır.

Dağ vadilerinde yaşayan Med boylarının yöneticileri kimi zaman “kral” olarak anılsa da, politik örgütlenmelerinin M.Ö. 7. yüzyıldan önce bu olgunluğa erişmediği unutulmamalıdır. Assurlar tarafından bölgeye yapılan saldırıların Med ve Pers boylarının politik gelişimini ve bağımsızlıklarını engellediği söylenebilir⁶⁹.

Antik Yunan geleneği Med kraliyet hanedanlığının Deioces adındaki kimseyle başladığını aktarmaktadır⁷⁰. Köylere dağılmış halde yaşayan Medler kendi aralarında yaşadıkları sorunların çözümü için Deioces'e gidiyor ve ondan hakemlik yapmasını istiyorlardı. Medler arasında zamanla artan şöhreti ve ona duyulan güven

⁶⁵ Diakonoff 1985: 41-48; Imanpour 2003: 61, 62

⁶⁶ Luckenbill 1926: 286, 291, 1927: 6, 7, 26, 41, 215

⁶⁷ Olmstead 1948: 22

⁶⁸ Kuhrt 2017: 362

⁶⁹ Olmstead 1948: 23

⁷⁰ Hdt. I, 96

Deioces'in hükümdarlığı için gerekli zemini sağlamıştı. Artan yağma, hırsızlık ve kargaşa bir takım yasalara ve yasaların koruyucusu ve yürütücüsü olarak bir krala ihtiyaç olduğunu göstermiş ve bir süre sonra Deioces bu iş için seçilmişti. II. Sargon dönemine tarihlenen metinlerin birinde Daikku adındaki yerel bir yöneticinin M.Ö. 715 yılında Suriye'ye sürgün edildiği anlatılmaktadır. Assur dil bilimci George Smith'in yapmış olduğu çalışma, Assur metinlerinde geçen Daikku ile Antik Yunan geleneğinin bahsettiği Deioces arasında bağlantı olduğunu işaret etmektedir⁷¹. Günümüzde söz konusu çalışmanın doğruluğu üzerine araştırmacılar arasında fikir birliği bulunmaktadır. Tarihi metin ve çalışmalar ışığında Medlerin devletleşmeye doğru giden politik örgütlenmeyi M.Ö. 8. yüzyılın sonunda başlattığını söylebiliriz.

Med dilinde yazılmış bir tarihi kaynağın yokluğunda bu uygarlığa dair edindiğimiz kısıtlı bilgilerden diğer ikisi; Yeni Assur İmparatorluğu'na karşı Babillerle kurulan ittifak ve Lydia Krallığı ile karşı karşıya geldikleri Kızılırmak Savaşı'dır.

Yeni Assur İmparatorluğu'nun hangi koşullar altında nasıl yıkıldığı hâlen yeterince aydınlatılamamıştır. Yeni Assur ve Yeni Babil İmparatorluklarına ait tarihi metinlerin keşfine değin Antik Yunan tarihçi Herodotos tarafından aktarılan, Medlerin Ninive kentini kuşatıp yok ettikleri ve İran'ın batısında güçlü bir devlet kurdukları bilgisi batılı tarihçiler tarafından kabul gören baskın bir görüştü⁷². Herodotos, Medlerin Assurları yenilgiye uğrattıklarını, Ninive'yi kuşatma altına aldıkları sırada ana yurtlarında baş gösteren İskit istilası nedeniyle bir süre Assur topraklarından çekilmek zorunda kaldıklarını ancak İskitleri ülkelerinden attıktan sonra güçlerini yeniden toparlayıp büyük bir devlet kurduklarından bahsetmektedir. Herodotos'un Assur ve Babil (Keldani) halkları-hanedanlıkları arasında ayırt edici herhangi bir ayrıma gitmediğini görmekteyiz. Bu iki halkı/hanedanlığı kent/coğrafya adları ile ayırmakta ve Ninive'nin düşüşünden sonra buradaki hanedanlığın Babil'e taşındığını aktarmaktadır⁷³.

⁷¹ Smith 1869: 92-100; Olmstead 1948: 23; Imanpour 2003: 64

⁷² Kuhrt 2017: 363

⁷³ Hdt. I, 178

20. yüzyıl başında gerçekleşen Assur ve Babil metinlerinin keşfiyle döneme dair bilgilerimiz artmış ve Antik Yunan geleneğince aktarılan tarihi iddiaların sağlaması yapılmaya başlanmıştır. Özellikle Ninive Kroniği'nden önemli bilgiler gelmektedir⁷⁴.

Perslerin Antik Yunanların ilgi alanlarına girmesi II. Kyros'un son Med kralı Astyages'i devirmesiyle başlamıştır. Olasılıkla söz konusu tarihi olaydan önce de birbirlerini tanımaktaydılar, ancak bu denli bir temas daha önce hiç olmamıştı. Antik Yunan geleneği; Lydia kralı Kroisos'un karşısında büyümeye devam eden bir Pers tehlikesi bulunduğu andan itibaren önlem almaya çalıştığını, Perslerle savaşa girip girmeme konusunda kâhinlere danıştığını ve kâhinlerden aldığı kehaneti yanlış yorumlayarak savaşa girdiğini aktarmaktadır. Dost bir Yunan kavimden yardım almasını onaylayan kâhinler, savaşa girdiği takdirde bir imparatorluğun yıkılacağını Kroisos'a bildirmişlerdir. Herodotos, söz konusu kehanetin Kroisos tarafından yanlış yorumlandığını ve savaş sonunda kaybeden taraf olarak Perslerce tanrılara kurban edilecekken II. Kyros'un merhameti sayesinde son anda kurtulduğunu aktarmaktadır⁷⁵.

Medlerle yakın akrabalık ilişkileri bulunan ve bir süre benzer bir yaşam şeklini sürdüren Persler, Antik Yunan geleneğine göre Medlerin hâkimiyet altına aldığı ilk halktır⁷⁶. Soyları ve kaç boydan meydana geldikleri hakkında Antik Yunan geleneği iki farklı bilgi sunmaktadır. Çiftçilik, çobanlık ve yöneticilik gibi farklı işlerde uzmanlaştıklarını söylediği Pers boylarından on tanesinin ismini sıralayan Herodotos'un dışında, Ksenophon Perslerin on iki boydan meydana geldiğini aktarmaktadır⁷⁷.

Boy konfederasyonu şeklindeki yapı M.Ö. 7. yüzyılın başlarında gelişim göstermiş ve devletleşmeye dönük aşamalar kat etmiş olabilir. Bağımsız bir devlet gibi hareket eden Pers boyları M.Ö. 691 yılında Elamlılar (Susalılar), Anzanlılar ve

---

⁷⁴ Rollinger 2007: 15

⁷⁵ Hdt. I, 86-87

⁷⁶ Hdt. I, 102

⁷⁷ Hdt. I, 125; Ksen. *Kyr.* I, 2, 5

Elipplerle koalisyona girerek Yeni Assur İmparatorluğu'na karşı savaşmışlardır⁷⁸. Assur kayıtlarında anlatılan bu tarihi olaylarda Persler doğrudan anılmamaktadırlar. Parsua toprakları ve ülkesi şeklinde ifadeler bulunmaktadır. Kyros Silindiri'nde geçen ifadelerin ve bazı tarihi açıklamaların yardımıyla Parsua'nın bir zamanlar II. Kyros'un büyük dedesi Teispes tarafından yönetildiği önerilmektedir. Ancak, Yeni Assur İmparatorluğu'na bağlı ilk Pers devleti için üstünde uzlaşılan tarih ve merkez çoğunlukla M.Ö. 7. yüzyılın sonu ile Anzan kenti olmaktadır⁷⁹. Babil metinleri de II. Kyros'u Anzan kralı olarak anmaktadır⁸⁰. Persepolis'te ele geçmiş bazı tabletlerin üstünde basılı “*Teispes oğlu, Anzanlı Kyros*” mühründen yola çıkan araştırmacılar ise, Perslerin İranî bir halk olmalarına rağmen kendilerini Elam Krallığı'nın devamacıları olarak gördüklerini önermektedirler⁸¹.

3.3. Kıyı Hattı, Beyaz Suriyeliler ve Antik Yunan Kolonizasyonu

Türkiye'nin Karadeniz kıyılarına dair bilgi veren yazılı belgelerin en erken örneklerine Assur Ticaret Kolonileri Çağı ve Hitit arşivlerinde rastlıyoruz. Nerik ve Zalpa adındaki iki Hitit kenti Boğazköy'de ortaya çıkarılan çivi yazılı tabletlerde anılmaktadırlar. Zalpa'nın yerini belirlemek için kullanılan çivi yazılı bir tablette sepet içine yerleştirilip Kızılırmak (Maraşsantija) nehrine bırakılan çocuklardan bahsedilmektedir. Nehrin, çocukları deniz yakınlarındaki Zalpa ülkesine götürdüğü anlatılmaktadır⁸². Bu bilgilerden yola çıkan kimi araştırmacılar Zalpa kentinin Kızılırmak havzası içinde ve/veya yakınlarında yer aldığını iddia etmektedirler⁸³. Samsun'un Bafra ilçesi sınırlarındaki İkiztepe, metinlerde geçen Zalpa kenti için en ideal adaylardan biridir. Ancak söz konusu höyüğün Hitit tabakalarında çivi yazılı tabletlere rastlanılmamıştır. Zalpa için bir diğer lokasyon önerisi Sinop olmuştur⁸⁴.

---

⁷⁸ Luckenbill 1927: 125, 126

⁷⁹ Kuhrt 2017: 361

⁸⁰ Nabonidus Kroniği, ii, 1 (Bkz: Grayson 1975)

⁸¹ Kuhrt 2017: 362

⁸² CHT 2 (Bkz: Hoffner 1997); Söz konusu tablette Zalpa kenti/ülkesi bir önceki formu olan *Zalpuwa* olarak anılmaktadır.

⁸³ Bryce 2005: 38

⁸⁴ Langella 1997: 22; Summerer 2007: 29

Türkiye'nin Karadeniz kıyıları, özellikle Sinop yarımadası ile Yeşilirmak havzası arasında kalan kıyı hattı GTÇ'de olasılıkla Antik Yunan dünyası tarafından biliniyordu. Troia Savaşı'ndan daha eski bir çağa tarihlendiği düşünülen yarı gerçek yarı mitolojik Argonatların hikâyesinde Terme Çayı'ndan bahsedilmektedir. M.Ö. 3. yüzyılda yaşadığı düşünülen Rodoslu Apollonios, Argonatların Thermodon (Terme Çayı ve çevresi) üzerinden Kolkhis (Gürcistan) topraklarında bulunan Phasis'e ulaştıklarını aktarmaktadır⁸⁵.

Antik Yunanların Karadeniz kıyılarında yürüttükleri faaliyetler GTÇ ile Demir Çağı'nda farklı amaç ve boyutlarda gerçekleşmiştir. İlk olma özelliğine sahip söz konusu faaliyetler araştırmacılarca “*kolonizasyon öncesi temaslar*” şeklinde adlandırılmaktadır. M.S. 3. yüzyılın ikinci yarısıyla M.S. 4. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı düşünülen tarihçi Eusebius Antik Yunan kolonizasyonu adına oluşturulan kronoloji için önemlidir*. Araştırmacılar Eusebius'un aktardığı bilgilere dayanarak Sinope'nin (Sinop) kuruluş tarihi için M.Ö. 631/630 tarihini önermektedirler⁸⁶. Ancak, Eusebius'un Sinopeliler tarafından kurulduğunu söylediği Trapezus'un (Trabzon) kuruluş tarihi için M.Ö. 757/756 tarihini aktarması karışıklığa neden olmuştur. Ardın sıra yapılan detaylı çalışmalar ise bu karışıklığın Eusebius'un eseri *Chronographia*'nın Ermenice çevirisinden kaynaklandığını kanıtlamıştır⁸⁷. Ermenice çeviride Trapezus'un kuruluş tarihi Kyzikos'un (Erdek) ile karıştırılmıştır⁸⁸.

Amisos (Samsun) kuruluş tarihi ve coğrafi konumu bakımından bir diğer önemli Antik Yunan kolonisidir. M.Ö. 7. yüzyılın sonları ve M.Ö. 6. yüzyılın ilk

---

⁸⁵ Apoll. Rhod. II, 970-1260

* Yunan merkezci bakış açısı kıyı hattındaki kentlerin kuruluş tarihleri incelendiğinde kendisini hissettirmektedir. Yazılı kaynaklara dayandırılarak yapılan incelemeler söz konusu kentlerin Antik Yunan kolonizasyonu öncesindeki olası tarihlerini çoğu zaman gölgeler. Bir başka önemli nokta “kolonizasyon” terimi ile ilgilidir. Kimi araştırmacılar Yunan anakarası dışındaki Antik Yunan faaliyetleri için farklı terimler kullanmaktadır. Örneğin, G. Tsetskhladze “deniz aşırı yerleşme” terimini önermektedir (Bkz: Tsetskhladze 2016: 104).

⁸⁶ Langella 1997: 127; Tsetskhladze 2006: LXXII; Summerer 2007: 26

⁸⁷ Hind 1988; De Boer 2015: 75

⁸⁸ Ivantschik 1998: 327

çeyreği kentin kuruluşu için önerilen tarihlerdir⁸⁹. Strabon, M.Ö. 4. yüzyılda yaşamış olan tarihçi Theopompos'un kentin ilk kez Miletoslular tarafından kolonize edildiğine dair bilgi verdiğini aktarmaktadır⁹⁰. Strabon'un Amisos hakkında aktardığı bir başka bilgi onun coğrafi sınırlarıyla ilgilidir. Güzel topraklara sahip olduğunu söylediği kentin Amazonların ve Sidenelilerin ülkesi Themiskyra'yayı da yönettiğini aktarmaktadır⁹¹. M.Ö. 1. yüzyılın sonu ile M.S. 1. yüzyılın başında yaşadığı düşünülen Strabon'un kullandığı kaynaklar arasında Rodoslu Apollonios bulunmuş olmalıdır. Rodoslu Apollonios'un yaşlı bir bilicinin ağzından aktardığı Argonatların rotası üzerinde, önünden Thermodon (Terme) ırmağının denize aktığı Themiskyra adlı bir burun ve geri planında Doias adlı bir ova bulunmaktadır⁹². Burada Amazonlara ait üç kentin bulunduğunu da aktaran Rodoslu Appollonios ile Strabon'un aktardıkları arasındaki tek fark Doias adlı ovadır. Strabon ovayı Themiskyra şeklinde adlandırmaktadır.

Küçük akarsularla beslenen Thermodon ırmağı söz konusu ovanın içerisinde akmaktadır. Amisos'un doğu sınırı işbu ovayı da içine alarak, Khabaka, Phabda ve Side adlı kalelere sahip Sidene'ye kadar uzanmaktadır. Batı, güneybatı ve güney sınırları için genel anlamda Halys (Kızılırmak) nehrini kullanan Strabon'un güney için bahsettiği belirgin sınır Phazemon/Phazemonitis (Merzifon) yerleşimidir⁹³. Yerleşimin kuzeyi Amisos'un topraklarıyla çevrilidir.

Amisos'un Antik Yunan kolonizasyonu için Miletos kenti dışında önerilen bir ana kent daha bulunmaktadır. Yazar adının bilinmemesinden ötürü Alman araştırmacı Augustus Meineke tarafından Pseudo-Skymnos şeklinde adlandırılan antik coğrafyacının metinlerinde Amisos'un Phokaiialarca (Foça) kurulmuş bir koloni olduğundan bahsedilmektedir⁹⁴. Kuruluş tarihi olarak M.Ö. 560 aktarılmıştır.

---

⁸⁹ Tssetskhladze 2006: LXVII

⁹⁰ Strab. XII, 3, 14

⁹¹ Strab. XII, 3, 14

⁹² Apoll. Rhod. II, 370

⁹³ Strab. XII, 3, 38

⁹⁴ Ps.-Skymnos 917-918

Antik Yunan geleneğinin üzerinde önemle durduğu diğer konu kolonici güçlerin yüzleştikleri yerli halk ve hareket halindeki atlı göçerlerdir. Bir kaç farklı adla anılan yerli halka M.Ö. 5. yüzyılın bitiminden sonra Kappadokialılar şeklinde hitap edilmeye başlanıyor; ancak bununla beraber Levant kıyıları ve ötesinde yaşayan halktan ayrı tutulabilmeleri adına eski adlandırmaları olan *Beyaz Suriyeli* kalıbının kullanımına devam edilmişe benziyor⁹⁵. Strabon onların aynı dili konuşan ancak farklı etnik kökenlerden meydana gelen bir halk olduğunu aktarmaktadır. Kolonici güçlerin yerli halk Beyaz Suriyelilerin elinden zor kullanarak ve/veya anlaşma yoluyla kent aldıklarından bahsedilmemektedir⁹⁶. Amisos'un Beyaz Suriyeli yerleşimlerin ortasında kaldığından bahsedilirken, Sinope bazı kaynaklarda koloni öncesi Beyaz Suriyeli yerleşimi olarak anılmaktadır⁹⁷. Antik Yunan geleneği zaman ve coğrafya bağlamında hem kendi içinde hem de diğer yazılı metinlerle birlikte değerlendirildiğinde çok parçalı bir görünüm sunar ve yine kimi zaman birbirleriyle çelişen bilgiler aktarır. Amisos hakkında bilgi veren Strabon bu kentin sırayla Miletoslular, Kappadokialı bir lider ve üçüncü kez de Athenokles ve Athenialılar (Atinalılar) tarafından kolonize edildiğinden bahseder (Bkz: 100 no'lu dipnot). Eserinin ilerleyen sayfalarında ise daha önce de belirttiğini hatırlatarak Amisos'un Halys (Kızılırmak) nehrinin ötesinde yer aldığını ve Beyaz Suriyelilere ait olduğunu söyler⁹⁸. Burada Amisos'un kent olarak mı yoksa bölge olarak mı anıldığı net değildir. Üstelik tarih ya da zaman aralığı belirtilmediği için Amisos hakkında verilen diğer bilgilerle çelişik bir durum ortaya çıkmaktadır.

Beyaz Suriyelilerin topraklarında yer aldıkları için Beyaz Suriyeli olarak anılan ve bugün hâlen hangi arkeolojik yerleşimle eşleştikleri noktasında şüpheler barındıran kentler bulunmaktadır. Kale tipi mi yoksa etrafı sur sistemiyle çevrili bir kent mi oldukları net değildir. Söz konusu yerleşimler; Chadisia, Teiria, Pteria ve Themiskyra'dır⁹⁹. Antik Yunan geleneği kolonici güçlerin doğrudan Beyaz Suriyelilerden kent/yerleşim ele geçirdiğinden bahsetmezken, Strabon Amisos

---

⁹⁵ Manoledakis 2018: 156

⁹⁶ De Boer 2015: 74

⁹⁷ De Boer, a.y.

⁹⁸ Strab. XII, 3, 25

⁹⁹ Manoledakis 2018: 154, 155

sınırlarının Timades adındaki Kappadokialı bir lider tarafından genişletildiğini aktarır¹⁰⁰. Kimi araştırmacılar bu fetih hareketinin kolonici güçler üzerine yapıldığını düşünerek bölgede artan Antik Yunan nüfusun çatışmalara neden olduğunu iddia etmektedirler¹⁰¹.

Türkiye'nin Karadeniz kıyılarının anlatıldığı metinlerde Kimmerlerin de anıldıklarını görmekteyiz. Herodotos kendi yaşadığı çağı kaynak göstererek Antik Yunan kolonicilerinin yaşadığı Sinop yarımadası üzerindeki kentlerin Kimmerlerce kurulduklarını aktarmaktadır¹⁰². Pseudo-Skymnos metinleri ise Sinope yakınlarında Kimmerler tarafından öldürülen Habrondas adında bir Miletoslu liderden bahsetmektedir¹⁰³.

3.4. Kimmerler ve Diğer Atlı Göçerler

Ön Asya genelinde tarihçi ve arkeologları açıklamakta zora koşan problemlerden biri Kimmerlerdir. Kendi yazı sistemlerini geliştirip kayıt tutmaya başlayan organizasyon ve halkların Kimmerlere ayırdıkları yerle sahada Kimmerler adına rastlanan maddi kayıtlar arasında devasa bir uçurum bulunmaktadır. Arkalarında neredeyse hiç bir maddi kayıt bırakmadıkları söylenebilir. Her ne kadar belli bir politik gücün bakış açısı ile üretilmiş olsalar dahi, göreceli olarak zamansal bir düzen takip eden Yeni Assur İmparatorluğu'nun kayıtları M.Ö. 7. yüzyılın sonunda susmuş ve bu tarihten sonra Kimmerlere dair bilgi parçaları bulabileceğimiz tek kaynak Antik Yunan geleneği olmuştur.

Günümüzde Kimmerlerin ana yurtları Karadeniz ve Hazar Denizi'nin kuzeyi kabul edilse de eski sayılabilecek bir yaklaşım Britanya ve Danimarka'yı

---

¹⁰⁰ Strab. XII, 3, 14; Konu ve aktarılan bilgi tartışmalıdır. Strabon'un metinlerinde Kappadokialı liderin adı anılmadığı gibi ne yaptığı da net değildir. L. Summerer, Strabon'un metinlerine dayanarak işbu liderin adı için "Timades"i kullanmıştır (Bkz: Summerer 2007). Timades için en yakın ve benzerlik kurulabilecek ad Plutarkhos'un Perikles'e dair bilgi verdiği metinlerde geçmektedir. Perikles, "Timesileos" adında Sinopeli bir tirandan bahsetmektedir (Bkz: Plut. *Perik.* XX, 1).

¹⁰¹ Lassere 1978: 218

¹⁰² Hdt. IV, 12

¹⁰³ Ps.-Skymnos 947-948

önermektedir¹⁰⁴. Eski yaklaşım Homeros'un *Odyseia*'da kullandığı satırları temel almaktadır. Ozan, yarı gerçek yarı mitolojik bir tema dâhilinde Kimmerlerin ülkesinden bahsetmektedir¹⁰⁵. Sürekli sis ve bulutlarla kaplı ve güneş görmeyen bir yer şeklinde betimlenen Kimmer coğrafyası Kuzey Avrupa ile eşleştirilmiştir. Kimmerler sonrası Ön Asya'ya giriş yapan atlı göçerlerin bıraktıkları arkeolojik kalıntılar ve araştırmacılarca söz konusu atlı göçerler arasında devam ettiği düşünülen kültürel ve tarihi süreklilik Kimmer ana yurdu için en olası coğrafyanın Karadeniz ve Hazar Denizi'nin kuzeyi olduğunu işaret etmektedir. Herodotos'un Kimmer coğrafyası için kullandığı "güney denizi" kalıbı bazı araştırmacıların problemi açıklamada kullandığı bir ipucu halini almıştır. Antik Yunanların hiç bir zaman Karadeniz'e güney denizi şeklinde hitap etmediklerinden yola çıkarak söz konusu denizin Hazar Denizi olabileceği üzerinden durmaktadırlar¹⁰⁶. Ancak, Herodotos'un Kimmer toplumunun yapısına ve İskit saldırısı öncesinde yaşananlara dair bilgi aktardığı pasajlarda Tyras (Dinyester) nehri ve Kimmer Bosphorosu (Kerç Boğazı) gibi coğrafi şekillerin anılması, Kimmer ana yurdunun merkezi ve yahut önemli bir parçası olarak Karadeniz'in kuzeyini akla getirmektedir¹⁰⁷.

Yeni Assur İmparatorluğu'nun ortadan kalkmasından sonra istisna olarak değerlendirebilecek ve doğrudan Kimmerlerden bahsetmeyen ancak Kimmer adını anan Doğulu bir kayıt bulunmaktadır. Yaklaşık olarak M.Ö. 6. yüzyılın ortalarına tarihlenen Babil metni Kimmer işi yay, ok ve at koşum takımlarından bahsetmektedir¹⁰⁸. İskit ve diğer atlı göçerlerin etkin olduğu tarihte Kimmer işi maddi öğelerin kullanılması söz konusu göçerler arasında süreklilik arz eden ilişkiye dair bir kanıt olabilir.

Kimmerlerin Assur kayıtlarında en erken ortaya çıkışı M.Ö. 8. yüzyılın son çeyreğine denk gelmektedir. M.Ö. 7. yüzyılın ilk çeyreğinde Anadolu'daki varlığını hissedilir derecede arttıran Kimmerler, bugün hâlen kimi şüpheler olsa da çoğu

---

¹⁰⁴ Huebeck, Hoekstra 1989: 78; Olbrycht 1998: 73

¹⁰⁵ Hom. *Od.* XI, 10-15-20

¹⁰⁶ Olbrycht 1998: 76; Xydopoulos 2015: 121

¹⁰⁷ Hdt. IV, 11-12

¹⁰⁸ Olbrycht 1998: 93

araştırmacı tarafından Gordion'daki tahribatın sorumlusu olarak gösterilmekteler¹⁰⁹.

M.Ö. 7. yüzyıl boyunca Anadolu'nun birçok bölgesinde etkin oldukları düşünülen Kimmerlerin Doğu ve Batı Anadolu'daki faaliyetleri Assur kayıtları sayesinde daha kolay izlenebilmektedir. Sırayla tahta çıkan Urartu Kralları I. Rusa, II. Arğişti ve II. Rusa, Kimmer akınlarıyla mücadele etmiş ve her biri farklı politika izleyip farklı sonuçlar elde etmiştir. I. Rusa ve II. Arğişti sert politikalarla Kimmerlerle savaşmayı tercih ederken, II. Rusa'nın (M.Ö. 685-645) Kimmerle anlaşma yoluna gittiği ve hatta bazı Kimmer boylarını kendisine bağlayarak onlardan savaş gücü olarak faydalandığı düşünülmektedir¹¹⁰.

Batı Anadolu'daki Kimmer karşıtı politikaların daha farklı bir yönde ilerlediği anlaşılmaktadır. Mernadlar hanedanlığının kurucusu Lydia kralı Gyges artan Kimmer akınları karşısında Assur kralı Asurbanipal'den yardım istemek zorunda kalmıştır. Kayıtlar, Luddili Gugu'nun (Gyges'in Assur dilindeki karşılığı) M.Ö. 664/663 yılında Asurbanipal'e resmi temsilciler ve işbu temsilcilerle birlikte yakın zamanda yapılan savaşlarda esir düşen Kimmerlerin de içinde bulunduğu hediyeler gönderdiğinden bahsetmektedir¹¹¹. Gerçek nedenin Kimmerlere karşı müttefik edinmek olduğunu anlamak güç olmasa da, kayıtlar Luddili Gugu'nun ilham kaynağının Assur baş tanrısı Aşur olduğundan ve rüyasına giren Aşur'un Luddili Gugu'ya Assur kralı Asurbanipal ile tanışması yönünde tavsiye verdiğinden bahsetmektedir¹¹². M.Ö. 657 ve M.Ö. 644 tarihlerinde Lydia güçleri ve Kimmerler arasında iki büyük savaş-çatışma yaşanmıştır. M.Ö. 644'deki savaş sonunda Sard (Sarveis) kenti Kimmerlerce ele geçirilmiş ve Gyges Assur kayıtlarında Dugdamme (Lygdamis) olarak anılan Kimmer komutanına bağlı güçler tarafından öldürülmüştür¹¹³. Gyges sonrası tahta geçen krallar Lydia adına büyük bir felaket anlamına gelen söz konusu tarihi olayın üstesinden gelmiş benziyorlar. Zira Assur

---

¹⁰⁹ DeVries 2011: 53; Xydopoulos 2015: 120

¹¹⁰ Tarhan 1983

¹¹¹ Prizma B/D, II: 93, III: 4; Harran Tabletleri, RS: 13-21; Prizma C, IV: 1-13; Prizma A, II: 95-113 (Bkz: Spalinger 1976: 134)

¹¹² Harran Tabletleri, RS: 13-21 (Bkz: Spalinger 1978: 401-402)

¹¹³ Prizma A, II: 113-125 (Bkz: Spalinger 1976: 134; 1978: 408)

kayıtlarından anladığımız kadarıyla Lydia Krallığı hayatını sürdürmüş ve muhtemelen Kimmer akınlarını önlemede askeri destek elde edebilmek için Assurlara haraç ödemiştir¹¹⁴.

M.Ö. 7. yüzyılın son çeyreğinde Batı Anadolu'daki Kimmer etkinliklerinin son bulduğu söylenebilir. Özellikle Assur kayıtlarında da anılan Dugdamme'nin ölümü Kimmerlerin politik birliklerini ve organizasyon yetkinliklerini büyük ölçüde düşürmüş olmalıdır. Antik Yunan geleneği Kilikia yakınlarında öldüğünden bahsederken, araştırmacılar ölüm tarihi için M.Ö. 640 ve M.Ö. 641'i önermektedirler¹¹⁵. Şamlı Nikolaos, Lydia kralı Alyattes tarafından oğul Kroisos'un hâlen Kimmerlerce iskân edilen Antandros yakınlarındaki Adramytteion'a M.Ö. 575 yılında yönetici tayin edildiğini ve Herodotos, Alyattes'i anlattığı satırlarda kralın Kimmerleri Asya'dan kovduğunu aktarmaktadır¹¹⁶. Tüm bunlar gücünü kaybetmiş dahi olsa Kimmer etkinliklerinin M.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısında devam ettiğine dönük birer kanıt olabilir.

Assur kayıtları ve Antik Yunan geleneği Doğu ile Batı Anadolu'daki Kimmer etkinliklerine yoğunlaşmaktadırlar. Anadolu coğrafyasının geri kalan kısımlarında Kimmerlerle yerel halklar arasında ne tür ilişkilerin yaşandığı yazılı kaynaklar bağlamında net değildir. Bu duruma istisna teşkil eden Orta Karadeniz Bölümü ve onun kıyı hattıdır. Kesin ve yaklaşık tarihleri bilmiyoruz ancak Antik Yunan geleneği Türkiye'nin Karadeniz kıyılarında ve kıyı hattının yakınlarında gerçekleşen Kimmer etkinliklerinden bahsetmektedir¹¹⁷. Herodotos kendi yaşadığı çağı kaynak göstererek şimdilerde Yunan kolonicilerinin yaşadığı Sinope yarımadasındaki kentlerin Kimmerler tarafından kurulduğunu aktarmaktadır (Bkz: 102 no'lu dipnot). Pseudo-Skymnos metinlerinde Kimmerlerin öldürdüğü Habrondas adlı Miletoslu bir lider anılmaktadır (Bkz: 103 no'lu dipnot).

---

¹¹⁴ Roosevelt 2017: 48

¹¹⁵ Ivantchik 1993: 114, Roosevelt 2017: 48

¹¹⁶ Hdt. I, 16; Nikolaos Damaskenos, 90 F 65 (Bkz: Jacoby 1923)

¹¹⁷ Hdt. IV, 12

Antik Yunan geleneğinde Kimmerleri göçe zorladıkları anlatılan İskitlerin, M.Ö. 6. yüzyıl öncesinde Urartu, Assur ve Mısır coğrafyalarında etkili olduklarını yazılı kaynaklardan öğreniyoruz¹¹⁸. M.Ö. 7. yüzyılın başlarında Kaştariti adındaki Med lideri bölgedeki diğer politik unsurları etrafında toplamış ve Assurlara karşı savaşmıştır. Assur karşıtı ittifakta yer alan İskitlerin lideri İspaha savaş esnasında ölmüş, yerine geçen Bartatua ise Assur kralı Asarhaddon'un kızı ile evlenerek Assurlarla işbirliği yapmayı seçmiştir¹¹⁹. Kimi araştırmacılar, İskitlerin bu tarihten sonra Assurların vasal devleti olarak hareket ettiklerini ve Kuzeybatı İran'da bulunan toplulukların boyunduruk altına alınmasında Assurlara yardımcı bulduklarını önermektedir. Herodotos, Med kralı Kyaxares'in Assur seferi esnasında Madyas adlı bir İskit kralının Med topraklarına ilerlediğini, bunun üzerine Kyaxares'in geri dönerek İskitlerle çarpıştığını ve çarpışmalar neticesinde yenildiğini aktarmaktadır¹²⁰. Devamında yirmi sekiz yıl sürecek olan İskit egemenliğinin başladığını ilave etmektedir.

Strabon, Kappadokia içlerine kadar ulaşan atlı göçer akınlarından bahsetmektedir. Doğu Anadolu yaylasındaki en iyi toprakları ele geçiren atlı göçerler daha sonra Kappadokia'ya ilerlemiş ve kıyıya yakın araziye yağmalamışlardır. Bir gece baskınıyla Persler tarafından yenilgiye uğrattılıp söz konusu coğrafyadan sürülen atlı göçerleri tanımlarken "*Saka*" adını kullanan Strabon, İskit adının genel bir adlandırma olduğunu ve işbu ad altında farklı atlı göçer topluluklarının bulunduğunu belirtmektedir¹²¹.

---

¹¹⁸ Hdt. I, 16

¹¹⁹ Sulimirski, Taylor 1991: 565

¹²⁰ Hdt. I, 104

¹²¹ Strab. XI, 8, 2; XI, 8, 4

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARKEOLOJİK BULUNTULAR

4.1. Mimari

1990'lı yıllara kadar EDÇ'de yerleşik yaşamın var olmadığına inanılmaktaydı. Ancak başta Boğazköy olmak üzere Gordion ve Kaman-Kalehöyük'te gerçekleştirilen kazılar bu inancı yıkarak EDÇ'de yerleşik yaşamın var olduğunu kanıtlamıştır. Konut mimarisinin hâkim olduğu söz konusu yerleşimlerde yapıların genellikle toprağa yarı gömülü olacak şekilde inşa edildiklerini görmekteyiz¹²².

M.Ö. 6. yüzyıla tarihleyebileceğimiz mimari bulgular maalesef kısıtlıdır. Günümüzün beşerî tahribatı dışında, takip eden yüzyıllarda yapı ve yapı malzemesi üretme maksatlı gerçekleştirilen bilinçli tahribatı ve artan savaş-çatışma koşullarını bu durumun oluşmasında neden olarak varsayabiliriz. Bir kaç yerleşim istisna olacak şekilde elimizde bütünlüklü olmayan, parçalı bir mimari bulgu toplamı var.

Çorum'un Boğazkale ilçe merkezinde yer alan Boğazköy'e baktığımızda ODÇ ve GDÇ'de mimari unsurların geliştiğini ve basit konut mimarisinden daha karmaşık bir yapı sistemine geçildiğini anlayabiliyoruz. Büyükkale I evresinde (M.Ö. 600-300) Nişantepe/Südburg (Bkz: Çiz.1), Büyükkale (Bkz: Çiz.2) ve Kuzeybatı Yamaç'ın etrafı sur sistemi ile çevrilidir¹²³. P. Neve'nin yayımladığı planlar Büyükkale ve Südburg sur sistemlerinin birbirini düzenli mesafelerde takip eden kulelere/bastiyonlara sahip olduklarını göstermektedir. Hitit Dönemi'nden kalma surların tamir edilerek tekrar kullanılması ve ilave sur inşaatıyla Kuzeybatı Yamaç'ın sur sistemi meydana getirilmiştir¹²⁴. Ayrıca Kuzeybatı Yamaç'ta en az 30 m x 40 m ölçülerinde anıtsal bir yapı (Bkz: Çiz.3) ortaya çıkarılmıştır¹²⁵. İki büyük avluya sahip yapı yerleşkesinde zemine inşa edilmiş kanallara sahip ve bu özellikleri sayesinde özel

---

¹²² Kealhofer, v.d. 2009: 277

¹²³ Neve 1990, 1991; Genz 2007

¹²⁴ A.e., s. 147

¹²⁵ A.e., s. 138

olarak nitelendirilebilecek farklı ölçülerde odalar bulunmaktadır. Açık bir şekilde saray yapısı olarak tanımlamamıza yardım edebilecek herhangi bir yapı ögesine rastlanmamıştır. Buna rağmen avlular ve çok odalı oluşu yerleşkeyi basit bir konut olmaktan öteye taşımaktadır.

Südburg'un 11 bastiyondan oluşan sur sistemi sık aralıklarla inşa edilmiş megaron benzeri yapıların bulunduğu alanı çevrelemektedir. 9 ve 10 numaralı bastiyonların arasında bulunan kapı dış ve iç geçitten oluşan bir giriş odası şeklindedir. Buradaki kazılarda üç yapı katına rastlanılmış ve hepsinin Büyükkale I evresine tarihlendiği anlaşılmıştır¹²⁶. Tek ve çok odalı yapılar konut, depo ve atölye olarak kullanılmıştır. Hem yapılarda hem de sur sisteminde Hitit Dönemi'nden kalma yapı unsurları devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Büyükkale sur sistemi ise 12 adet bastiyondan oluşmaktadır. Büyükkale ve Südburg'un aşağı şehri olarak nitelendirilen ve herhangi bir sur sistemiyle çevrelenmemiş olan Nişantepe, yakın aralıklarla yerleştirilmiş megaron benzeri yapılardan oluşma bir plana sahiptir¹²⁷.

Alaca Höyük, Çorum ili Alaca ilçe merkezinin yaklaşık 15 km kuzeybatısında yer almaktadır. Yerleşimde gerçekleştirilen ilk dönem kazılarında Demir Çağı'na ait iyi korunamamış yapılar ortaya çıkarılmıştır; ancak 2000'li yıllardaki kazılardan elde edilen sonuçlar da dâhil olmak üzere bu çağa ait düzenli bir mimari plan çizmek mümkün olmamıştır¹²⁸. Üzerinde ve eteklerinde kurulu Höyük Köy adlı günümüz yerleşimi Demir Çağı tabakalarını büyük ölçüde tahrip etmiştir.

Karmaşık bir sosyal mimari yerine daha basit bir konut mimarisi gözlenmektedir. Höyüğün güneybatı, kuzey ve orta kısımlarında bu çağa ait basit yapılar ortaya çıkarılmıştır¹²⁹. Dikdörtgen ve dörtgen şekline sahip yapılar iki sıralı taş duvarlarla inşa edilmişlerdir. Tek katlı olan yapıların tabanları taş döşelidir. Yapılar ele geçen çanak-çömlek buluntuları sayesinde Geç Phryg dönemine tarihlendirilmişlerdir.

---

¹²⁶ Neve 1991: 226

¹²⁷ Neve 1990: 230

¹²⁸ Çelik 2014: 93

¹²⁹ Çınaroğlu, Çelik 2007, 2008, 2010, 2012

Kesin bir tarihlendirme olmamasına karşın yapıların bulunduğu tabakayı M.Ö. 6. yüzyılın son çeyreği ile M.Ö. 5. yüzyılın üçüncü çeyreği arasında kalan zaman aralığına yerleştirebiliriz. Höyüğün orta kısımlarında bir başka mimari unsur olarak yuvarlak ve kare şekline sahip tahıl depoları açığa çıkarılmıştır. Tahıl depolarının bağlı oldukları olası yapılara ulaşılamamış, bunun yerine taş döşeli taban gibi bütünlüklü bir plan vermeyen mimari unsurlara rastlanmıştır. Toprağa yarı gömülü inşa edilen tahıl depolarının dış cepheleri kabaca bırakılırken, iç cepheleri düzgün bir şekilde işlenmiştir. Tabanları sıkıştırılmış toprak ve yer yer taş döşelidir. Çanak-çömlek buluntuları dışında organik ya da inorganik malzemeye rastlanmamıştır.

Oluz Höyük, Amasya şehir merkezinin 25 km güneybatısında, Yeşilirmak'ın kollarından Çekerek Irmağı'nın 2 km kuzeyinde yer almaktadır. Yerleşimde 2007'den 2013'e kadar devam eden 7 yıllık kazı çalışmasının sonucunda anıtsal sayılabilecek bir yapı yerleşkesinin de bulunduğu önemli bir mimari tabaka ortaya çıkarılmıştır¹³⁰. M.Ö. 600 ve M.Ö. 500 yılları arasına yerleştirilen ve 4 rakamı ile adlandırılan tabaka A ve B olmak üzere iki evreden oluşmaktadır. 4B evresi M.Ö. 600-550, 4A evresi ise M.Ö. 550-500 yıllarını kapsamaktadır. Tapınak olduğu düşünülen ve temel kısmında oldukça iri taşlara rastlanan yapı Kubaba Tapınağı (Bkz: Çiz.4) olarak adlandırılmıştır. Höyüğün kuzeybatı çeyreğinde kalan yapı iki evreli ve ana kısmı taş temellidir. Dikdörtgen bir plan sunmaktadır. Kuzey-güney doğrultusunda uzanan yapının ulaşılabilir ölçüleri 4,50 m x 3,75 m'dir. Duvar kalınlıkları 0,50 m'ye ulaşabilmektedir. Ana kısmın doğu duvarı üzerinde dikdörtgen şeklinde iri bir niş yer almaktadır. İkinci evrede (4A) batı ve kuzey duvarlarına kerpiç duvarlar ilave edilerek güneye doğru genişletilmiştir. 2011 yılında gerçekleştirilen kazılarda ilave duvarların çevirdiği alanda taş döşeli bir alana rastlanmıştır¹³¹. Aynı alanda ocak gibi diğer mimari unsurların bulunması buranın bir avlu olabileceği düşüncesini doğurmuştur. 2. Mimari Tabaka'nın 2B evresindeki yeni kent planlaması kapsamında yıkıldığı düşünülen tapınak yapısının içinde tanrıça Kubaba'ya (Matar Kubileya-Kibele) ait olduğu düşünülen kırık bir heykelcik (Bkz: Çiz.5) ele geçmiştir. Belden yukarısı kayıp olan heykelcik ayakta durur pozisyonda taştan şekillendirilmiştir. Ayakları örtecek

¹³⁰ Dönmez 2010, 2011, 2012; Dönmez, Naza-Dönmez 2007; Dönmez, Yurtsever-Beyazıt 2013, 2014

¹³¹ Dönmez 2012: 157

uzunlukta tasvir edilen elbisenin eteklik kısmının sağ tarafı yatay, sol tarafı ise dikey yivlerle işlenmiştir.

Eğimin başladığı höyüğün kuzeybatı noktasında sürdürülen kazılarda ortaya çıkarılan tahıl deposu ve yapı kalıntıları diğer mimari unsurlardır. 0,50 m'ye kadar ulaşabilen kalınlıklara sahip taş temelli duvar kalıntıları ve birbirleriyle olan bağlantıları söz konusu alanda şimdilik ne maksatla kullanıldıkları bilinmeyen güçlü yapıların varlığını kanıtlamaktadır. Bu yapıların yakınlarında dikeç kaidelere sahip avlu tespit edilmiştir¹³². M.Ö. 6. yüzyılın da dâhil olduğu Oluz Höyük'ün GDC mimarisine dair bir diğer önemli ayrıntı, şimdiye kadar yapılan çalışmalarda sur ya da benzeri bir savunma yapısına rastlanmamış olmasıdır.

Sinop'ta O. Doonan başkanlığında yakın tarihlerde yürütülen kazılarda bütünlük arz etmeyen mimari unsurlara rastlanmıştır¹³³. Sinop Kalesi etrafında görece dar açmalarda yürütülen kazılar, Hellenistik sur inşaatının erken koloni (M.Ö. 7-6. yüzyıl) tabakalarını büyük ölçüde yok ettiğini göstermektedir. ETC kap parçaları ve EDC kap parçalarının bir arada bulunduğu mimari alanlar ortaya çıkarılmıştır. Dikdörtgen bir şekil veren ve kabaca düzeltilmiş taşlardan meydana gelen yapı unsuru (2 numaralı) ilk önce konut, daha sonra glacis adı verilen savunma amaçlı taş duvar olarak yorumlanmıştır¹³⁴.

Orta Karadeniz'in kara ile kıyı hattı arasında, bu iki coğrafi birimi birbirine bağlayan olası geçmiş rotalardan birinin üstünde yer alan Akalan, Samsun şehir merkezinin 18 km güneybatısında yer almaktadır. Topoğrafyanın izin verdiği şekil ve büyüklük doğrultusunda inşa edilmiş bir kale yerleşimidir. İki adet girişin bulunduğu Akalan 300 m uzunluğa ve 50 ila 70 m aralığında değişen bir genişliğe sahiptir. Th. Makridi'nin 1906 yılında gerçekleştirdiği çalışmalar sonucunda ortaya çıkarılan en önemli mimari unsur bir kısmı toprak altında bulunan yaklaşık 500 m

---

¹³² Dönmez, Yurtsever-Beyazıt 2013: 175

¹³³ Doonen 2017

¹³⁴ A.e., s. 184

uzunluğundaki sur sistemidir¹³⁵. Günümüze kadar korunagelmış surlar 5 m'ye kadar çıkabilen yüksekliğe sahiptir. Kuzeydoğu cephesinin eğimi %55-60 iken batı cephesinin eğimi %80 civarındadır¹³⁶. Söz konusu taş bedeninin üzerinde olasılıkla kerpiçten yapılma ikinci bir beden bulunmaktaydı. Kiklopik ve kaba taşlardan oluşturulan taş bedeninin (Bkz: Res.1) boşlukları küçük taşlarla doldurulmuştur ve yasadışı kazılar sonucunda oluşan tahribat masif teknikte inşa edildiğini göstermektedir¹³⁷. Keskin açılar yerine daha yumuşak ve yuvarlatılmış dönüşler gözlenmektedir. Güneydoğuda yer alan büyük giriş yuvarlatılarak kule görünümü kazandırılmış iki duvar arasında yer almaktadır. İkinci giriş kuzeydoğudadır.

Yozgat'ın Sorgun ilçesine bağlı Şahmuratlı köyünün batısında yer alan Kerkenes Dağ adlı kale tipi yerleşim, denizden yükseliği yaklaşık 1500 m olan önemli bir GDC merkezidir. En geniş yerinde 1,5 km x 2,5 km ölçülerine ulaşan yerleşim (Bkz: Çiz.6); etrafı yaklaşık 7 km'lik sur sistemiyle çevrili, 1 adet yapay gölete, 2 adet kamusal alana ve 757 adet yapı bloğuyla birlikte saray-tapınak olarak tanımlanan özel yapılara sahiptir. Şimdiye kadar 7 adet kapı tespit edilmiştir. Sur sistemi, sur duvarı ve glacis (destek duvarı) olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Standart olmayan kaba taşlarla inşa edildiğinden ötürü surun kimi kısımlarında yer yer ölçü farklılıkları görülmektedir. Bu durum diğer Arkaik Dönem yapıları gözetildiğinde ortak bir yapı özelliği olarak belirlemektedir¹³⁸. Glacis olmaksızın sur genişliği 4-4,5 m iken, glacis eklendiğinde toplam taban genişliği 7-7,5 m'yi bulmaktadır. Günümüze kadar koruna gelmiş sur bedeni 5 m yüksekliğe erişmektedir. Taştan yapıldığı anlaşılan üst yapının mazgallarla 2,5 m yüksekliğe ulaştığı tahmin edilmektedir¹³⁹. Sur sistemi çok sayıda kuleye sahiptir. Kulelerin derinlik, yükseklik ve cephe genişlikleri standart ölçülerde değildir.

Kazısı tamamlanan ve ürettiği bilgilerle dikkat çeken Kappadokia adlı kent kapısı yerleşimin güneydoğusundadır. Platonun içinden geçerek karla kaplı

---

¹³⁵ Macridy 1907

¹³⁶ Dönmez, Uluggerli 2010: 15

¹³⁷ Dönmez, Uluggerli, a.y.

¹³⁸ Baran 2016: 55

¹³⁹ A.e., s. 55-82; Branting 2004: 47-48

Erciyes Dağı'na doğru uzanan yola baktığı için bu isim ile anılmaktadır¹⁴⁰. Avlu, geçit, su kanalı ve kulelerden meydana gelen kapı anıtsal bir görünüme sahiptir. Kuzey ve batı şeklinde isimlendirilen kuleler yerleşimin dışına bakmaktadır. Doğu ve güney kuleler ile bu iki kulenin arasında yer alan orta adındaki üçüncü kule yerleşimin içine bakmaktadır. Taş döşeli avlunun kuzey kule bitiminde ve orta kulenin köşesinde tanrı betimi olduğu düşünülen iki adet stel bulunmuştur¹⁴¹. Kazı esnasında ahşap kiriş kalıntlarına rastlanmıştır. Tabana çökmüş vaziyette bulunan sarımtırak renkli kumtaşı blokların ahşap kiriş üzerine yerleştirildiği anlaşılmaktadır¹⁴².

Birbirlerinden bağımsız şekilde duran ve giriş ile ana salon olmak üzere iki odayı içeren yapılar en çok tercih edilen yapı tipidir¹⁴³. Megaron benzeri bu yapılara genellikle beşik çatı sistemi uygulanmıştır. Aynı tipte inşa edilmiş fakat buluntuları, ölçüleri ve kimi istisna mimari özellikleriyle diğerlerinden ayrılan özel yapılar bulunmaktadır. Bunlardan birisi tapınak, bir diğeri ise saray yerleşkesi olarak tanımlanan yapı bloğu içinde yer almaktadır¹⁴⁴. Saray yerleşkesi içinde yer alan ve kabul salonu olduğu düşünülen yapı (Bkz: Çiz.7a) 34 m x 22 m ölçülerinde inşa edilmiştir. İki sıra halinde 6 adet sütuna sahiptir. İki sıra halinde 5 sütunun bulunduğu tapınak yapısının (Bkz: Çiz.7b) ölçüleri ise 28 m x 15 m'dir.

Kaman-Kalehöyük, Kırşehir'e bağlı Kaman ilçe merkezinin 3 km doğusunda yer almaktadır. Yerleşimdeki mimari katların tarihlendirilmesi ve mimari planların ortaya çıkarılması her bir tabakanın diğerine yaptığı tahribat nedeniyle bir takım zorluklar içermektedir. ODC'ye tarihlendirilen tabakalarda tek odalı ve bodrumlu yapılara rastlanmaktadır¹⁴⁵. Bu yapıım geleneğinin IId (EDÇ) katından başladığı, IIc ve IIb (ODÇ) katlarında ise yoğunlaştığı anlaşılmaktadır¹⁴⁶. IIa (GDÇ) katında ise yeni bir yapı geleneğine geçilmiş ve tek odalı yapıların yerini çok odalı yapılar almıştır. M.Ö. 7. yüzyılın sonu ile M.Ö. 6. yüzyılın başına

---

¹⁴⁰ Summers 2006: 647

¹⁴¹ A.e., s. 648

¹⁴² Summers, v.d. 2012: 538

¹⁴³ Summers 2007: 250

¹⁴⁴ A.e., s. 251

¹⁴⁵ Omura 1994, 1995, 1997, 2001, 2002, 2008, 2012, 2017

¹⁴⁶ Omura 2001: 330, 2017: 531

tarihlendirebileceğimiz bu katın ilk evrelerinde yapıların duvarları genellikle tek sıra taşla örülmüştür. Bol miktarda iri taş kullanılmıştır.

Göllüdağ, Niğde şehir merkezinin 70 km kuzeyindeki Kömürcü Köyü sınırlarında yer alan 2172 m yüksekliğindeki sönmüş yanardağ olan Büyük Göllüdağ'ın (2172 m) krater ve tepeleri üzerine kurulmuş kale tipi bir yerleşimdir. Doğuda Koyuncu sırtı ile Sarıkaya adlı nokta, batıda Meydan yaylası, kuzeyde Laleli adlı nokta ve güneyde Büyük Göllü tepesiyle sınırlanmaktadır¹⁴⁷. Doğudan batıya 1700 m uzunluğunda ve kuzeyden güneye 1000 m genişliğindeki yerleşimin batı kısmında krater gölü yer almaktadır. Yerleşimi elips şeklinde saran sur sisteminin doğu-batı istikametindeki kuş uçuşu uzunluğu 3 km ve kuzey-güney istikametindeki kuş uçuşu genişliği 1 km'dir¹⁴⁸. Sur duvarları çöken üst kısmın altında 2 m yüksekliğe kadar korunmuştur. Sur sisteminde yerleşime girişte kullanına dört ana kapı bulunmaktadır. Ancak R. O. Arık ve Burhan Tezcan başkanlığında yürütülmüş iki ayrı kazı çalışmasında kapılar incelenememiştir¹⁴⁹.

Sur dışı yapılar Sarıkaya ile Koyuncu sırtı arasında kalan yamaçta yer alır. Sur içinde R. O. Arık'ın akropol, B. Tezcan'ın ise sitadel olarak adlandırdığı yerleşimin ortasında kalan yüksek düzlükte yapı ve yapı grupları yoğunlaşmaktadır. Önceden tasarlanarak tek bir plan dâhilinde inşa edilmiş izlenimi veren yapı grupları arasında birbirini dikey kesen caddeler bulunmaktadır. Yapı duvarlarının dış yüzeyleri düzgün iri taşlar, orta kısımları ise şekilsiz taş ve toprak ile doldurulmuştur.

122 m genişliğinde ve 268 m uzunluğunda saray ve/veya tapınak olduğu düşünülen yapı önemlidir. Yapının ana kapısı güney uçta yer alır ve yaklaşık 14,50 m genişliğindedir. Kapının doğu ve batı ante duvarlarında Geç Hitit üslubunda şekillendirilmiş çift başlı iki aslan heykeli ele geçmiştir¹⁵⁰. Kapı sonrasında 17,50 m x 8 m ölçülerinde bir avluya ulaşılır. Avlunun doğu ve batı kenarlarında farklı ölçülerde

---

¹⁴⁷ Tezcan 1992: 1

¹⁴⁸ Tezcan 1969: 213

¹⁴⁹ Tezcan 1992: 1

¹⁵⁰ A.e., s. 2

iki adet oda yer almaktadır. Hayvan ve geometrik motiflerle süslü krater parçalarına ulaşılan odalardan doğuda yer alanın avluya açılan girişinde aslan heykeli ele geçmiştir. Batıda yer alan diğer odada da aslan şeklindeki bir heykele ait parçalara rastlanmıştır. Odalarda iki tabana ulaşılmış olup, altta olanın yangın izleri taşıdığı fark edilmiştir¹⁵¹. B. Tezcan boyalı kapların çoğunlukla alttaki tabana ait olduğunu bildirmektedir. Düz damlı ve taş örgülü duvarları 2 m yüksekliğe kadar korunmuş odaları, farklı ölçülerdeki avluları ve ortostatlı yapısı dışında söz konusu anıtsal yapıyı özel kılan bir başka mimari unsur, ana kapı yakınlarındaki kule yapısıdır. Dışa doğru çıkıntılı olan kulenin ölçüleri 3,90 m x 3,90 m'dir.

B. Tezcan, M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen Geç Hitit üslubundaki çift başlı aslan heykellerine ve ele geçen çanak-çömlek repertuarına dayanarak yerleşimin yangın tahribatı içeren ilk evresini M.Ö. I. bin yılın ilk yarısına tarihlenmektedir. Tahribatın Kimmer akınları ile oluştuğunu savunan B. Tezcan, yerleşimin M.Ö. 6. yüzyılın ortasından sonra önemini kaybettiğini önermektedir¹⁵².

4.2. Çanak-Çömlek

Kızılırmak kavsini de içine alan Orta Anadolu platosundaki ODÇ-GDÇ geçiş ve GDÇ yerleşimlerinin çanak-çömlek repertuarlarından faydalanılarak oluşturulmuş bütünlüklü bir kronolojik çalışma bulunmamaktadır. Üstelik bu eksiklik sadece adı geçen dönemlerle sınırlı değil. Demir Çağı'nın ayrı ayrı her bir alt dönemi ve bir bütün kendisi için tek bir çanak-çömlek kronolojisinden bahsetmek oldukça zordur. Farklı pişirme ve dekorasyon teknikleriyle üretilmiş mal gruplarının bölge içindeki hareketleri, aralarında ince ayrımlar bulunan yorum ve önerilerle değerlendirilmektedir. Kızılırmak'ın batısında yayılım gösteren gri renkli mal grubu üzerinde değerlendirmelerde bulunan Geoffrey Summers söz konusu grubun Phryg otoritesiyle doğrudan bağlantılı olduğunu ve Phryg krallık sınırlarının bu grubun yayılımıyla çizelebileceğini önermiştir¹⁵³. Boğazköy malzemesini değerlendiren

---

¹⁵¹ Tezcan 1992: 3

¹⁵² A.e., s. 11

¹⁵³ Summers 1994

H. Genz bezeme ve formlardaki benzerliklere vurgu yaparak EDC çanak-çömlek grubunun ETÇ ve OTÇ gelenekleriyle bağlantılı olduğunu ve söz konusu geleneğin GTÇ’de büyük Hitit merkezleri dışında kalan kırsal alanda yaşamaya devam ettiğini iddia etmiştir. H. Genz’e göre Hitit otoritesinin çöküşünden sonra eski çanak-çömlek yapım geleneği Hitit merkezlerine geri dönmüştür¹⁵⁴.

Kazılardan elde edilme çanak-çömlek repertuvarları değerlendirildiğinde ODC’de Kızılırmak kavsi ile Ankara-Eskişehir yöresinin dâhil olduğu Yukarı Sakarya Bölümü arasında belirgin farklar oluşmaya başlamıştır¹⁵⁵. Kızılırmak bu iki bölge arasındaki sınırı meydana getirmekteydi. Gri renge sahip monokrom mal grubu nehrin batısında hâkimken nehrin doğusu geometrik süslemelere sahip koyu renkli boyalı mal (Bkz: Çiz.8) grubu ile karakterize oluyordu. Her ne kadar bölgeleri birbirinden ayıran başat mal grupları oluşmuş olsa dahi bu iki bölge tamamen izole değildi¹⁵⁶. Silüet tekniğiyle boyanmış doğuya ait boyalı çanak-çömleğe Gordion ve çevresinde rastlanırken, gri renkli mal grubu M.Ö. 8. yüzyılın başından itibaren Kızılırmak kavsinde belirmeye başlamıştır¹⁵⁷.

İncelediğimiz coğrafyada kazısı yapılmış ve çanak-çömlek topluluğu analiz edilmiş yerleşimler arasında Boğazköy adlı yerleşim önemli bir yer sahibidir. EDC’deki kaba el yapımı çanak-çömlek ODC’ye gelindiğinde yerini çark yapımı çanak-çömleğe bırakmıştır*. Geometrik ve doğuya özgü motifler içeren bezemeler çoğunlukla koyu mat renklerle işlenmiştir¹⁵⁸. GDC repertuvarına baktığımızda bir takım değişimler yaşandığını anlamaktayız. Bezemede koyu mat renk terk edilip parlak renklere geçilmiştir. Polikrom kaplar çoğunluktadır. ODC’nin devamı niteliğindeki geometrik motifli kapların üretimi sürerken Kızılırmak’ın batısından bildiğimiz gri mal grubu ile kırmızı açkılı mal gruplarının oranlarında artış

---

¹⁵⁴ Genz 2006: 82

¹⁵⁵ Genz 2011: 349

¹⁵⁶ Genz, a.y.

¹⁵⁷ Sams 1994; Henrickson 1996: 70; Genz 2004: 35

* EDC’nin GTÇ’yi takip eden erken evrelerinde düşük yoğunlukta da olsa çark yapımı çanak-çömleğe rastlanmıştır. Çanak-çömlek buluntu toplamı içinde %30’luk dilimi söz konusu çark yapımı çanak-çömlek oluşturmaktadır. Ancak kısa bir süre içinde (muhtemelen bir nesil sonra) çark yapımı ürünler tamamıyla yok olmuştur (Bkz: Kealhofer, v.d. 2009: 280).

¹⁵⁸ Bossert 2000

yaşanmıştır¹⁵⁹. GDÇ'ye tarihlenen Boğazköy çanak-çömlek repertuarı içindeki gri mal grubu %10'luk bir paya sahipken kırmızı açıkmal grubu %5'e yaklaşmaktadır. Batı Anadolu, Yunan anakarası ve Kıbrıs'tan ithâl edildikleri düşünülmektedir¹⁶⁰. Geniş iki tutamaklı krater benzeri kap, omurgalı kâse, yonca ağızlı testi, küre biçimli testi ve façetalı kupa/bardak yaygın formlardır.

2009 yılında yayımlanan çalışmada tipolojik anlamda sıkça incelenmiş Boğazköy Demir Çağı çanak-çömleğine fen bilimlerinden yardım alarak başka bir açıdan yaklaşmıştır. NAA tekniği sayesinde tabaka ve lokasyon göz önünde bulundurularak seçilmiş çanak-çömleklerin ve yerleşim etrafındaki yataklardan alınma kil örneklerin element içerikleri ortaya çıkarılmış ve böylelikle bütün çanak-çömlek repertuarı içindeki yerel ve yerel olmayan ürünlerin sayısal ve niteliksel özellikleri elde edilmiştir.

Çalışmaya göre GDÇ çanak-çömleğinin %20'si yerli olmayan kil ve katkı maddelerinden üretilmiş ithâl mallardır¹⁶¹. İthâl mallar ilk kez GDÇ'de ortaya çıkmamıştır ancak buluntu topluluğu içindeki en yüksek oranı GDÇ'de yakalamıştır. Testi, kupa/bardak ve kâse formundaki ithâl mallar siyah açıkmal olarak anılan üslupla üretilirken, diğer üslupla üretilen ithâl kap formları geniş ağızlı testi gibi içki sunumlarında kullanılan türlerdir. Depolama ve uzun mesafeli ticarete kullanılan geniş kap formlarına rastlanmamıştır. Kap formlarının çoğunluğu ETÇ'den beri seçkin sınıfın saygınlık kazanmak için kullandığı masa üstü ürünlerine aittir. İthâl mallara öykünerek yapılan yerli taklitlerin sayısı azımsanmayacak miktardadır.

Tipoloji üzerine yapılan çalışmalarla laboratuvar teknikleri sayesinde ortaya çıkan sonuç arasında uyum olduğu söylenebilir. İlk defa ODÇ'de ortaya çıkan ithâl mallar GDÇ'de dikkate değer bir şekilde artmıştır¹⁶².

---

¹⁵⁹ Bossert 2000: 27-28; Genz 2006: 122

¹⁶⁰ A.e., s. 119

¹⁶¹ Kealhofer, v.d. 2009: 295

¹⁶² A.e., s. 296

Alaca Höyük'te H. Z. Koşay ve Mahmut Akok tarafından yürütülen ilk dönem kazıları sayesinde Demir Çağı çanak-çömleğinin varlığını bilmekteyiz¹⁶³. Phryg olarak adlandırdıkları çanak-çömlek repertuarı genellikle geometrik motiflerle süslü boyalı kaplardan oluşmaktadır. Hayvan ve insan motifleriyle süslenen kapların daha geç dönemlere ait olduğunu düşünen araştırmacılar, Demir Çağı bağlamında Alaca Höyük ile Alişar, Boğazköy ve Pazarlı arasında bir uyum olduğunu önermişlerdir. 2000'li yıllarda gerçekleştirilen kazıların araştırmacıları da Erken, Orta ve Geç şeklindeki Demir Çağı kronolojisi yerine Phryg ve Geç Phryg gibi adlandırmalar kullanmışlardır¹⁶⁴. Çift ve tek kulplu testiler, yonca ağızlı testi, çanak ve tabak ele geçen kap formları arasındadır. Monokrom ve polikrom tipi çanak-çömlek yan yana bulunmuştur.

Oluz Höyük'teki ilk yedi yıllık çalışmanın sonunda kendi içinde A ve B şeklinde ikiye ayrılan 4. Mimari Tabaka'nın M.Ö. 600 ile M.Ö. 500 yılları arasına tarihlendiği saptanmıştır¹⁶⁵. Hitit metinlerinde Kaşku olarak anılan ve günümüzde Orta Karadeniz Bölümü'nün kara hattında kalacak şekilde Amasya ili sınırlarında bulunan Oluz Höyük'ün söz konusu yüzyılda Phryg kültürü etkisi altında bir kent olduğu düşünülmektedir¹⁶⁶. Ş. Dönmez yerleşimde ele geçen mimari, çanak-çömlek ve diğer maddi kültür öğelerini tanımlamak için her ne kadar Phryg adlandırmasını seçiyor olsa dahi, bu adlandırmanın yerleşim sakinleri açısından etnik bir geçerlilik taşımadığını vurgulamaktadır. Çanak-çömlek (Bkz: Res.2) 4. Mimari Tabaka'nın tarihlendirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bezemesiz ve boya bezemeli olarak üretilen kaplar Kızılırmak kavsindeki çağdaş yerleşim ve çanak-çömlek repertuarlarıyla uyumlu bir görünüm sergiler. Alişar IV olarak da anılan Demir Çağı boyalılarının proto-tipi olduğu düşünülen mal grubu ODÇ'ye denk gelen 6. Mimari Tabaka'da artarak gelenek halini almıştır¹⁶⁷. Söz konusu grubun yerel dinamiklerle gelişim göstererek GDÇ'ye ulaştığı düşünülebilir. Gri ya da Batı Anadolu'dan ithâl mal gruplarından bahsedilmemektedir.

¹⁶³ Koşay 1951; Koşay, Akok 1947, 1966, 1973

¹⁶⁴ Çınaroğlu, Çelik 2007, 2008, 2010, 2012; Çelik 2014

¹⁶⁵ Dönmez, Yurtsever-Beyazıt 2014

¹⁶⁶ Dönmez 2013: 105, 2015: 79

¹⁶⁷ Dönmez, Abazoğlu 2018: 86

Batı Karadeniz ve Orta Karadeniz'in birbirine temas ettiği bir coğrafyada yer alan Sinop günümüz Karadeniz yerleşimlerinden biridir. 1951, 1952 ve 1953 yıllarında E. Akurgal'ın başkanlığında ve Münster Üniversitesi'nden Ludwig Budde'nin katılımlarıyla Sinop şehir merkezinin çeşitli noktalarında kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir¹⁶⁸. Boztepe adlı yarımadanın anakaraya bağlandığı noktada yer alan Kumkapı mezarlığında ele geçen çanak-çömlek buluntuları şehrin en erken dönemlerini temsil etmektedir**. Korinth üslubunda bir adet aryballos, Doğu Yunan gelenekli vazo parçaları ve yine Attika üslubunda kylix tipi küçük kaplardan bahseden E. Akurgal, tarihlendirme noktasında M.Ö. 7. yüzyılın sonlarıyla M.Ö. 6. yüzyılın başlarını önermiştir. Şehir merkezinde yer alan Pervane Medresesi'nin bahçesinde ve etrafında gerçekleştirilen kazılarda Phryg olarak adlandırılan Demir Çağı çanak-çömleği ve Attika üslubundaki kylix tipi kaplar birlikte ele geçirilmiştir¹⁶⁹. Buradan yola çıkan E. Akurgal Demir Çağı çanak-çömleğini M.Ö. 6. yüzyılın ikinci çeyreğine tarihlemiştir. 2000 yılında Sinop Bölgesel Arkeolojik Araştırma Projesi (SBAAP) kapsamında kazılara tekrar başlanmıştır. Kale ve çevresinde gerçekleştirilen kazılarda en erken M.Ö. 7. yüzyıla tarihlendirilebilecek çanak-çömlek ele geçmiştir¹⁷⁰. Batı Anadolu kökenli ve Lydia'nın sırlı keramiğine benzer svastika bezemeli kırık parçalar (Bkz: Res.3), arkaik Lydia kâseleri, Doğu Yunan ve Kızılırmak kavsi Demir Çağı çanak-çömlek geleneğine benzer boyalı mal grubu kazılarda ele geçen çanak-çömlek buluntularını oluşturmaktadır.

2002 yılında Sinop Müzesi başkanlığında yürütülen Boyabat Kovuklukaya kurtarma kazısında GDC'ye tarihlendirilen çanak-çömleğe rastlanmıştır. Ş. Dönmez, beyaz panel tekniği ile bezenmiş testi parçasını E. Akurgal'ın Sinop kazılarında bulduğu GDC testilerinin benzeri olduğunu düşünmektedir¹⁷¹.

---

¹⁶⁸ Akurgal 1956

** Söz konusu bilgi çalışmanın yapıldığı tarihlerde geçerliliğe sahipti. Kız lisesi inşaatı sırasında ortaya çıkan tümülüs/mezar ve SBAAP'ın 2015-2016 kazı sezonlarında Sinop Kalesi ve etrafında yürüttüğü çalışmalarda ortaya çıkarılan arkeolojik buluntular Sinop şehir merkezinin tarihini ETÇ'ye kadar çekmektedir (Bkz: Doonan, v.d. 2017: 198).

¹⁶⁹ Budde 1956

¹⁷⁰ Doonan, v.d. 2017

¹⁷¹ Dönmez 2003: 2-3; 2004a

Önemli bir GDÇ yerleşimi olan Akalan'da Th. Makridi'nin yürüttüğü kazı çalışmaları 1906 yılında tamamlanmış ve tek bir sezonla sınırlı kalmıştır¹⁷². Kazılarda M.Ö. 7. yüzyılın son çeyreğine tarihlendirilen Doğu Yunan şarap testilerine ve Karasamsun/Amisos'ta ele geçenlerle benzer Demir Çağı boya bezekli mal grubuna rastlanmıştır. Şarap testilerinin yaban keçisi stili olarak anılan üslupla üretildiği anlaşılmış ve bir grup araştırmacı tarafından Orta Yaban Keçisi II olarak adlandırılan evreye dâhil edilmişlerdir¹⁷³. 1908 yılında Th. Makridi bu kez Karasamsun/Amisos'da kazı çalışması gerçekleştirmiştir¹⁷⁴. Bol miktarda Hellenistik ve Arkaik dönem Yunan çanak-çömleği ortaya çıkarılırken, Kızılırmak kavsi Demir Çağı boyalı geleneğine benzer mal grubu da azımsanmayacak miktardadır. Gaga ağızlı testi gibi kap formları ve bezeme şekilleri açısından özellikle Boğazköy'den bilinen örneklerle yakın benzerlik taşımaktadırlar. 1997, 1998 ve 1999 yıllarında Ş. Dönmez tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırmaları kapsamında Karasamsun'da ele geçen GDÇ'ye ait boya bezekli çanak-çömlek parçası kıyı hattındaki en erken buluntulardan biridir¹⁷⁵.

Samsun ili sınırlarında bulunan Köyiçi Tepesi adlı yerleşim Lâdik ilçe merkezinin 10 km doğusunda kalan Mazlumoğlu Köyü'nün 1 km güneybatısında yer almaktadır. U. B. Alkım'ın yüzey araştırmaları sayesinde 1973'de keşfedilen yerleşim, Ş. Dönmez'in 2002 ve 2003 yıllarında gerçekleştirdiği ikinci ve daha kapsamlı yüzey araştırmaları sırasında ziyaret edilmiş ve toplanan yüzey buluntuları üzerinden çanak-çömlek repertuarı çalışılmıştır¹⁷⁶. Kazısı yapılmış yerleşimlerden elde edilme çanak-çömlekten faydalanarak görelî tarihlendirme yapan Ş. Dönmez, Köyiçi Tepesi Demir Çağı çanak-çömleğinin M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısı ile M.Ö. 4. yüzyıl aralığına yerleştirilebileceğini önermektedir¹⁷⁷. Üç gruba ayrılan Demir Çağı çanak-çömlek repertuarı; bezeksiz, kabartma ve boya bezeklilerden oluşmaktadır. Her bir grup form ve bezeme açısından Orta Karadeniz'in hem kıyı hem de kara hattında kalan

---

¹⁷² Macridy 1907

¹⁷³ Cummer 1976; Dönmez 2004b: 71; Summerer 2007: 30

¹⁷⁴ Akarca 1957; Dönmez 2010: 139

¹⁷⁵ Dönmez 2003: 3

¹⁷⁶ Dönmez 2005b

¹⁷⁷ A.e., s. 71

yerleşimlerin mal gruplarıyla benzerlik taşımaktadır. Boya bezekli çanak-çömlek grubu büyük oranda çömlek ve testilere ait gövde parçalarından oluşmaktadır. Motiflerin tamamı geometrik şekillerden (Bkz: Çiz.9) oluşmaktadır.

İlkin U. B. Alkım tarafından 1970'li yıllarda gerçekleştirilen ve sadece Samsun ili ile sınırlı kalan ve daha sonra M. Özsait'in N. Özsait'le birlikte Samsun ve Amasya illerini kapsayacak şekilde 1986 yılından 2000'lere kadar Orta Karadeniz Bölgesi'nde gerçekleştirdiği yüzey araştırmaları, Ş. Dönmez'in 1997, 1998 ve 1999 yıllarında Sinop, Samsun, Amasya ve Tokat illerinde yürüttüğü yüzey araştırmalarıyla beraber bölgenin Demir Çağı geçmişi hakkında geniş bir resim sunar¹⁷⁸. Samsun ve Sinop illeri ile Amasya ve Tokat'ın kıyı hattına yakın bölgelerindeki yerleşim ve buluntu noktalarında ele geçen GDÇ çanak-çömlek grupları arasında yakın benzerlikler söz konusudur. Benzerlik dereceleri farklı da olsa Boğazköy, Alaca Höyük, Kaman-Kalehöyük, Çadır Höyük ve Kültepe yerleşimlerinden elde edilen GDÇ çanak-çömlek buluntularını aynı grup içinde değerlendirebiliriz. Boya bezeklilerin oranı yüksektir. Geometrik motifler testi, çanak ve krater gibi kap formlarında görülür. Bunların dışında Ş. Dönmez tarafından Amasya'da gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sırasında; yatay bantlar üzerinde birbirini takip eden içi taranmış üçgen motifleriyle süslü Triangle Ware ve birbirini takip eden yaprak motifleriyle süslü Festoon Ware adlı mal gruplarına benzer iki çömlek parçası (Bkz: Çiz.10) toplanmıştır¹⁷⁹.

20. yüzyılın başından beri bilim dünyasında tanınan Kerkenes Dağ'daki arkeolojik çalışmalara 1993 yılında başlanıldı^{***} ve günümüze kadar farklı bilim ekiplerince devam ettirildi¹⁸⁰. Bu çalışmalarda çağdaşlarıyla karşılaştırıldığında niceliksel açıdan düşük seviyelerde kalan bir çanak-çömlek repertuarına ulaşılmıştır. Kızılırmak kavsi Demir Çağı boyalı çanak-çömlek geleneği olan Alişar IV tipine dâhil edilebilecek örneklere rastlanmamıştır¹⁸¹. Testi gibi masa üstü kap formları genellikle

¹⁷⁸ Alkım 1974a, 1974b, 1975a, 1975b; Özsait, Özsait. 2002a, 2002b; Dönmez 2001, 2005a

¹⁷⁹ Dönmez 2005a: 15

^{***} Bu tarihten yaklaşık 65 yıl önce E. F. Schmidt başkanlığında ilk kazı çalışması (Bkz: Schmidt 1929) gerçekleştirilmiştir. Ancak, kazı test amaçlı olup tek bir sezon ile sınırlı kalmıştır.

¹⁸⁰ Przeworski 1929; Summers 1994; Baran 2016; Branting, v.d. 2017

¹⁸¹ Kealhofer, v.d. 2010: 74

kırmızı açkılı iken, çömlek gibi depolamada kullanılan mutfak tipi kap formları ise gri açkılıdır. Kimi testi ve geniş kenarlı kâselerde bir kaç farklı renkle yapılmış geometrik bezemeler ve beyaz paneller izlenmektedir. Az miktarda düz ve disk biçimli diplerle sahip iyi açkılanmış siyah kâse ele geçmiştir. Kap formları arasında farklı boyutlardaki kupa/bardak, kâse ve testiler sıralanabilir. Bezemesiz kaplar toplam buluntu miktarının yarısından az olacak şekilde bir paya sahiptir. Bezemeli kapları inceleyen araştırmacılar tarihlendirme için ODÇ'nin sonu ile GDÇ'nin başını önermişlerdir¹⁸². Teknik ve bezeme göz önünde tutularak kimi buluntuların (Bkz: Res.4) Kızılırmak'ın batısındaki örneklerle uyduğu düşünülmektedir.

Kaman-Kalehöyük Kızılırmak kavsinin güneyindeki büyük höyüklerden biridir. Yerleşimin tabakaları roma rakamlarıyla dörde ayrılmakta ve 2. tabaka (II) Demir Çağı'nı temsil etmektedir. Demir Çağı tabakası dört alt evreden meydana gelir (a, b, c ve d) ve yine her bir alt evre birden fazla evreden oluşur. Ila evresi genel anlamda M.Ö. 700-300 arasını kapsarken, Ila6-IIc1 (M.Ö. 800-550) ve Ila3-5 (M.Ö. 550-300) evreleri ele geçen çanak-çömlekle tarihlendirilerek Ila'yı meydana getirir¹⁸³. Lydia ve Akhaimenid kültürünün hâkim olduğu düşünülen Ila3-5 evresi ithâl Attika kaplarının da yardımıyla tarihlendirilmiştir.

Silüet tekniğinde yapılan Alışar IV tipi çanak-çömlek ilk kez Ila2-3 evresinde (M.Ö. 900-800) gri mal grubu ile birlikte ortaya çıkmaktadır. Bu evrede gri mal grubu %20 iken, Ila (M.Ö. 800-700) evresinde %10'a gerileyip Ila evresinde %35'e kadar yükselmektedir¹⁸⁴. Pişirme sırasında keramiğin ortamdaki karbonu emerek son şeklini aldığı ve Kızılırmak'ın batısında yaygın olan yapım tekniği (indirgenmiş oksijen tekniği) Ila6-IIc1 evresinde yükselişe geçmekte ve Hellenistik Çağ'da en yüksek seviyesine ulaşmaktadır¹⁸⁵. Söz konusu yapım tekniğiyle üretilen Kaliteli Siyah Perdahlı mal grubunun yerleşimde ele geçen örnekleri Gordion'dan bilinen Parlak Siyah mal grubu ile benzerlik taşımaktadır. Parlak Siyah

---

¹⁸² Kealhofer, v.d. 2010: 85

¹⁸³ Matsumura 2001: 102; 2008b: 182

¹⁸⁴ Matsumura 2001: 102

¹⁸⁵ Matsumura 2008b: 178

mal grubu, M.Ö. 7. yüzyılın başında Gordion'da üretilmeye başlanan ve göz alıcı pürüzsüzlükteki siyah yüzeylere sahip ürünlerle karakterize olan özel bir mal grubudur¹⁸⁶. Kaman-Kalehöyük'ten elde edilme çanak-çömlek repertuarı üzerinde yapılan jeokimyasal analizlerde çok düşük seviyelerde ithâl mal grubuna rastlanması, yerel keramik üreticilerinin öykünme ve taklit yoluna başvurduğunu öneren seçeneği güçlendirmektedir¹⁸⁷. Yerleşimin GDC çanak-çömlek repertuarı büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Yakın tarihte tamamlanmış Kaman-Kalehöyük'ün GDC çanak-çömleğini inceleyen bir yüksek lisans tezi, her ne kadar yerleşimin bütün GDC evrelerini incelememiş dahi olsa bize genel bir resim sunabilmektedir¹⁸⁸. Çalışmaya göre; indirgenmiş oksijen tekniğiyle üretilen gri, kurşuni ve siyah perdahlıların yanı sıra altın renkli, kırmızı, devetüyü ve kahverengi mal grupları yerleşimin çanak-çömlek repertuarını meydana getirir. Buluntu miktarı içerisinde gri mal grubu ile kırmızı mal grubu toplamda %50'nin üzerinde bir paya sahiptir¹⁸⁹. Üçlü-yonca ağızlı testiler hariç mal gruplarına özgü özel kap formlarından bahsetmek zordur¹⁹⁰. Her bir mal grubu çeşitli kaplardan oluşur.

R. O. Arık ve B. Tezcan'ın farklı tarihlerde gerçekleştirdikleri iki ayrı kazı çalışması sayesinde Göllüdağ'ın çanak-çömleği hakkında bilgi sahibiyiz¹⁹¹. Yerleşimin çanak-çömlek repertuarı boyalı (Bkz: Çiz.11) ve monokrom kaplardan oluşmaktadır. Depolamada kullanılan büyük çömlekler ve tabak gibi mutfak kapları monokrom iken, krater gibi kap formları beyaz astar üzerine siyah, kahverengi boya kullanılarak geometrik ve hayvan motifleriyle süslenmiştir. B. Tezcan kesin bir oran ya da sayı vermeksizin Kızılırmak'ın batısında hâkim olan gri renkli mal grubunun varlığından bahsetmekte ve Orta, Güney ve Doğu Anadolu'daki çağdaş yerleşimlerle kıyasa giderek Göllüdağ gri renklilerinin oldukça fazla olduğunu belirtmektedir¹⁹². Çömlek, kaideli ve kaidesiz tabak, vazo, krater ve yonca ağızlı testi ele geçen kap formları arasındadır. Saç örgüsü, ağaç, pseudo-meander, aynı merkezli daire ve uzun

---

¹⁸⁶ Henrickson, v.d. 2002

¹⁸⁷ Grave, v.d. 2006: 144

¹⁸⁸ Akkuzu 2019

¹⁸⁹ A.e., s. 38

¹⁹⁰ A.e., s. 44

¹⁹¹ Arık 1936; Tezcan 1969, 1992

¹⁹² A.e., s. 7

üçgen en çok kullanılan motif tipleridir. Kuş, balık, karışık varlık ve başını geriye çeviren hayvan motiflerine rastlanmamıştır. B. Tezcan hayvan motiflerinin Alişar'daki muadilleri kadar stilize edilmediğini düşünmektedir¹⁹³. Boyalı kaplar M.Ö. 8. yüzyılın ikinci yarısına yerleştirilmektedir¹⁹⁴.

4.3. Tümülüs-Mezar Odası ve Mezar Hediyesi

Atlı göçer toplumların varlığını kanıtlayan ve onların yaşam şekillerine dair bilgi sunan en önemli arkeolojik kayıt farklı tip ve büyüklüklerdeki mezarlardır. Anadolu'da at gömüleriyle tamamlanmış ve atlı göçer toplumlara ait oldukları düşünülen tümülüs-mezar odalarına rastlanmaktadır. Şimdiye kadar yapılan çalışmalar sayesinde söz konusu mezarlarda çeşitli madeni eser ve özel tipteki çanak-çömlek grubu ele geçmiştir. Tarihlendirme önerileriyle ODC ve GDC'ye dâhil olan mezarlar, farklı kültürel bağlamlar sunan geniş bir coğrafyada dağılım gösterirler.

Ankara şehir merkezinin 80 km güneybatısında, Polatlı ilçesi sınırlarında kalan Yassihüyük (Gordion) yerleşimi gösterişli buluntularıyla birlikte önemli tümülüslere sahiptir. Bu tümülüs grubu arasında KY Tümülüsü at gömüleri ve buluntuları nedeniyle diğerlerinden ayrılmaktadır. MM, K-III ve P Tümülüslerinin yakınında yer alan KY Tümülüsü olağan dışı bir şekle sahiptir. Tümülüsün üst kısmı diğerlerinin aksine düz-yassı bir görünüm sergiler. Köylülerin yapı malzemesi bulma maksatlı bir kaç kez kazı yapmasına rağmen, tepesi kesilmiş haldeki profili ve kare biçimli şekli sayesinde düşük seviyelerde ilgi görmüş ve böylelikle olası defineci tahribatından kurtulmuştur¹⁹⁵.

Tümülüsün merkezi; çukur, mezar odası ve çukur ile mezar odası arasında kalan alandan oluşmaktadır. Çukurun dikdörtgene yakın bir şekli vardır. Kuzey kenar 4,95 m, güney kenar 4,85 m, batı kenar 4,30 m ve doğu kenar 4,90 m uzunluğundadır. Ahşaptan yapılma olası zemine dair herhangi bir ize rastlanmamıştır. Kenarlara irice

---

¹⁹³ Tezcan 1969: 219

¹⁹⁴ Tezcan 1992: 7-8

¹⁹⁵ Kohler 1995: 76

taşlar, geri kalan zemine ise küçük çakıl taşlar döşenmiştir. Doğu ve güney kenarda giriş parçaları ele geçmiştir¹⁹⁶. Çukurun doğu kenarıyla mezar odası arasında kalan alanda iki adet at gömüsü (Bkz: Res.5) ortaya çıkarılmıştır. Kuzey-güney doğrultusunda birbirine bakacak şekilde gömülen atların gömülmeden önce kurban edildikleri düşünülmektedir. İskeletler tamamıyla korunmuş halde değil ancak iyi bir düzen verecek şekilde ele geçmiştir. Yalnızca küçük parçalar zeminden kaldırılabilmektedir. Zeminden kaldırma işlemleri sırasında büyük kısmı ufalanmıştır¹⁹⁷. At gömülerinin mezar odasının dışında tutulması ilginç detaylardan biridir.

Mezar odasında gömüsü yapılan bireyin çene kemiğine ve kemiğe tutulu halde bazı dişlere ulaşılmıştır¹⁹⁸. Yerel Phryg üretimi olan gri açkılı ve kırık haldeki iki adet amforadan birisi kuzey duvar kenarında, diğeri kuzey-batı köşede ortaya çıkarılmıştır. Phryg karakteri taşımayan çeşitli şekil ve süslemelere sahip tunç plakalar, tunç cımbız ve demir kılıç parçası gibi madeni eserler çeşitli tabakalarda ele geçmiştir. R. S. Young neden göstermeksizin tarihlendirme için M.Ö. 7. yüzyılı önermiştir. Bunda yöreye özgü olmayan at gömü geleneği ile Phryg karakteri taşımayan madeni eserlerin tahribat tabakasından sonra ortaya çıkmış olabileceği düşüncesi rol oynamış olmalıdır¹⁹⁹. Bununla birlikte son yıllarda gerçekleşen kronoloji çalışmaları sayesinde Gordion tahribat tabakası yaklaşık yüz yıl geriye çekilmiş ve M.Ö. 825-805 aralığına tarihlendirilmiştir²⁰⁰. Böylelikle KY Tümülüsü'nün tarihi M.Ö. 8. yüzyılın ilk çeyreğine alınmıştır. Mezarın Phryg üretimi amforalarla onurlandırılması, mezar sahibinin Phrygler için çalışan paralı bir atlı göçer olabileceği ihtimalini akla getirmektedir.

Eskişehir şehir merkezinin 25 km batısında, Çukurhisar'ın kuzeybatısında kalan Demircihöyük adlı yerleşim farklı çağlara tarihlenen çok sayıda tabakasıyla birlikte geniş ve büyük bir höyüktür. Yerleşimin 250 m batısındaki terasın üzerinde mezarlık alanı saptanmıştır. Mevkinin Sarıket adını taşıması nedeniyle mezarlık alanı

---

¹⁹⁶ Kohler 1995: 74

¹⁹⁷ Kohler, a.y.

¹⁹⁸ Kohler, a.y.

¹⁹⁹ Kohler 1995: 75

²⁰⁰ DeVries 2007

Demircihöyük Sarıket Nekropolü olarak adlandırılmıştır. ETÇ ve OTÇ'ye tarihlenen gömülerinin yoğun olduğu mezarlık alanı Turan Efe tarafından keşfedilmiştir²⁰¹. Alanda diğer gömü tipleriyle karşılaştırıldığında istisna kalan bir adet at gömüsü ortaya çıkarılmıştır²⁰². J. Seeher'in M.Ö. 7-6. yüzyıllar arasına tarihlediği gömünün ölçüleri 2 m x 1,2 m'dir. Baş kısmı batıya bakacak şekilde gömülen atın yanında koşum takımları ve 8 m uzağında İskit tipi ok ucu ile Phryg tipi bir krater bulunmuştur²⁰³.

Ankara şehir merkezinde yer alan ve bugün Beştepeler olarak adlandırılan yerleşim birimindeki iki tümülüs 1925 yılında gerçekleşen kazı çalışmasıyla araştırılmıştır²⁰⁴. Th. Makridi'nin başkanlık yaptığı kazı Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kazısı ünvanını taşımaktadır. Kazıya Ankara tren garının arkasında kalan ve Th. Makridi'nin tümülüs olduğunu düşündüğü 140 m çapında ve 20 m yüksekliğindeki tepede başlanmıştır*. 101 metreküp toprak çıkarılan tepedeki çalışmalar iş güvenliği nedeniyle yarım bırakılmıştır. Ne tür bir hayvana ve/veya hayvanlara ait olduğu belirtilmeksizin hayvan kemiklerinin ele geçtiği bildirilmektedir. Ancak buradaki çalışmaların yarıda kalması nedeniyle olası mezar odasına ulaşamamış ve bu nedenle tepenin insan elinden çıkma yığma bir tümülüs olup olmadığı kesinlik kazanmamıştır. Kazıya söz konusu tepenin 500 m kadar güneybatısında yer alan iki tümülüste devam edilmiştir. Doğuda yer alanın çapı 70 m ve yüksekliği 8,20 m'dir. 24 m inildikten sonra işlenmiş taşlarla örülü duvara rastlanmıştır. Çalışma ilerledikçe duvarın dörtgen çukurun içinde kalan yuvarlak şekilli mezar odasının parçası olduğu anlaşılmıştır. Th. Makridi mezar odasının antik zamanlarda soyulduğunu bildirmektedir. Ele geçen buluntular arasında; tunç vazo parçaları ile demirden yapılmış mızrak ucu, kılıç ve hançer bulunmaktadır. Th. Makridi ahşap mobilya parçalarından bahsetmektedir. Kremasyona işaret edebilecek kül ve yanık izlerine rastlanmaması, mezar sahibinin yakılmaksızın gömülmüş olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Batıdaki ikinci tümülüsün çapı 62 m ve yüksekliği

---

²⁰¹ Seeher 1992: 163

²⁰² Seeher 1998

²⁰³ A.e., s. 138-139

²⁰⁴ Makridi 1926

* Th. Makridi söz konusu çalışmalarını anlattığı makalesini Harf Devrimi'nden önce yayımlamıştır. Makale M. Kanar tarafından Eski Türkçe'den Çağdaş Türkçe'ye çevrilmiştir (Bkz: Kanar 2001).

5,30 m'dir. Th. Makridi'nin ifadesine göre tümülüsün merkezinde 1,5 m yüksekliğe sahip bir boşluk saptanmış ve buradaki çalışmalarda bir at gömüsüne rastlanmıştır. Ancak doğal deformasyon süreci iskeletin tamamının zeminden kaldırılmasına izin vermemiştir. Sadece dişleri toplanabilmiştir. At gömüsünün yakınlarında yanık izleriyle dolu bir alana-tabakaya ulaşılmıştır. Kömürleşmiş materyalin arasında tunçtan yapılma at koşum takımları ele geçmiştir. Tunç levhalar, fildişi düğmeler, kömürleşmiş haldeki ahşap oyma parçası ve siyah astarlı kap parçaları ele geçen diğer buluntulardır. Th. Makridi, yanık tabakaları ile bu tabakaların içinde bulunan kap parçalarına dayanarak tümülüsün birden fazla kullanıldığını ve kremasyon tipi gömülerin yapıldığını ileri sürmüştür.

1985 yılında Ankara Gençlerbirliği kulübüne ait spor tesislerinin inşası sırasında bu iki tümülüsten biri tamamıyla yıkılırken, diğeri kısmen yok edilmiştir²⁰⁵. Daha sonra kısmen ayakta kalan tümülüste Sevim Buluç tarafından ikinci bir kazı çalışması yürütülmüştür²⁰⁶. Arkeometrik incelemeler sonunda tümülüste rastlanan hayvan kemikleri arasında öküz kemiklerinin de bulunduğu ortaya çıkmıştır²⁰⁷. M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilmiştir.

Amasya'nın Gümüşhacıköy ilçesi, İmirler Köyü'nde yer alan Pelitler Mevki'nde 1971 yılında gerçekleştiği düşünülen defineci kazılarıyla kurgan tipinde bir mezar odası tespit edilmiştir. Bir tepenin altında yer alıp almadığı öğrenilememiştir. Definecilerce yağmalanan mezar odasından demir bir kılıç, demir ve tunçtan yapılma bir kazma/balta ile kabzesi, tunçtan yapılma bir at gemi ve yedi adet iskit tipi ok ucu çıkarılmıştır (Bkz: Çiz.12). Söz konusu buluntulara daha sonra Amasya Müzesi tarafından el konulmuştur²⁰⁸. Mezar taş duvarlarla örülmüş olup 2,80 m x 2,80 m çapındadır. Mezar odasında dağınık halde at ve insan kemikleri toplanmıştır²⁰⁹. Ayrıca, definecilerin ifadesine göre, şu an nerede olduğu bilinmeyen hayvan figürleriyle süslü bir adet metal bilezik ele geçirilmiş ve adı bilinmeyen bir kişiye satılmıştır. Ş. Dönmez

---

²⁰⁵ Başgelen 2001: 34

²⁰⁶ Buluç 1993

²⁰⁷ Tekkaya 1988

²⁰⁸ Dönmez 2002: 37

²⁰⁹ Ünal 1982; Dönmez 2002: 37

mevcut veriler dâhilinde gömüsü yapılan bireyin Avrasyalı atlı göçer bir komutan olduğunu önermektedir. A. Ivantchik Rusya'nın güneyindeki kurganlarla karşılaştırmaya giderek mezarı ve buluntularını M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısına tarihlemektedir²¹⁰. Ancak tarihlendirme adına M.Ö. 8. yüzyılı öneren araştırmacılar da bulunmaktadır²¹¹.

Elazığ şehir merkezinin 26 km güneydoğusunda yer alan Norşuntepe adlı yerleşim Keban Baraj Projesi kapsamında gerçekleştirilen kurtarma kazılarıyla araştırılmıştır. Yerleşimin büyük kısmı bugün baraj gölü altındadır. 1970 yılında Harald Hauptmann'ın akropol alanında gerçekleştirdiği kazı çalışması sırasında yaklaşık 3 m yüksekliğinde, harçsız taş örme duvarlara sahip dikdörtgen bir oda tespit edilmiştir²¹². Oda kuzey-güney yönünde 3,50 m uzunluğunda ve doğu-batı yönünde 2,20 m genişliğindedir. Farklı kotlarda toplam üç at gömüsü (Bkz: Res.6a-6b) ortaya çıkarılmıştır. Herhangi bir insana ait iskelet parçasına rastlanmamıştır²¹³. -2 m kot seviyesinde birinin başı kuzeyde, diğerinin güneyde olmak üzere karın yüzeyleri birbirine bakan iki at gömüsüne ulaşılmıştır. Başı kuzeyde olan at gömüsünün göğsüne sokulu halde ve 45 cm uzunluğunda demirden bir mızrak ucu bulunmuştur. Bu iki at gömüsünün altında başı güneyde ve çapraz şekilde yerleştirilmiş üçüncü bir at gömüsüne daha ulaşılmıştır. Bu at gömüsünün omurgası demir bir balta ile yarılmıştır. Diğer buluntular arasında; tunçtan yapılmış iki adet gem parçası, hayvan başı bezemeli bir adet dizgin halkası, bir adet gem ağızlığı kolu, iki adet grifon başı bezemeli kayış bağlantı parçalarıyla, demirden yapılmış bir adet saplı bıçak ve bir adet mızrak ucu yer almaktadır**.

H. Hauptmann mezar odasını tarihlendirme maksadıyla Güney Rusya'da ortaya çıkarılmış ve M.Ö. 700'den sonraya tarihlendirilmiş kurgan tipi mezarlara işaret etmektedir²¹⁴. Özellikle kayış bağlantı parçalarından yola çıkan H. Hauptmann,

---

²¹⁰ Ivantchik 2001

²¹¹ Hellmuth 2008

²¹² Hauptmann 1972: 89

²¹³ A.e., s. 90

** Daha fazla bilgi için Bkz: Hauptmann 1972

²¹⁴ Hauptmann 1972: 91

Sarveis’de ve Karmir Blur’da ele geçen at koşum takımlarıyla yakınlık kurmaktadır.

4.4. Pişmiş Toprak Mimari Kaplama Levhaları

Pişmiş topraktan yapılmış mimari kaplama levhaları göze çarpan buluntu çeşitlerinden biridir. Levhaların üzerinde rastlanan motifler ve ikonografi benzer ya da birbirini takip eden bir yapım geneleğini işaret etmektedir. Üzerinde oluk/çörtlen deliği bulunanlar ve bulunmayanlar şeklinde ikiye ayrılmaktadırlar. Levhalar haricinde kiremit, antefiks ve akroter gibi yapıları örtmede kullanılan diğer mimari unsurlar da ele geçmiştir.

Akalan’da ele geçen mimari kaplama levhalarında motifler kabartma tekniğinde yapılmış ve krem renk üzerine kiremit kırmızısı, koyu kahverengi, kahverengimsi siyah, grimsi siyah ve sarımsı kahverengiyle boyanmışlardır²¹⁵. Her iki kaplama levha grubunun alın kısımlarında yuvarlak korniş yerine düz bir şerit tercih edilmiştir²¹⁶. Örgü şeklindeki lotus-palmet frizi, rozet motifi ve meander motifi öne çıkan bezeme şekillerindedir. M.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedirler. Ortadaki oluk deliğinin her iki yanında, ön ayaklarından birer tanesini deliğe doğru kaldırmış iki adet yırtıcının (aslan ve aslan-panter) betimlendiği levha (Bkz: Res.7) estetik bir değer taşımaktadır. Akalan’da mitolojik hikâyeleri betimleyen levhalara da rastlanmıştır. Uğradıkları tahribat nedeniyle çok parçalı olan levhalardan bir kaç tamlendiklerinde Herakles’in Pholos adlı Arkadyalı kentauros ile giriştiği mücadele tasviri ortaya çıkmaktadır²¹⁷. Kiremitler bezemesiz, akroter parçaları ise boyalı balık pulu motifiyle bezenmiştir.

H. Z. Koşay başkanlığında Pazarlı’da gerçekleştirilen kazılarda kaplama levhaları, boyalı antefiksler ve kiremitler ortaya çıkarılmıştır²¹⁸. Kaplama levhalarında oluk deliği bulunmamaktadır. Bezemeli olan kaplama levhaları iki tipe

²¹⁵ Macridy 1907; Akerström 1966; Dönmez 2004: 69

²¹⁶ Summerer 2008: 268

²¹⁷ A.e., s. 269

²¹⁸ Koşay 1941

ayrılmaktadır²¹⁹. Büyük ve küçük savaşçı şeklinde adlandırılan levha tiplerinde benzer miğfer ve silah takımlarına sahip askerler tasvir edilmektedir. Bazı parçaları günümüze ulaşan büyük savaşçı levhası (Bkz: Çiz.13) büyük ihtimalle kenar uzunlukları 54 cm olan bir kare formundaydı²²⁰. Karşılıklı şekilde birbirlerine bakan iki savaşçı figürü görülmektedir. Ebatları küçük olan diğer levha grubunda ise birbirlerini takip eden asker figürleri görülmektedir. Kimi levhalarda baldırları örten zırhlar ve dizlere kadar uzanan çizmeler boyanmıştır. Tarihlendirme konusunda bir kaç öneri bulunmaktadır. H. Z. Koşay M.Ö. 8-7. yüzyılları, E. Akurgal ise M.Ö. 6. yüzyılın ortasını önermiştir.

Yüzey araştırmaları sayesinde hakkında bilgi sahibi olduğumuz Köyiçi Tepesi yerleşiminde çörten deliği bulunan ve bulunmayan kaplama levhaları ile kiremitler ele geçmiştir²²¹. Çörten deliği bulunan örneklerin üstünde Akalan'dan bildiğimiz yırtıcı hayvan figürleri (aslan) izlenmektedir. Üçlü nakış ve lotus motifleri taşıyan kaplama levhalarının tasarımları ve boyama kaliteleri düşüktür. Bu motiflerin dışında Antik Yunan dünyasında eşine az rastlanan hayat ağacı ve keçi figürleri de levhaların (Bkz: Res.8) üstünde kendine yer bulmaktadır. Ortadaki hayat ağacının sağında ve solunda yer alan keçiler ağaca doğru hamle yapmış şekilde tasvir edilmişlerdir.

---

²¹⁹ Summerer 2008: 272

²²⁰ Summerer, a.y.

²²¹ Summerer 2008: 270

SONUÇ

Antik kaynakları ve arkeolojik buluntuları anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde bir araya getirmeye çalıştığımızda, kuşkusuz dikkat çekenler arasında ilk sırada Med varlığının şeklini tanımlayan kayıtlar ve bunların arkeolojik karşılıkları yer almaktadır. Medlerin imparatorluk seviyesine ulaşabilen karmaşık bir sosyal-politik ağa sahip oldukları, Kızılırmak Savaşı (M.Ö. 585) sonrasında Kızılırmak nehrinin Lydia Krallığı ile olan sınırı meydana getirdiği ve nehrin batısının Lydia Krallığı, doğusunun Med İmparatorluğu otoritesinde kaldığı Antik Yunan geleneğini takip eden tarihçilerce eksiksiz olarak doğru kabul edilmektedir. Arkeolojik çalışmalar neticesinde elde edilen sonuçlar ise Antik Yunan geleneğinin aktardığı Med İmparatorluğu'nu tanımlamada yetersiz kalmaktadır.

Medlerin çekirdek bölgesi farz edilen Kuzeybatı İran'da 1960-70'li yıllarda gerçekleştirilen kazılar M.Ö. 7. yüzyıla tarihlendirilen önemli bulgu ve buluntular üretmiştir. Godin Tepe, Baba Jan Tepe ve Nush-i Jan Tepe yerleşimleri var olan politik gücün karmaşık bir yapıya bürünerek ilerleme kaydettiğini kanıtlamaktadır. Savunma sisteminin yanı sıra her bir yerleşim sütunlu salonları olan önemli yapılara sahiptir. Ancak, Bruno Genito'nun belirttiği üzere Medlerle özdeşirebileceğimiz çanak-çömleğe ya da sanatsal değeri yüksek bir başka maddi kültür geleneğine rastlanmamıştır²²². Med yayılımının anlaşılmasında güçlük çıkaran en büyük sorun maddi kültürdeki söz konusu boşluktur. Efsanevi Med başkenti Ekbatana'da (günümüz Hamadan şehri) ilk önce M. Mehriar başkanlığında 1975 ve 1976 yıllarında yüzey araştırılması gerçekleştirilmiş ve bölgenin Med olamayacağı sonucuna varılmıştır²²³. Ardın sıra M. Sarraf tarafından 2000 yılına kadar devam eden on iki sezonluk kazı çalışması gerçekleştirilmiş ve her ne kadar Akhaimenid dönem öncesine dair buluntulara ulaşılmış olsa dahi Med özelliklerinin tanımlanması ve tarihlendirme konuları eksik kalmıştır²²⁴.

---

²²² Genito 1986: 49

²²³ Mohammadifar, v.d. 2012: 14

²²⁴ Sarraf 2003

İran'daki hipostil tarzı sütunlu salonların Mısır'dan bağımsız ayrı bir gelişim çizgisine sahip olduklarını kabul etsek dahi, etrafı farklı kültürlere ait izlerle çevrili Kerkenes Dağ'daki sütunlu salonlar doğrudan ve hiç bir şüpheye yer olmaksızın Med yayılımının (askeri, politik, kültürel vb) bir parçası olarak kabul edilemezler. Batı Anadolu'nun Akdeniz dünyasıyla ilişkileri farklı rotalar üzerinden başlattığını biliyoruz. Söz konusu sütunlu salonların Batı Anadolu üzerinden Kerkenes Dağ'a ulaşmış olabileceği göz ardı edilemeyecek bir olasılıktır.

Med hâkimiyeti altındaki yerli nüfus gruplarınca kullanıldığı düşünülen ve üslup açısından birbirleriyle yakınlık taşımayan Boyalı Sialk ve Baba Jan çanak-çömlek gruplarına Kızılırmak kavsinde rastlanmamıştır. Bununla birlikte söz konusu çanak-çömlek gruplarında da kullanılan doğaya özgü bazı bezeme motifleri (keçi, kuş vb) M.Ö. 7. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Kızılırmak kavsinde ve güneyinde artış göstermiştir²²⁵.

Kimi araştırmacılar Medlerin basit bir boy konfederasyonundan öteye gidemedikleri yönünde görüş bildirmektedir. Heleen Sancisi-Weerdenburg, M.Ö. 7. yüzyılda Kuzeybatı İran'da yaşananları devlet oluşumuna dönük gelişmeler şeklinde yorumlasa dahi bunların Assur ticaret ve vergi sistemi sayesinde var olduklarını iddia etmektedir. Med vergi toplama yapısının ve ideolojisinin oluştuğuna dair herhangi bir işaret bulunmadığını eklemektedir²²⁶. Medlerin çekirdek bölgesi farz edilen Kuzeybatı İran'da şimdiye kadar bulunanlar ve bulunamayanlar, araştırmacıların önerileri ve Kızılırmak kavsindeki yakın tarihli arkeolojik araştırmaların sonuçları Orta Anadolu'daki Med yayılım şeklinin yeniden yorumlanmasını zorunlu kılmaktadır.

Arkeolojik buluntular esas alındığında Antik Yunan geleneğinin aktardığı ve/veya ima ettiği şekil ve ölçülerde Med hegemonyası söz konusu değildir. Medlerin Persler adına ön temaslarda bulduklarını ve Kızılırmak kavsi ve yakın çevresine

---

²²⁵ Dönmez 2010: 149-148

²²⁶ Sancisi-Weerdenburg 1995: 97

Antik İnan kültürüyle dilini tanıtıktlarını düşünebiliriz. Biz iki coğrafya arasında Medler tarafından başlatılan ilişkilerin güçlü bir temele oturtulduğuna inanıyoruz. Öyle ki, II. Kyros (Büyük Kyros), taşınan potansiyel riskler bakımından öncelik sahibi coğrafyalar yerine ilk önce Anadolu seferini gerçekleştirmiştir. Bu tercih doğrudan Lydia kralı Kroisos'u ve Kızılırmak kavsi içinde kalan toplumlara uygulanan baskıyı yok etmeyi amaç edinmiştir²²⁷. M.Ö. 6. yüzyılın ilk yarısında Med politikası doğrudan ileri karakol kurmak yerine söz konusu coğrafyada yaşayan bazı halklara vekâlet bırakmış olmalıdır. Sınır ve ticaret akışının güvenliğini sağlayan bu halklarla Medler arasındaki ilişkinin şekli ayrıca incelenmelidir. Ast-st şeklinde miydi yoksa eşit haklara sahip iki müttefikin meydana getirdiği birliktelik mi söz konusuydu sorulması gereken sorulardır.

Boğazköy'de etrafı sur sistemi ile çevrili görece gelişkin bir yerleşim sistemine rastlanmıştır. M.Ö. 6. yüzyılın erken yıllarında kendini gösteren söz konusu yerleşim sisteminin M.Ö. 4. yüzyılın sonuna kadar devam ettiği tahmin edilmektedir. Demir Çağı boyalılarıyla karakterize olan çanak-çömlek repertuarındaki ithâl mal sayısında artış yaşanmaktadır. Ancak ne ODÇ ne de GDÇ ithâl çanak-çömleğinde uzun mesafeli ticarete kullanılan geniş kaplara ulaşılammıştır. Bu durum Boğazköy ve etki alanına özgü farklı türde bir ticaretin gelişmiş olabileceği ve diğerk merkezlerle kıyasa gidilerek buradaki ticaretin sınırlı seviyelerde kaldığı yönünde yorumlanmaktadır. Yine de ticaret miktarı ve şeklinin olumsuzluk yaratmadığı ve Boğazköy'n GDÇ'de bölgesel bir merkez haline geldiği önerilmektedir²²⁸.

Boğazköy'den kuş uçuşu yaklaşık 100 km uzaklıkta bulunan Oluz Höyük'n M.Ö. 6. yüzyıla tarihlenen tabakalarında ele geçen ve anıtsal yapılardan meydana gelen yerleşim sistemi*, Akalan gibi Sinop-Samsun rotasını kontrol eden kale

---

²²⁷ Dönmez 2015: 75

²²⁸ Kealhofer, v.d. 2009: 296

* Güncel çalışmalarda herhangi bir savunma yapısına rastlanmamıştır. Bölgedeki çatışma koşullarıyla birlikte düşünüldüğünde bu durum pek mantıklı görünmemektedir. Savunması olmayan bir GDÇ yerleşiminde tahribat izine de rastlanmaması durumu daha bir ilginç hale getirmektedir. Tahminimizce Oluz Höyük'n savunma sistemi geçmiş göl oluşumundan da faydalanarak yerleşimin çeperinde (ve belki de bir aşığ şehir oluşturacak şekilde) inşa edilmiştir.

tipi yerleşimler ve kavis içinde Delice Irmağı'nın kuzeyinde kalan bölgenin çanak-çömlek bütünlüğü birlikte değerlendirildiğinde Medlerin vekâlet bıraktığı toplumun Boğazköy merkezli olduğunu düşünüyoruz. Güneyde Delice Irmağı, batıda Kızılırmak'la sınırlanan ve kuzeyde Karadeniz kıyılarına kadar ulaşan etki alanına sahip bir coğrafyayı kontrol etmiş olmalıdırlar. Ayrıca, Orta Anadolu'yla dağlık ve engebeli Doğu Anadolu arasında geçiş özelliği gösteren Sivas merkezli Yukarı Kızılırmak Havzası'nda toplanan, özellikle havzanın batısında yoğunlaşan Demir Çağı boyalı çanak-çömleği, söz konusu coğrafyanın EDC'den GDC'ye değin Boğazköy ve Orta Anadolu'nun çekim alanında olduğunu kanıtlar niteliktedir²²⁹. Demir Çağı boyalı çanak-çömleğini kullanıyor olmaları ODC'nin başından beri bu bölgede yaşadıklarını göstermektedir²³⁰. Aynı çanak-çömlek geleneği M.Ö. 6. yüzyılın öncesinde Delice Irmağı'nın güney ve güneybatısında da bulunmaktaydı. Ancak Kaman-Kalehöyük gibi yerleşimler gösteriyor ki, M.Ö. 6. yüzyıla gelindiğinde Delice Irmağı'nın güney ve güneybatısı Kızılırmak'ın batısından bildiğimiz çanak-çömlek geleneği ve pişirme tekniğinin hâkimiyetine girmiştir.

Antik Yunan geleneğinin bahsettiği Beyaz Suriyelileri söz konusu Boğazköy merkezli toplumla eşleştirdiğimizde ve Herodotos'un "...*Kroisos, ordusuyla birlikte ırmağı aştıktan sonra Kappadokia'da Pteria denilen yöreye vardı (Pteria bu bölgenin en sağlam yeridir; aşağı yukarı Karadeniz'in tanınmış kentlerinden Sinop yörelerine düşer). Orada konakladı ve Suriyelilerin yurtlarını yağma etti; ülkenin başkentini aldı ve halkını köleleştirdi; çevrede köy, kasaba ne varsa hepsini aldı ve kendisine hiç bir zararları dokunmamış olan Suriyelileri göç etmek zorunda bıraktı (Hdt. I, 76).*" ifadelerini ele aldığımızda tarihsel anlamda iki seçenek belirmektedir. İlki, Kroisos, Kızılırmak'ın herhangi bir kolunu değil doğrudan Kızılırmak'ı geçerek kavis içine varmış ve Delice Irmağı'nın güneyindeki alanı Herodotos'un bahsettiği yöntemleri kullanarak kendi otoritesine dâhil etmeye çalışmıştır. Herodotos'un süre vermeksizin bir-iki cümleyle anlattığı fetih faaliyeti bir kaç on yıla yayılmış uzun bir süreç olmalıdır. Çanak-çömlek geleneğindeki değişim²³¹

²²⁹ Ökse 1998: 330

²³⁰ Dönmez, Abazoğlu 2018: 86

²³¹ Matsumura 2001, 2008b

bu olasılığı güçlendirmektedir. Diğer seçenek ise, Delice Irmağı'nın güneyi hâlihazırda Kroisos iktidarının erken yıllarında ve/veya Kroisos iktidarı öncesinde fethedilmiştir. Bu nedenle Kroisos, sonunda Büyük Kyros ile karşı karşıya kaldığı fetih girişimini Delice Irmağı'nın kuzeyinde gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bunun için ilk önce Kızılırmak'ı geçmiş ve buradaki üslerinden birinde mola verdikten sonra Herodotos'un Pteria adını verdiği bölgeye Delice Irmağı'nı aşarak ulaşmıştır.

İncelediğimiz bölge ve yakın çevresinde Demir Çağı'na tarihlenen atlı göçerlere ait buluntular ele geçmiş olsa da bunların büyük çoğunluğunu M.Ö. 6. yüzyılın içine yerleştiremiyoruz. Bir diğer problem, at gömülerine sahip bir kısım mezar odasında atlı göçer kültürüne has buluntularla birlikte yerel üretim olan çanak-çömlek gibi ürünlere de rastlanmış olmasıdır. Bu durum gömüsü yapılan bireylerin kimlikleri noktasında belirsizliklere neden olmaktadır. Amasya İmirler'de defneciler tarafından yağmalanmış olan mezar odası konumu itibarıyla önem arz etmektedir. Daha önce M.Ö. 7. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmiş, ancak sonrasında ikinci bir öneri yapılmış ve M.Ö. 8. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Müze tarafından el konulan kazı buluntuları arasında yerel üslupla üretilmiş malzemeye rastlanmamıştır. Gömüsü yapılan birey Karadeniz kıyı hattını hedefleyen yağma hareketinde yer alan ve aldığı yaralar sonrasında hayatını kaybeden bir asker-komutan olmalıdır. Bölgede yüksek ve korunaklı tepelere inşa edilen kale tipi yerleşimler atlı göçerler ve onların yarattığı yağma tehlikesi adına birer kanıttır.

Boğazköy ve Maşat Höyük'te ele geçen çanak-çömleğin üzerinde görülen süvari figürleri (Bkz: Çiz.14) atlı göçer varlığının diğer bir kanıtı olabilir. Ancak atlı göçer akınları M.Ö. 6. yüzyılda kavsi sadece bir geçiş güzergâhı olarak mı kullandı yoksa yerleşmeye dönük adımlar da atıldı mı bilmiyoruz. Herodotos'un andığı yirmi sekiz yıllık İskit hâkimiyeti, Med sınırlarını Kızılırmak'a kadar genişleten Kızılırmak Savaşı'ndan önce gerçekleşmiştir. Bu nedenle bir süreliğine İskitlerce yönetilen Med topraklarının Kızılırmak kavsinin kapsamadığı varsayılabilir.

Strabon önce Doğu Anadolu yaylasına ardından sıra da Orta Karadeniz'in kıyı kuşağına uzanan bir atlı göçer akınından bahsetmektedir. Akını gerçekleştirenlerin

“Saka” şeklinde anılıyor olması ve Persler tarafından yok edildiklerine dair bilgi verilmesi, söz konusu olayların M.Ö. 6. yüzyılın sonu ile M.Ö. 5. yüzyılın başlarında gerçekleşmiş olabileceğini akla getirmektedir.

M.Ö. 7. yüzyılda hız kazanan Antik Yunan kolonizasyon hareketinin M.Ö. 6. yüzyıla gelindiğinde Orta Karadeniz’de ulaştığı sınırları çanak-çömlek repertuarı ve pişmiş toprak kaplama levhalarıyla çizebiliriz. Akalan, Köyiçi Tepesi ve Pazarlı’da ele geçen kaplama levhalarıyla Samsun’da ele geçen ve bugün İstanbul Arkeoloji Müzesi’nde yer alan muadilleri arasında benzerlik bulunabilir²³². Bazı araştırmacılar söz konusu benzerlik ve çanak-çömlek repertuarına dayanarak, kaplama levha geleneğinin deniz yoluyla Batı Anadolu’dan ithâl edildiğini ve Akalan’ın kolonicilerce kurulduğunu iddia etmişlerdir²³³. Ancak kıyı hattı yakınlarında yer alan Akalan’ın çanak-çömlek repertuarında ağırlığı Demir Çağı boyalılarının oluşturması ve kaplama levhalarında izlenebilen yerel etkiler Akalan’ın Orta Anadolu’yla olan yakınlığını²³⁴ ortaya koymasının yanı sıra, Orta Karadeniz kaplama levha geleneğinin tek bir kaynaktan gelişmediğini işaret etmektedir. Antik Yunan motifleri ve mitolojik temalar Doğu dünyasının sevdiği motiflerle bir arada bulunmuştur. Olasılıkla koloniciler dar kıyı kuşağında sıkışmış ve kurdukları yerleşimlerin sınırlarını iç bölgelere iletmemişlerdir. Bununla birlikte, çanak-çömlek ve kaplama levhaları gösteriyor ki ticaret yoluyla yerli halkla temas kurulmuş ve kültürel alış-verişler gerçekleşmiştir. Bölgenin Hellenleşmesi M.Ö. 6. yüzyıldan çok daha sonraki bir dönemde gerçekleşmiş olmalıdır. Ksenophon paralı asker olarak katıldığı Pers ayaklanmasını ve ardın sıra on bin Antik Yunan’la birlikte eve dönüş yolunu anlattığı *Anabasis* adlı eserinde güzergâhları üzerinde bulunan Orta Karadeniz’den bahsetmektedir. Antik Yunan kolonilerinin etrafında dağınık halde yaşayan yerli halktan bazılarının dostça tutum izlediğini aktarmakla birlikte anlatısına; Ordu’dan Sinop’a kadar uzanan alanda bir ordunun geçişini önleyecek büyüklükte yerli halktan oluşan bir gücün olduğunu ve erzak bulma maksadıyla iç kesimlere doğru keşifler yapan Antik Yunanlardan bazılarının başlarına kötü şeyler

---

²³² Summerer 2008: 273

²³³ Akerström 1978; Atasoy 1997: 39

²³⁴ Dönmez 2004

geldiğini ilave etmektedir²³⁵. Henüz M.Ö. 4. yüzyılın başında yaşandığı düşünülen olaylar M.Ö. 6. yüzyıldaki Antik Yunan kolonilerinin nasıl ve ne büyüklükte olabileceklerine dair önemli ipuçları sunmaktadır.

Kerkenes Dağ üzerinde hemfikir olunamayan bir yerleşim olmaya devam etmektedir. Uzun yıllar burada çalışma yürütmüş olan G. Summers şimdiye kadar bir kaç öneri sunmuştur. İlk dönem çalışmalarında Kerkenes Dağ'ı Herodotos'un Pteria'sı ile eşleştirmekle kalmamış aynı zamanda bir Med kenti olduğunu önermiştir. Pteria eşleştirmesini korumakla birlikte kazılar ilerledikçe artan Phryg özellikleri Med önerisini Phryg ile değiştirmesine neden olmuştur. Phrygleşme, kavis içindeki Phryg politik varlığının merkezileşmesi, kavisin batısında kalan Phryg devletinin doğuya doğru genişlemesi ve kavisin içine yapılan geniş ölçekli göç olmak üzere sıraladığı alternatiflerden sonuncusunu akla daha yatkın bulmaktadır²³⁶.

Kerkenes Dağ ve Akalan'ın savunma mimarileri arasında benzerlik bulunmakla beraber çanak-çömlek repertuarları farklılık göstermektedir. Göze çarpan en büyük farklılık Kerkenes Dağ yerleşiminde Demir Çağı boyalı çanak-çömleğine (Alişar IV) rastlanmamasıdır. Ayrıca, tek bir mimari tabakadan meydana gelen önceden planlanmış bir yerleşim oluşu Kerkenes Dağ'ın kuruluş nedeni ve kurucularının yöreye yabancı olma ihtimalini arttırmaktadır. Kesin kanıtları olmamakla beraber batıda Phryg-Lydia uygarlığı arasındaki iktidar geçişinin barışçıl yollarla tamamlandığına dair ortak bir görüş bulunmaktadır²³⁷. Herodotos, Kroisos'a sığınan bir Phryg beyinden bahsetmektedir. Midas oğlu Gordias'ın babası olduğunu iddia eden Phryg beyi kardeşleriyle yaşadığı kavga sonucunda cinayet işlemiştir ve Kroisos'tan sığınma ister. Bazı araştırmacılar söz konusu hikâyeden Kroisos dönemine kadar varlığını korumuş bir Phryg beyliği olasılığını çıkarmakla yetinmektedir. Bize göre bu hikâyeden çıkarılması gereken bir diğer olasılık Phryg Krallığı'nın yıkılışıyla Phryg-Lydia arasındaki iktidar geçişinin halk söylencesi şeklinde anlatılıyor oluşudur. Kesin ve somut tarihi verilerden uzak olan halk, Phryg Krallığı'nın yıkılışını ve

²³⁵ Ksen. *An.* V, 6, 5; V, 6, 6; V, 6, 9; VI, 1, 1; VI, 1, 2

²³⁶ Summers 2018

²³⁷ Berndt-Ersöz 2013

Lydia Krallığı'nın yükselişini bu şekilde hikâyeleştirmiş olabilir. Bu olasılık dâhilinde baktığımızda Kerkenes Dağ, Lydia kralı Kroisos'un kontrolündeki Phryglerce kurulmuş ve onun kavis içindeki çıkarlarını korumak ve Med-Pers taraftarı yerli beylere baskı yapmak amacıyla işletilmiş bir ileri karakol olabilir.

Pteria ve Thymbra Savaşları sonrası Akhaimenid yönetim şekli olan satraplıkların kurumsallaşması ve Perslerin yanlarında getirdikleri inanç ve kültürlerin görünür hale gelmesi zaman almış olmalıdır. M.Ö. 6. yüzyılın sonuna değin Anadolu'ya özgü inanç ve diğer kültürel bağlamlar başat olma özelliğini korumuştur. Oluz Höyük'ün M.Ö. 6. yüzyıla tarihlenen 4. Mimari Tabakası'nda söz konusu durumu izleyebiliyoruz²³⁸. Kubaba Tapınağı yüzyıl boyunca kullanılmaya devam ederken, Zerdüşt inanç yapısı olan ateşgede ve kutsal alanına M.Ö. 5. yüzyılda rastlanılmaktadır²³⁹.

Hem Lydialılar hem de Persler adına Kızılırmak kavsinin önemli yapan bir kaç etken daha vardı. Birbirleriyle bağlantılı olan söz konusu etkenler; Orta Anadolu'nun yer altı kaynakları ve Kızılırmak'la Yeşilirmak nehir sistemlerinin sağladığı ulaşım ağıdır. Alaca Höyük kral mezarları ve Orta Anadolu'daki diğer buluntu yerleri GKÇ'den başlayarak nehir sistemlerinin Karadeniz deniz ticaretiyle bütünleşmiş bir şekilde çalıştırıldıklarını kanıtlamaktadır²⁴⁰. Geç tarihler adına Strabon'un aktardıkları dikkate değerdir. Kappadokia'da Sinope adı verilen bir aşı boyası üretildiğinden ve İbery'a da üretilen muadiliyle rekabet halinde olduğundan söz eden Strabon, Batı Anadolu ile yapılan aşı boyası ticaretinin Sinope limanı üzerinden gerçekleşmesi sonucu boyanın Sinope adını aldığını aktarmaktadır²⁴¹. Olasılıkla ticaret sadece aşı boyasıyla sınırlı kalmadı ve ticaret merkezleri, doğuya ya da batıya doğru yaptıkları ürün transferlerinde yolun belli bir kısmını güvenli ve görece düşük maliyete sahip deniz ulaşımıyla tamamladılar. Diğer seçenek olan kara ulaşımı daha çok risk barındırıyor olmalıydı. Ayrıca, nehir ve diğer engebeleri aşmak için inşa edilen köprü

---

²³⁸ Dönmez 2012, Dönmez, Yurtsever-Beyazıt 2014

²³⁹ Dönmez 2018

²⁴⁰ Tezcan 1958, Thissen 1993

²⁴¹ Strab. XII, 2, 10

gibi yapıların hem yapım hem de bakım anlamında ve olası saldırılardan koruma amaçlı alınan önlemler nedeniyle maliyetleri arttırma olasılıkları bulunmaktadır. Kızılırmak ve Yeşilirmak nehir sistemleri, dağlık ve engebeli araziyle birbirinden ayrılmış kıyı ve kara kesimi arasında geçitler oluşturarak kara ve nehir taşımacılığına olanak tanımakta ve böylelikle Karadeniz deniz ticaretinin işletilmesinde kilit bir rol üstlenmektedir. M.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısında bu ulaşım ve ticaret ağının kontrolü Akhaimenid İmparatorluğu'na geçmiştir. Benzer şekilde, Lydia Krallığı'nın yıkılışı sonrasında, Batı Anadolu'nun parçası olduğu ve Antik Yunan kentlerince işletilen Akdeniz ticaretinin önemli bir bölümü de Akhaimenid kontrolüne geçmiştir. Böylelikle Orta ve Batı Anadolu, imparatorluğun gelişim aşamasında kullandığı ve imparatorluğu kısa süre içinde bir kaç basamak ileri taşıyan bir çeşit zıplama rampasına dönüşmüştür.

Yüzyılın ilk yarısında Perslerin öncüleri olan Medler Kızılırmak kavsinde Antik İranî dil ve kültürleri tanıtarak bir anlamda fetih sürecinin hazırlayıcısı olmuşlardır. Med yönetimi ileri karakol görevi üstlenecek bir kale-merkez inşa etmek yerine, Delice Irmağı'nın kuzeyinde merkezileşen halka vekâlet bırakmış olmalıdır. Antik Yunan geleneğinde Beyaz Suriyeli olarak anılan bu halk ve/veya halklar sınır güvenliğini ve ticaretin devamlılığını sağlamakla mükelleftiler. Delice Irmağı'nın güneyi ise kademeli şekilde Lydia hâkimiyetine dâhil edilmiş ve/veya edilmek istenen istikrarsız bir bölge görünümü sunmaktadır. Lydia Krallığı güneyde bizzat kendi güçleriyle, kuzeyde, Karadeniz kıyılarında ise Antik Yunan kolonicileriyle iktidarını doğuya iletirmek istemiş ve sonunda başarısız olmuştur.

Kappadokia satraplığının kurumsallaşması zaman almış olmalıdır. Henüz M.Ö. 6. yüzyılın ikinci yarısında yeni yönetimin izlerini görememekteyiz. Kappadokia'nın M.Ö. 6. ve M.Ö. 5. yüzyıllarda Daskyleion merkezli Phrygia Satraplığı'na bağlı olduğu ve Kappadokia Satraplığı'nın (ileriki tarihlerde bölünerek iki ayrı satraplık olacak) M.Ö. 5. yüzyılın sonunda kurulduğu noktasında araştırmacılar arasında fikir birliği bulunmaktadır. Ancak, Kariyalı fizikçi ve tarihçi Ktesias'ın Pers tarihini anlattığı eseri *Persika*'da geçen kimi bilgi ve ifadeler bazı şüphelere neden olmuş ve olmaktadır. Ktesias, I. Dareios'un (Büyük Dareios)

Kappadokia satrapı Ariaramnes'e İskit ülkesine geçmesini ve kadın ve erkeklerden savaş esiri almasını emrettiğini aktarmaktadır²⁴². Büyük Dareios'un Hellas seferi öncesinde gerçekleştiği anlatıla gelen bu olayı M.Ö. 6. yüzyılın sonu ile M.Ö. 5. yüzyılın hemen başına yerleştirebiliriz. Bununla birlikte, Ktesias'ın M.Ö. 5. yüzyılın sonunda iktidar olan II. Dareios'un döneminde yaşanan olayları Büyük Dareios döneminde yaşanmış gibi anlattığı ya da farkında olmadan karıştırmış olabileceği mesele üzerinde hâkim olan görüştür. Ktesias tarafından aktarılan İskit seferi ve Ariaramnes aracılığıyla M.Ö. 6. yüzyılın sonunda Kappadokia Satraplığı'nın kurulmuş olabileceğine dönük şüpheleri diri tutmakla beraber; satraplık merkezi için önemli bir aday olan Oluz Höyük ve diğer olası yerleşimlerin şimdiye kadar yapılan çalışmalarda söz konusu şüpheyi besleyecek yeterli kanıtı üretmediğini tekrar hatırlatmak istiyoruz.

Tez kapsamında incelenen tarihsel kayıtlar ve arkeolojik buluntular M.Ö. 6. yüzyılda Kızılırmak kavsi ve yakın çevresinde güçlü sayılabilecek politik unsurların varlığını kanıtlamaktadır. Ancak, söz konusu politik unsurların net bir şekilde tanımlanabilmeleri için daha ayrıntılı ve geniş çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Umuyoruz ki, GDC'ye olan ilgi artarak devam edecek ve ilerleyen yıllarda Orta Anadolu'nun politik ve kültürel tarihi hiçbir yanlı tarih anlatımının etkisi altında kalmadan ortaya çıkarılacak.

---

²⁴² Ktes. *Pers.* XII-XIII, 20

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Apoll. Rhod. (= Apollonios Rhodios, *Argonautika*)

Kullanılan Metin: **Apollodorus the Library, Book I-II-III**, Translated by Sir James George Frazer, London, 1921, The Loeb Classical Library.

Apoll. Rhod. (= Apollonios Rhodios, *Argonautika*)

Kullanılan Metin: **Argonautika, Kitap I-II-III-IV**, Çev. Ari Çokona, İstanbul, 2018, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hdt. (= Herodotos, *Historiai*)

Kullanılan Metin: **Tarih, Kitap I-II-III-IV-V-VI-VII-VIII-IX**, Çev. Müntekim Ökmen, İstanbul, 2017, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Hom. *Od.* (= Homeros, *Odysseia*)

Kullanılan Metin: **Odysseia**, Çev. Azra Erhat ve A. Kadir, İstanbul, 2011, Can Sanat Yayınları.

Ksen. *An.* (= Ksenophon, *Anabasis*)

Kullanılan Metin: **Anabasis, On Binler'in Dönüşü, Kitap I-II-III-IV-V-VI-VII**, Çev. Ari Çokona, İstanbul, 2017, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Ksen. *Kyr.* (= Ksenophon, *Cyropaedia*)

Kullanılan Metin: **Xenophon Cyropaedia, Book I-II-III-IV**, Translated by Walter Miller, London, 1960, The Loeb Classical Library.

Ktes. *Pers.* (= Ktesias, *Persika*)

Kullanılan Metin: **Ctesias' History of Persia, Book I-III, IV-VI, VII-XI, XII-XIII, XVI-XVII, XVIII, XIX-XX, XXI-XXIII**, Translated with commentaries by Lloyd Llewellyn-Jones and James Robson, New York, 2010, Routledge.

Plut. *Perik.* (= Plutarkhos, *Bioi Paralleloi, Perikles*)

Kullanılan Metin: **The Parallel Lives by Plutarch**, Translated by Bernadotte Perrin, London, 1916, The Loeb Classical Library.

Ps.-Skymnos (= Pseudo-Skymnos, *Periegesis*)

Kullanılan Metin: **Anonymus, (Khioslu Skymnos'a Ait Olduğu Söylenen) Anonymus Periegesis**, Çev. Şenkal Kileci, 2017, LIBRI Dergi: III

Strab. (= Strabon, *Geographika*)

Kullanılan Metin: **The Geography of Strabo, Book X-XI-XII**, Translated by Horace Leonard Jones, London, 1961 (Printed in Great Britain), Harvard University Press.

Strab. (= Strabon, *Geographika*)

Kullanılan Metin: **Geographika, Antik Anadolu Coğrafyası, Kitap XII-XIII-XIV**, Çev. Adnan Pekman, İstanbul, 2015, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Modern Kaynaklar

Akarca, Aşkıldil: **Kara Samsun Kazısında Bulunan Keramik**, Yayınlanmamış Doçentlik Tezi, 1957, İstanbul Üniversitesi.

Akerström, Ake: **Die Architektonischen Terrakotten Kleinasiens**, Lund, 1966, CWK Gleerup.

Akkuzu, Zeynep: **The Late Iron Age pottery from Kaman-Kalehöyük**,
Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2018, Bilkent Üniversitesi.

Akurgal, Ekrem: Sinop Kazıları, **Türk Arkeoloji Dergisi**: VI-1, 1956, s: 47-53

Alkım, Uluğ Bahadır: Tilmen Höyük ve Samsun Bölgesi Çalışmaları (1971),
Türk Arkeoloji Dergisi: XX-2, 1974a, s: 5-16

Alkım, Uluğ Bahadır: Samsun Bölgesinde 1973 Çalışmaları, **Bellekten**: 38,
1974b, s: 553-556

Alkım, Uluğ Bahadır: Tilmen Höyük Kazısı ve Samsun Bölgesi Araştırmaları (1972),
Türk Arkeoloji Dergisi: XXI-2, 1975a, s: 23-28

Alkım, Uluğ Bahadır: Samsun Bölgesi Çalışmaları (1973), **Türk Arkeoloji
Dergisi**: XXII-1, 1975b, s: 5-12

Arık, Remzi Oğuz: Göllüdağ Hafriyatı, **Türk Tarih, Arkeologya ve Etnoğrafya
Dergisi**: III, 1936, s: 3-48

Atalay, İbrahim, Mortan Kenan: **Türkiye Bölgesel Coğrafyası**, İstanbul, 1997, İnkılâp
Kitabevi.

Atasoy, Sümer: **Amisos: Karadeniz Kıyısında Antik Bir kent**, Samsun, 1997,
Samoto Otomobil Tic. A.Ş.

Atıcı, Gökhan, Türkecan, Ahmet: Anadolu'nun Volkanları, **Doğal Kaynaklar ve
Ekonomi Bülteni**: 22, 2017, s: 1-18

Balkan-Atlı, Nur, v.d.: Obsidian Sources, Workshops and Trade in Central Anatolia, *Neolithic in Turkey* (Ed. Nezhil Başgelen and Mehmet Özdoğan), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1999, s: 133-145

Balkan-Atlı, Nur, v.d.: Göllü Dağ (Central Anatolia): Obsidian Sources, Workshops and Trade, *Anatolian Metal IV, Der Anschnitt* (Ed. Ünsal Yalçın), Deutsches Bergbau Museum, Bochum, 2008, s: 203-210

Baran, Abdulkadir: Kerkenes Kazısı 2012-2013 Yılları Çalışmaları ve Yerleşimin Tanımlanması Üzerine Değerlendirmeler, **Mediterranean Journal Of Humanities**: VI, Antalya, 2016, s: 49-87

Başgelen, Nezhil: Cumhuriyetin İlk Arkeolojik Kazısı: Ankara Tümülüsleri 1925, **Arkeoloji ve Sanat**: 100, 2001, s: 34

Berndt-Ersöz, Susanne: The Phrygian Kingdom: Origins, History and Political Development, *Frigler: Midas'ın Ülkesinde, Anıtların Gölgesinde/Phrygians in the Land of Midas: In the Shadow of Monument* (Ed. Taciser Tüfekçi Sivas and Hakan Sivas), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2013, s: 16-41

Bigazzi, Giulio, v.d.: Fission track dating obsidians in Central and Northern Anatolia, **Bulletin of Volcanology**: 55, 1993, s: 588-595

Bilgi, Önder: Orta Karadeniz Bölgesi Protohistorik Çağ Maden Sanatının Kökeni ve Gelişimi, **Bellekten**: 241, 2001, s: 1-35

Bilgi, Önder, v.d.: Samsun (Amisos) Bölgesi'nin Kültürel Gelişimi ile İlgili Yüzey Araştırması - 2000, **19. Araştırma Sonuçları Toplantısı - 1**, Ankara, 2002, s: 279-296

Bossert, Eva-Marie: **Die Keramik Phrygischer Zeit von Boğazköy**, Mainz, 2000, Verlag Philipp von Zabern.

Branting, Scott, v.d.: The Kerkenes Project 2015-2016, *The Archaeology of Anatolia Volume II* (Ed. Sharon Steadman and Gregory McMahon), Cambridge Scholars Publishing, Cambridge, 2017, s: 154-175

Bryce, Trevor: **The Kingdom of the Hittites**, New York, 2005, Oxford University Press.

Bryce, Trevor: **The World of the Neo-Hittite Kingdoms**, New York, 2012, Oxford University Press.

Budde, Ludwig: Kurzer vorläufiger Bericht über die Grabungen in Sinope der Kampagnen 1951-1953, **Türk Arkeoloji Dergisi**: VI-2, 1956, s: 5-10

Buluç, Sevim: Anadolu'da Kremasyon-Ölü Yakma Geleneği, **1992 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları**, Ankara, 1993, s: 83-95

Canpolat, Fatma: **Boğazköy'den Karatepe'ye: Hititbilim ve Hitit dünyasının keşfi- From Bogazkoy to Karatepe: Hittitology and the discovery of Hittite world**, İngilizce Çev. Ömer Aygün (v.d.), İstanbul, 2001, Yapı Kredi Yayınları.

Cogan, Mordechai, Tadmor, Hayim: Gyges and Ashurbanipal: A study of Literary Transmission, **Orientalias**: 46, GBPress-Gregorian Biblical Press, Roma, 1977, s: 65-85

Cummer, Willson: Iron Age Pottery from Akalan, Istanbul **Mitteilungen**: 26, 1976, s: 34-39

Czichon Maria, Rainer, Klinger, Jörg: Nerik-Zalpa, **Aktüel Arkeoloji**: 18,
2010, s: 60-65

Çelik, Duygu: Alaca Höyük, **Aktüel Arkeoloji**: 38, 2014, s: 90-103

Çınaroğlu, Aykut, Çelik, Duygu: 2005 Yılı Alaca Höyük Kazısı, **28. Kazı Sonuçları Toplantısı**: II, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2007, s: 305-316

Çınaroğlu, Aykut, Çelik, Duygu: 2006 Yılı Alaca Höyük Kazısı, **29. Kazı Sonuçları Toplantısı**: II, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2008, s: 525-536

Çınaroğlu, Aykut, Çelik, Duygu: 2008 Yılı Alaca Höyük Kazısı, **31. Kazı Sonuçları Toplantısı**: III, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010, s: 89-102

Çınaroğlu, Aykut, Çelik, Duygu: 2010 Yılı Alaca Höyük Kazısı, **33. Kazı Sonuçları Toplantısı**: III, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2012, s: 283-302

De Boer, Jan: Sinope and Colchis: Colonisation, or a Greek Population in 'Poleis Barbaron'?, *The Danubian Lands Between Black, Aegean and Adriatic Seas* (Ed. Gocha R. Tsetskhladze, Alexandru Avram and James Hargrave), Archaeopress Archaeology, Oxford, 2015, s: 73-80

DeVries, Keith: The Date of the Destruction Level at Gordion: Imports and the Local Sequence, *Anatolian Iron Ages 6* (Ed. Altan Çilingiroğlu and Antonio Sagona), Peeters, Leuven, 2007, s: 30-64

DeVries, Keith: Textual Evidence and the Destruction Level, *The New Chronology of Iron Age Gordion* (Ed. C.B. Rose and G. Darbyshire), University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 2011, s: 49-57

Diakonoff, Igor Mikhailovich: Media, *The Cambridge History of Iran: 2* (Ed. I. Gershevitch), Cambridge University Press, London, 1985, s: 36-149

Doonan, Owen, v.d.: Sinop Kalesi Archaeological Excavations, 2015-2016 Field Seasons, *The Archaeology of Anatolia Volume II* (Ed. Sharon Steadman and Gregory McMahon), Cambridge Scholars Publishing, Cambridge, 2017, s: 178-199

Dönmez, Şevket: 1997-1999 Yılları Yüzey Araştırmalarında İncelenen Samsun-Amasya İlleri İ.Ö. 2. Binyılı Yerleşmeleri, **Bellekten**: 244, 2001, s: 873-903

Dönmez, Şevket: Ön Asya'da İskitler, **Türkler**: 4, 2002, s: 33-44

Dönmez, Şevket: Yeni Bulgular Işığında Orta Karadeniz Bölgesi Demir Çağı Çanak-Çömleğine Bir Bakış, **Anadolu/Anatolia**: 24, 2003, s: 1-17

Dönmez, Şevket: Boyabat-Kovuklukaya: A Bronze Age Settlement in The Central Black Sea Region, Turkey, **Ancient Near Eastern Studies**: 41, 2004a, s: 38-82

Dönmez, Şevket: Akalan Hakkında Yeni Gözlemler, **Anadolu Araştırmaları**: XVII/1, 2004b, s: 67-91

Dönmez, Şevket: 1997-1999 Yılları Yüzey Araştırmalarında İncelenen Amasya İli Demir Çağı Yerleşmeleri, **Bellekten**: 255, 2005a, s: 1-38

Dönmez, Şevket: Orta Karadeniz Bölgesi'nde Önemli Bir Demir Çağı Yerleşmesi: Lâdik-Köyiçi Tepesi/İkizari, **Anadolu Araştırmaları**: XVIII/1, 2005b, s: 65-109

Dönmez, Şevket: Oluz Höyük Kazısı Üçüncü Dönem (2009) Çalışmaları: Değerlendirmeler ve Sonuçlar, **Colloquium Anatolicum**: IX, 2010, s: 275-306

Dönmez, Şevket: Yeni Arkeolojik Gelişmeler Işığında Orta Karadeniz Bölgesi Demir Çağı Kültürüne Genel Bir Bakış, **Anadolu Araştırmaları**: XIX/1, 2010, s: 137-196

Dönmez, Şevket: Oluz Höyük Kazısı Dördüncü Dönem (2010) Çalışmaları: Değerlendirmeler ve Sonuçlar, **Colloquium Anatolicum**: X, 2011, s: 103-128

Dönmez, Şevket: Oluz Höyük Kazısı Beşinci Dönem (2011) Çalışmaları: Değerlendirmeler ve Sonuçlar, **Colloquium Anatolicum**: XI, 2012, s: 151-178

Dönmez, Şevket: Oluz Höyük: Kuzey-Orta Anadolu'nun Krali Pers Merkezi, **Güneş Karadeniz'den Doğar, Sümer Atasoy'a Armağan Yazılar** (Ed. Şevket Dönmez), Hel Yayınları, Ankara, 2013, s: 103-140

Dönmez, Şevket: Oluz Höyük Kazıları Işığında Kuzey-Orta Anadolu (Pontika Kappadokia) Akhaimenid Varlığına Güncel Bir Bakış, **Tüba-Ar**: XVIII, 2015, s: 71-107

Dönmez, Şevket: Kızılırmak Havzası ve Yakın Çevresinin Öntarih Dönemi Etnik Yapısı, **Ahmet Ünal Armağanı**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2016, s: 123-148

Dönmez, Şevket: Amasya-Oluz Höyük Ateşgedesi ve Erken Zerdüşt Dini Kutsal Alanı, **Tüba-Ar**: XXII, 2018, s: 145-160

Dönmez, Şevket, Naza-Dönmez, E. Emine: Amasya-Oluz Höyük Kazısı 2007 Dönemi Çalışmaları: İlk Sonuçlar, **Colloquium Anatolicum**: VI, 2007, s: 49-74

Dönmez, Şevket, Uluggerli, E. Uğur: Akalan Arkeojeofizik Araştırmaları, **Anadolu Araştırmaları**: XIX/1, 2010, s: 13-40

Dönmez, Şevket, Yurtsever-Beyazıt, Aslıhan: Oluz Höyük Kazısı Altıncı Dönem (2012) Çalışmaları: Değerlendirmeler ve Sonuçlar, **Colloquium Anatolicum**: XII, 2013, s: 165-192

Dönmez, Şevket, Yurtsever-Beyazıt, Aslıhan: Oluz Höyük Kazısı Yedinci Dönem (2013) Çalışmaları: Değerlendirmeler ve Sonuçları, **Colloquium Anatolicum**: XIII, 2014, s: 103-130

Dönmez, Şevket, Abazoğlu, Fidane: Kızılırmak Havzası Demir Çağı Boya Bezekli Çanak-Çömlek Geleneğinin Kökeni Üzerine Düşünceler, **Tüba-Ar**: XXIII, 2018, s: 81-99

Erdan, Emre: Başlangıcından Demir Çağı Sonuna Kadar At Gömme Geleneği ve Anadolu'daki Uygulamaları, **Arkeoloji ve Sanat**: 153, 2016, s: 39-58

Frangipane, Marcella: Melid (Malatya, Arslan-Tepe), **RIA**: 8, Berlin, 1993, s: 42-52

Genito, Bruno: The Medes: A Reassessment of the Archaeological Evidence, **East and West**: 36, 1986, s: 11-87

- Genz, Hermann: **Büyükkaya I. Die Keramik der Eisenzeit Funde aus den Grabungskampagnen 1993 bis 1998**, Mainz, 2004, Philipp von Zabern.
- Genz, Hermann: Thoughts on the origin of the Iron Age pottery traditions in central Anatolia, *Anatolian Iron Ages 5* (Ed. Altan Çilingiroğlu and Gareth Darbyshire), BIAA, London, 2005, s: 75-84
- Genz, Hermann: Die eisenzeitliche Besiedlung im Bereich der Grabungen am mittleren Büyükkale-Nordwesthang 1998-2000, *Ergebnisse der Grabungen an den Ostteichen und am mittleren Büyükkale-Nordwesthang in den Jahren 1996-2000* (Ed. Jürgen Seeher), wbg Philipp von Zabern, Darmstadt, 2006, s: 98-158
- Genz, Hermann: Late Iron Age Occupation on the Northwest Slope at Boğazköy, *Anatolian Iron Ages 6* (Ed. Altan Çilingiroğlu and Antonio Sagona), Peeters, Leuven, 2007, s: 135-151
- Genz, Hermann: The Iron Age in Central Anatolia, *The Black Sea, Greece, Anatolia and Europe in the first millennium BC* (Ed. G.R. Tsetschladze), Peeters, Leuven, 2011, s: 331-368
- Goldman, Hetty: **Excavations at Gözlükule, Tarsus II. From the Neolithic through the Bronze Age**, Princeton, 1956, Princeton University Press.
- Grave, Peter, v.d.: Investigating Iron Age Trade Ceramics at Kaman-Kalehöyük, *Anatolian Archaeological Studies*: XV, 2006, s: 139-150
- Grayson, Albert Kirk: **Assyrian and Babylonian Chronicles**, New York, 1975, J. J. Augustin.

Grayson, Albert Kirk: **Assyrian Rulers of the early First Millennium BC II (858-745 BC)**, Canada, 1996, University of Toronto Press.

Hamilton, William John: **Researches in Asia Minor, Pontus and Armenia: with some account of their antiquities and geology (Band 1)**, London, 1842, Murray.

Harmanşah, Ömür: Moving Landscapes, Making Place: Cities, Monuments and Commemoration at Malizi/Melid, **Journal of Mediterranean Archaeology**: 24 (1), 2011, s: 55-83

Hauptmann, Harald: Norşun Tepe Kazıları, 1970, **Keban Projesi 1970 Çalışmaları**, Ankara, ODTÜ Yayınları, 1972, s: 87-117

Hawkins, J. David, Postgate, J. Nicholas: Tribute From Tabal, **SAAB II/I**, 1988, s. 31-40

Hellmuth, Anja: The Chronological Setting of the so-called Cimmerian and Early Scythian Material From Anatolia, **Ancient Near Eastern Studies**: 45, 2008, s: 102-122

Henrickson, Robert, v.d.: Large-Scala Production of Pottery at Gordion: Comparison of the Late Bronze and Early Phrygian Industries, **Paleo-Orient**: 22, 1996, s: 67-87

Henrickson, Robert, v.d.: Lutrous Black Fine Ware at Gordion, Turkey: A Distinctive Sintered Slip Technology, **Materials Research Society Symposium**: 712, 2002, s: 391-397

Heubeck, Alfred, Hoekstra, Arie: **A Commentary on Homer's Odyssey, Vol II: Books IX-XVI**, Oxford, 1989, Clarendon Press.

Hind, John: The Colonisation of Sinope and the South-East Black Sea Area, *Mestnie etno-politicheskie obedineniya prichernomor'ya v VII-IV vv. do n.e. (Ed. O. D.)*, Tbilisi, 1988, s: 207-223

Hoffner, Harry Angier: The Queen of Kanesh and the Tale of Zalpa, *The Context of Scripture, vol 1 (Ed. William W. Hallo)*, New York, 1997, s: 181-182

Imanpour, Mohammad-Taghi: The Medes and Persians: Were the Persians ever Ruled By the Medes? *Name-ye Iran-e Bastan: 2*, 2003, s: 61-79

Ivantschik, Askold: Les Cimmerians au Proche-Orient, *Orientalia: 65*, 1993, s: 46-49

Ivantschik, Askold: Die Gründung von Sinope und die probleme der Anfangsphase der griechischen Kolonisation des Schwarzmeergebietes, *The Greek Colonization of the Black Sea (Ed. G.R. Tsetskhladze)*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart, 1998, s: 297-330

Ivantchik, Askold: **Kimmerier und Skythen: Kulturhistorische und Chronologische Probleme der Archaologie der osteuropaischen Steppen und Kaukasiens in vor- und frühskythischer Zeit**, Moscau, 2001, Paleograph Press.

Jacoby, Felix: **Die Fragmente der griechischen Historiker**, Berlin, 1923, Weidmann.

Kanar, Mehmet: Ankara Tümüüslerindeki Kazılar - Th. Makridi'den Çev., **Arkeoloji ve Sanat: 100**, 2001, s: 38-44

Kealhofer, Lisa, v.d.: Post-Collapse: The Re-emergence of Polity in Iron Age
Boğazköy, Central Anatolia, **Oxford Journal of
Archeology**: 28, 2009 s: 275-300

Kealhofer, Lisa, v.d.: Patterns of Iron Age interaction in central Anatolia: three sites
in Yozgat province, **Anatolian Studies**: 60, 2010, s: 71-92

Kohler, Ellen Lucile: The Lesser Phrygian Tumuli, Part I, The Inhumations,
**The Gordion Excavations (1950-1973) Final Reports Volume
II (Ed. Gilbert Kenneth Sams)**, Pennsylvania, 1995,
University Museum Publications.

Koşay, Hamit Zübeyr: **TTK Adına Yapılan Pazarlı Hafriyatı Raporu-Les fouilles
de Pazarlı**, Ankara, 1941, TTK Yayınları.

Koşay, Hamit Zübeyr: **Türk Tarih Kurumu Tarafından Yapılan Alaca Höyük
Kazısı 1937-39'daki Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor**,
Ankara, 1951, TTK Yayınları.

Koşay, Hamit Zübeyr, Akok, Mahmut: The Pottery of Alaca Höyük, **American
Journal Of Archaeology**: 51,
1947, s: 152-157

Koşay, Hamit Zübeyr, Akok, Mahmut: **Alaca Höyük Kazısı 1940-48'deki
Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor**,
Ankara, 1966, TTK Yayınları.

Koşay, Hamit Zübeyr, Akok, Mahmut: **Alaca Höyük Kazısı 1963-67'deki
Çalışmalara ve Keşiflere Ait İlk Rapor**,
Ankara, 1973, TTK Yayınları.

Kökten, Kılıç, v.d.: 1940 ve 1941 Yılında Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Samsun Bölgesi Kazıları Hakkında İlk Kısa Rapor, **Belleten IX**: 35, 1945, s: 361-400

Kuhrt, Amelie: **Eski Çağ'da Yakınoğu, cilt II**, Çev. Dilek Şendil, İstanbul, 2007, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Langella, Addolorata: **Sulle Origini di Sinope. Analisi della tradizione precoloniale e coloniale**, Napoli, 1997, Luciano.

Lassere, François: Strabon12,3,14: deux mots inédits sur l'histoire d'Amisos, **Museum Helveticum**: 35, 1978, s: 212-220

Luckenbill, Daniel David: **Ancient Records of Assyria and Babylonia**, Chicago, 1926, The University of Chicago Press (Vol 1).

Luckenbill, Daniel David: **Ancient Records of Assyria and Babylonia**, Chicago, 1927, The University of Chicago Press (Vol 2).

Macridy, Theodor: Une Citadelle archaique du Pont, **Mitteilungen der Vorderasiatischen Gesellschaft 4**, 1907, s: 167-175

Macridy, Theodor: La porte des sphinx a Euyuk Fouilles du Musee Imperial Ottoman, **Mitteilungen der Vorderasiatischen-Aegyptischen Gesellschaft 13**, 1908, s: 1-29

Makridi, Theodor: Ankara Höyüklerindeki Hafriyata Dair Rapor, **Maarif Vekâleti Mecmuası**: 6, 1926, s: 35-45

Manoledakis, Manolis: The Local Peoples of the Southern Black Sea Coast, *Essays on the Archaeology and Ancient History of the Black Sea Littoral* (Ed. Manolis Manoledakis, G.R. Tsatskhelidze and Ioannis Xydopoulos), Peeters, Leuven, 2018, s: 147-172

Matsumura, Kimiyoshi: On the Manufacturing Techniques of Iron Age Ceramics from Kaman-Kalehöyük (II): The Cultural Influence of Phrygia at Kaman-Kalehöyük, *Anatolian Archaeological Studies: X*, 2001, s: 101-110

Matsumura, Kimiyoshi: The Iron Age in Kaman-Kalehöyük: The Search for its Roots, *Fundstellen Gesammelte Schriften zur Archäologie und Geschichte Alt Vorderasiens ad honorem Hartmut Kühne* (Ed. D. Bonatz, R. M. Czichon and F. J. Krepner), Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2008a, s: 42-51

Matsumura, Kimiyoshi: A Note on Anatolian Iron Age Ceramic Chronology, *Anatolian Archaeological Studies: XVII*, 2008b, s: 175-184

Matsumura, Kimiyoshi, Omori, Takayuki: The Iron Age Chronology in Anatolia Reconsidered: The Results of the Excavations at Kaman-Kalehöyük, *Proceedings of the 6th International Congress of Archaeology of the Ancient Near East, Vol: 1* (Ed. Paolo Matthiae, Frances Pinnock, Lorenzo Nigro and Nicolò Marchetti), Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2010, s: 443-455

Matsumura, Kimiyoshi: B kl kale Kazısı 2009, **32. Kazı Sonuçları Toplantısı: IV**,
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları,
Ankara, 2011, s: 411-420

Mohammadifar, Yaghoub, v.d.: Preliminary Report of the 16th Season of
Excavations at Tepe Hegmataneh; Hamedan, **Iranian
Journal of Archaeological Studies: 2**, 2012, s: 13-36

Neve, Peter: **Büyükkale, die Bauwerke: Grabungen 1954-1966**, Berlin, 1982,
Gebr. Mann Verlag.

Neve, Peter: Boğazköy-Hattuşaş 1988 Kazı Mevsimi Sonuçları, **XI. Kazı Sonuçları
Toplantısı: I**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1990, s: 229-246

Neve, Peter: Boğazköy-Hattuşaş 1989 Kazı Mevsimi Sonuçları, **XII. Kazı Sonuçları
Toplantısı: II**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1991, s: 225-240

Neve, Peter: 1990 Boğazköy-Hattuşa Kazı Sonuçları, **XIII. Kazı Sonuçları
Toplantısı: I**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1992, s: 361-384

Neve, Peter: Boğazköy-Hattuşa 1993 Kazıları, **XVI. Kazı Sonuçları Toplantısı: I**, T.C.
Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1995, s: 199-217

Olbrycht, Marek Jan: The Cimmerian Problem Re-examined: The evindece of the
Classical Sources, *Collectanea Celto-Asiatica Cracoviensia*
(Ed: *Jadwiga Pstrusinska, Andrew Fear*), Ksiegarnia
Akademicka, Crakow, 1998, s: 71-99

Olmstead, Albert Ten Eyck: **History of the Persian Empire**, Chicago & London, 1948,
The University of Chicago Press.

Omura, Masako: 2009 Yılı Yassihöyük Kazıları, **32. Kazı Sonuçları Toplantısı: IV**,
Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları,
Ankara, 2011, s: 360-367

Omura, Sachihiro: 1992 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları, **XV. Kazı Sonuçları
Toplantısı: I**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara,
1994, s: 273-292

Omura, Sachihiro: 1993 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları, **XVI. Kazı Sonuçları
Toplantısı: I**, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi,
Ankara, 1995, s: 313-330

Omura, Sachihiro: 1995 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları, **XVIII. Kazı Sonuçları
Toplantısı: I**, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi,
Ankara, 1997, s: 201-212

Omura, Sachihiro: 1999 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları, **22. Kazı Sonuçları
Toplantısı: I**, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi,
Ankara, 2001, s: 327-336

Omura, Sachihiro: 2000 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları, **23. Kazı Sonuçları
Toplantısı: I**, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi,
Ankara, 2002, s: 389-396

Omura, Sachihiro: 2003-2006 Yılları Kaman-Kalehöyük Kazıları, **29. Kazı Sonuçları
Toplantısı: III**, Kültür ve Turizm Bakanlığı DÖSİMM Basımevi,
Ankara, 2008, s: 1-16

Omura, Sachihiro: 2010 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları, **33. Kazı Sonuçları
Toplantısı: IV**, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü
Yayınları, Ankara, 2012, s: 447-462

Omura, Sachihiro: 2015 Yılı Kaman-Kalehöyük Kazıları, **38. Kazı Sonuçları Toplantısı: III.**, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2017, s: 527-536

Ökse, Ayşe Tuba: Yukarı Kızılırmak Havzası Tunç Çağları ve Demirçağ Yerleşim Tarihi, **Bellekten**: 234, 1998, s: 299-356

Ökse, Ayşe Tuba: Kızılırmak ve Fırat Havzalarını Birbirine Bağlayan Eski Kervan Yolları, **Bilig**: 34, 2005, s: 15-32

Özdoğan, Mehmet: **Arkeolojik Kazılar Bilimsel Çalışma mı? Toprak Hafriyatı mı?** İstanbul, 2011, Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Özgüç, Tahsin: Haberler-Zile Maşathöyüğü Kazısı, **Bellekten X**: 37, 1946, s:220-222

Özgüç, Tahsin: Kültepe (Karahöyük) Hafriyatı 1950, **Bellekten XVII**: 66, 1953, s: 251-288

Özgüç, Tahsin: **Demir Devrinde Kültepe ve Civarı/Kültepe and Its Vicinity in the Iron Age**, Ankara, 1971, TTK Basımevi.

Özgüç, Tahsin: **Maşat Höyük, II. Boğazköy'ün kuzeydoğusunda bir Hitit merkezi/a Hittite center northeast of Boğazköy**, Ankara, 1982, TTK Basımevi.

Özsait, Mehmet, Özsait, Nesrin: Amasya'da Erken Demir Çağ Keramikleri, **Arkeoloji ve Sanat**: 107, 2002a, s: 17-24

Özsait, Mehmet, Özsait, Nesrin: Amasya-Merzifon Araştırmaları, **Anadolu Araştırmaları**: 16, 2002b, s: 527-552

Przeworski, Stefan: Die Lage von Pteria, **Archiv Orientalni**: 1, 1929, s: 312-315

Rollinger, Robert: Kerkenes Dağ and Median Empire, *Continuity of Empire (?) Assyria, Media, Persia (Ed. Giovanni B. Lanfranchi, Michael Roaf and Robert Rollinger)*, Sargon, Padova, 2003, s: 321-326

Rollinger, Robert: Med Krallığı: Hayalet İmparatorluk, **Arkeo Atlas**: 6, 2007, s: 8-18

Roosevelt, Christopher: **Gyges'ten Büyük İskender'e Lydia Arkeolojisi**, İstanbul, 2017, Koç Üniversitesi Yayınları.

Sams, Gilbert Kenneth: **The Gordion Excavations, 1950-1973: Final Reports Volume IV, The Early Phrygian Pottery**, Philadelphia, 1994, The University Museum University of Pennsylvania.

San, Oya: **Demirçay ve Demirçay Öncesinde Anadolu'da Göçebelik ve Göçebe Sanatı**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1998, Ege Üniversitesi.

Sancisi-Weerdenburg, Heleen: Was There Ever a Median Empire?, *Achaemenid History: III: Methods and Theory (Ed. Amelie Kuhrt And Heleen Sancisi-Weerdenburg)*, Leiden, 1988, s: 197-212

Sancisi-Weerdenburg, Heleen: Medes and Persians in Early States?, *The Dynamics of The Early State Paradigm (Ed. Martin van Bakel and Jarich Oosten)*, Utrecht, 1995, s: 89-104

Sarraf, Mohammad: Archaeological Excavations in Tepe Ekbatana (Hamadan) by the Iranian Archaeological mission between 1993 and 1999, *Continuity of Empire (?) Assyria, Media, Persia (Ed. Giovanni B. Lanfranchi, Michael Roaf and Robert Rollinger)*, Sargon, Padova, 2003, s: 269-280

Schachner, Andreas: The First Period of Scientific Excavations at Boğazköy-Hattusa (1906-1912), *The Discovery of an Anatolian Empire (Ed. Meltem Doğan-Alparslan, Andreas Schachner ve Metin Alparslan)*, TEBE Yayınları, İstanbul, 2017, s: 42-68

Schmidt, Erich Friedrich: Test Excavations in The City on Kerkenes Dagh, *The American Journal of Semitic Languages and Literatures*: 45, 1929, s: 221-274

Schmitt, Axel K., v.d.: Identifying the Volcanic Eruption Depicted in a Neolithic Painting at Çatalhöyük, Central Anatolia, Turkey, *PloS ONE* 9(1): e84711. Doi:10.1371/journal.pone.0084711 (Çevirimiçi), 2014

Seeher, Jürgen: Demircihüyük Nekropol Kazısı 1990 Yılı Sonuçları, **XIII. Kazı Sonuçları Toplantısı**: I, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1992, s: 163-175

Seeher, Jürgen: Boğazköy-Hattuşa 1994 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları, **XVII. Kazı Sonuçları Toplantısı**: I, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1996, s: 249-261

Seeher, Jürgen: Boğazköy-Hattuşa 1995 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları, **XVIII. Kazı Sonuçları Toplantısı**: I, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1997, s: 323-338

Seeher, Jürgen: Die Necropole von Demircihüyük-Sarıket, *Istanbul Mitteilungen*: 48, 1998a, s: 135-155

Seeher, Jürgen: Boğazköy-Hattuşa 1996 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları, **XIX. Kazı Sonuçları Toplantısı**: I, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Basımevi, Ankara, 1998b, s:497-513

- Seeher, Jürgen: **Hattusha Guide: A Day in the Hittite Capital**, İstanbul, 1999, Ege Yayınları.
- Seeher, Jürgen: Hattuşa/Boğazköy'ün Yerleşim Tarihine Yeni Katkılar: Büyükkaya Kazılarına Toplu Bir Bakış, **Tüba-Ar**: III, 2000a, s: 15- 34
- Seeher, Jürgen: Die Ausgrabungen in Boğazköy-Hattuşa 1999, **Archaeologischer Anzeiger**, 2000b, s: 355-376
- Slimak, Ludovic, Dinçer, Berkay: Kaletepe Deresi 3. Orta Anadolu'da Tabakalanma Veren Bir İlk Paleolitik Çağ Yerleşmesi, **Tüba-Ar**: X, 2007, s: 33-47
- Smith, George: Assyrian History. Additions to the History of Tiglath-Pileser II, **Zeitschrift für agyptische Sprache und Altertumskund**, Berlin, 1869, s: 92-100
- Spalinger, Anthony: Psammetichus, King of Egypt: I, **Journal of the American Research Center in Egypt**: 13, 1976, s: 133-147
- Spalinger, Anthony: The Date of the Death of Gyges and Its Historical Implications, **Journal of the American Oriental Society**: 98, 1978, s: 400-409
- Sulimirski, Tadeusz, Taylor, Timothy: The Scythians, *The Cambridge Ancient History, vol III, part II: The Assyrian and Babylonian Empires and Other States of the Near East (Ed. J. Boardman, I. E. S. Edwards, E. Sollberger and N. G. L. Hammond)*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991, s: 547-590

- Summerer, Latife: Greeks and Natives on the Southern Black Sea Coast in the Antiquity, *The Black Sea: Past, Present and Future (Ed. Gülden Erkut and Stephen Mitchell)*, BIAA, London, 2007, s: 27-36
- Summerer, Latife: Indigeneous Responses to Encounters with the Greeks in Northern Anatolia: The Reception of Architectural Terracottas in the Iron Age Settlements of the Halys Basin, *Meetings of Cultures in the Black Sea region; between conflict and coexistence (Ed. Pia Guldager Bilde)*, University Press, Aarhus, 2008, s: 263-286
- Summers, Geoffrey: Grey Ware and the Eastern Limits of Phrygia, *Anatolian Iron Ages 3 (Ed. Altan Çilingiroğlu and David French)*, BIAA, London, 1994, s: 241-252
- Summers, Geoffrey: The Identification of the Iron Age City on Kerkenes Dag in Central Anatolia, *Journal of Near Eastern Studies*: 56, 1997, s: 81-94
- Summers, Geoffrey: The Median Empire Reconsidered: A View from Kerkenes Dag, *Anatolian Studies*: 50, 2000, s: 55-73
- Summers, Geoffrey: Phrygian Expansion to the East: Evidence of Cult from Kerkenes Dağ, *Baghdader Mitteilungen*:37, 2006, s: 647-658
- Summers, Geoffrey: Public Spaces and Large Halls at Kerkenes, *Anatolian Iron Ages 6 (Ed. Altan Çilingiroğlu and Antonio Sagona)*, Peeters, Leuven, 2007, s: 245-263
- Summers, Geoffrey: East of the Halys: Thoughts on Settlement Patterns and Historical Geography in the Late 2nd Millennium and First Half of the First Millennium BC, *L'Anatolie des peuples, des cites et des cultures (Ed. Hadrien Bru and Guy Labarre)*, Besançon, 2014, s: 41-51

Summers, Geoffrey: Phrygians east of the red river: Phrygianisation, migration and desertion, **Anatolian Studies**: 68, 2018, s: 99-118

Summers, Geoffrey, v.d.: Kerkenes 2010, **33. Kazı Sonuçları Toplantısı**: 4, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2012, s: 535-558

Tanyeri Erdemir, Tuğba: **Türkiye ve Avrupa Arasında Bilimsel Hareketlilik ve Etkileşim: Osmanlı'dan Günümüze Arkeoloji ve Müzecilik**, Ankara, 2012, TÜBİTAK Yayınları.

Tarhan, Taner: The Structure of the Urartian State, **Anadolu Araştırmaları**: IX, 1983, s: 295-310

Tekkaya, İbrahim: Ankara Atlı Spor Kulübü Yakınındaki Tümülüs'te Bulunan Bos (Öküz) Kemikleri, **IV. Arkeometri Sonuçları Toplantısı**, Ankara, 1988, s: 81-89

Texier, Charles: **Description de l'Asie Mineure: faite par ordre du gouvernement français en 1833-1837; beaux-arts, monuments historiques, plans et topographie des cités antiques (Band 1)**, Paris, 1839, L'Insitut de France.

Texier, Charles: **Description de l'Asie Mineure: faite par ordre du gouvernement français en 1833-1837; beaux-arts, monuments historiques, plans et topographie des cités antiques (Band 2)**, Paris, 1849a, L'Insitut de France.

Texier, Charles: **Description de l'Asie Mineure: faite par ordre du gouvernement français en 1833-1837; beaux-arts, monuments historiques, plans et topographie des cités antiques (Band 3)**, Paris, 1849b, L'Insitut de France.

Tezcan, Burhan: Aksaray Çevresinden Derlenen Eserler, **Bellefen XXII**,
1958, s: 517-526

Tezcan, Burhan: 1968 Göllüdağ Kazısı, **Türk Arkeoloji Dergisi: XVII**,
1969, s: 211-235

Tezcan, Burhan: 1969 Göllüdağ Kazısı, **Türk Arkeoloji Dergisi: XXX**,
1992, s: 1-29

Thissen, Laurens: New Insights in Balkan-Anatolian Connections in the Late
Chalcolithic: Old Evidence from the Turkish Black Sea Littoral,
Anatolian Studies: 43, 1993, s: 207-237

Tsetskhladze, R. Gocha: Revisiting Ancient Greek Colonisation, **Greek Colonisation,
An Account of Greek Colonies and Other Settlements
Overseas**(Ed. G.R. Tsetskhladze). Vol I. Cambridge
University Press, Cambridge, 2006, s: XXIII-LXXXIII

Tsetskhladze, R. Gocha: Yunan Kolonizasyonu, **Aktüel Arkeoloji: 54**,
2016, s: 102-115

Uysal, Bora, Çiftçi, Ali: Elbistan Karahöyük Kazısı 2015, **38. Kazı Sonuçları
Toplantısı: II**, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü
Yayımları, Ankara, 2017, s: 35-46

Ünal, Vuslat: Zwei Graber eurasischer Reiternomaden im nördlichen
Zentralanatolien, **Beitrage zur allgemeinen und vergleichenden
Archaologie: 4**, 1982, s: 65-81

Von der Osten, Hans Henning: **The Alishar Hüyük Seasons of 1930-1932 (Part 1)**,
Chicago, 1937, The University of Chicago Press.

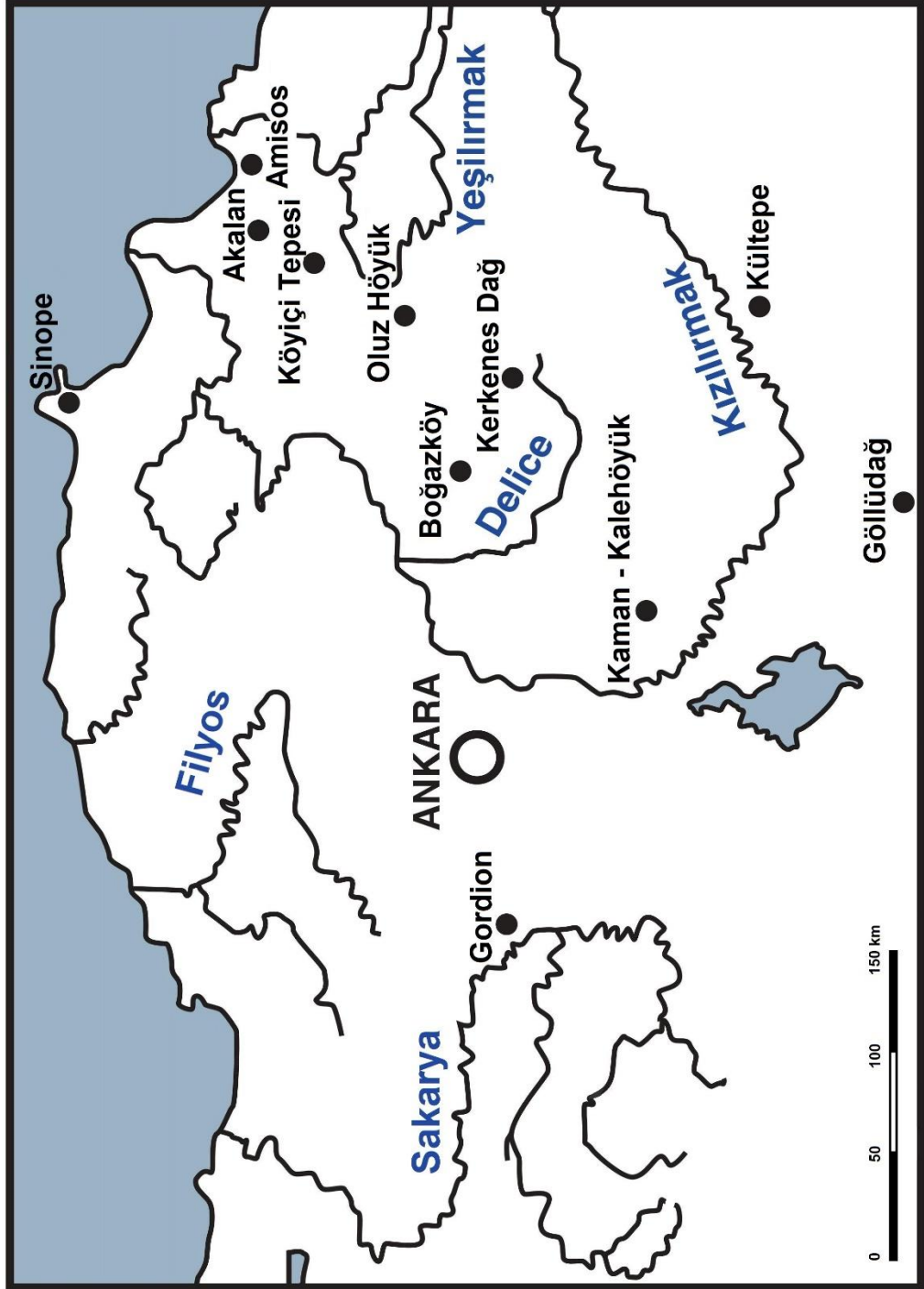
Young, Rodney Stuart: The Campaign of 1955 at Gordion: Preliminary Report,
American Journal of Archaeology: 60, s: 249-266

Winckler, Hugo: **Nach Boghasköi! Ein nachgelassenes Fragment**, Leipzig, 1913,
J. C. Hinrichs.

Xydopoulos, Ioannis: The Cimmerians: Their Origins, Movements and Difficulties,
***The Danubian Lands Between Black, Aegean and Adriatic
Seas (Ed. Gocha R. Tsetskhladze, Alexandru Avram and James
Hargrave)***, Archaeopress Archaeology, Oxford,
2015, s: 119-123

HARİTA

Harita 1: Orta Anadolu.

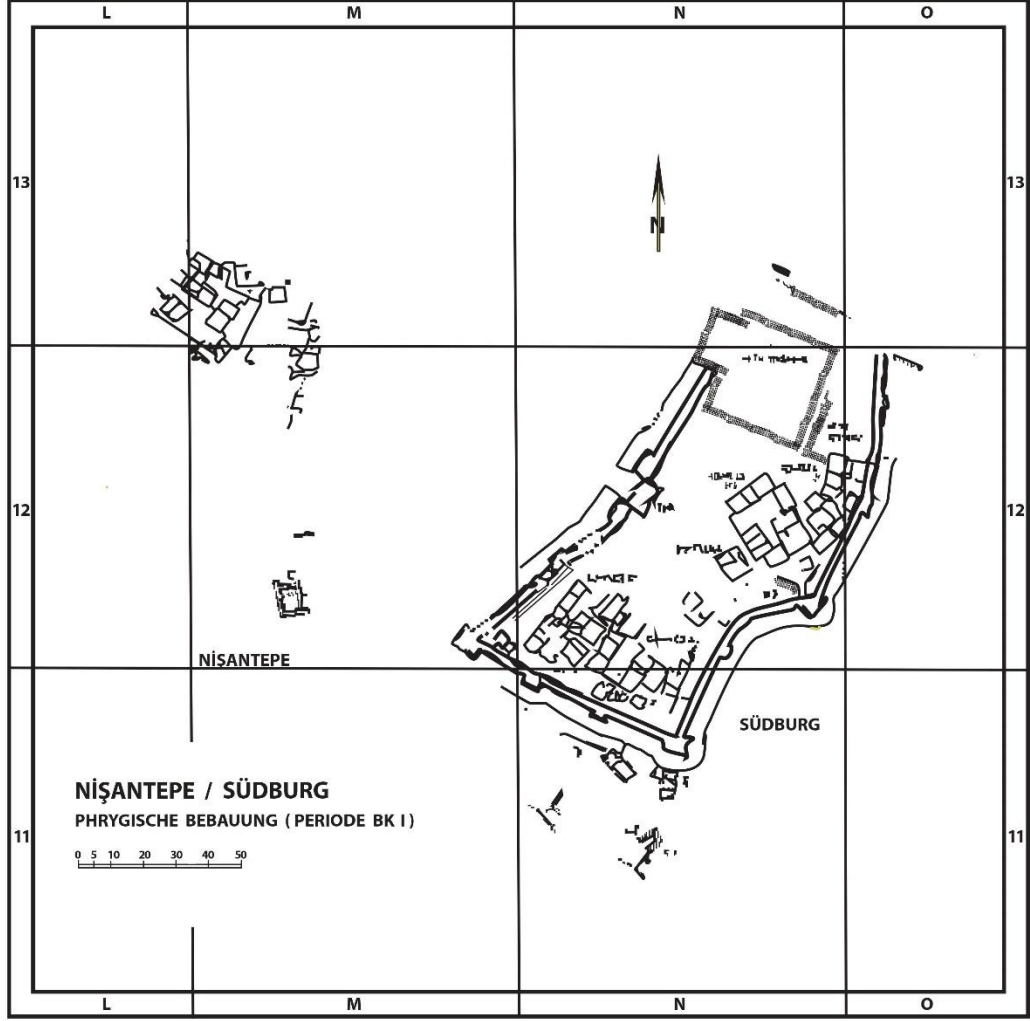

Adobe Illustrator kullanılarak Mehmet Şakir Arslan tarafından çizilmiştir.

ÇİZİMLER

Çizim 1: Nişantepe/Südburg planı.

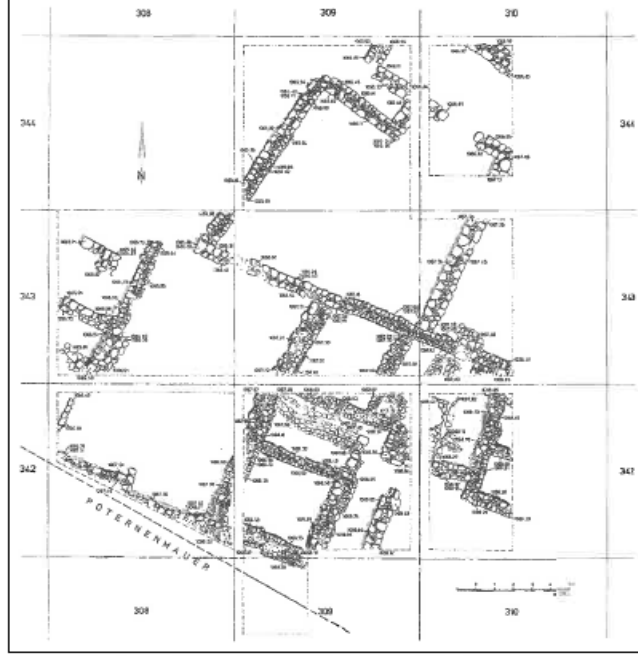
P. Neve'nin yayınındaki çizim (Bkz: Neve 1991: 1 no'lu resim) Mehmet Şakir Arslan tarafından yeniden düzenlendi (Adobe Illustrator).

Çizim 2: Büyükkale planı.

(Bkz: Neve 1982: 56 no'lu şekil)

Çizim 3: Kuzeybatı Yamaç yapı planı.

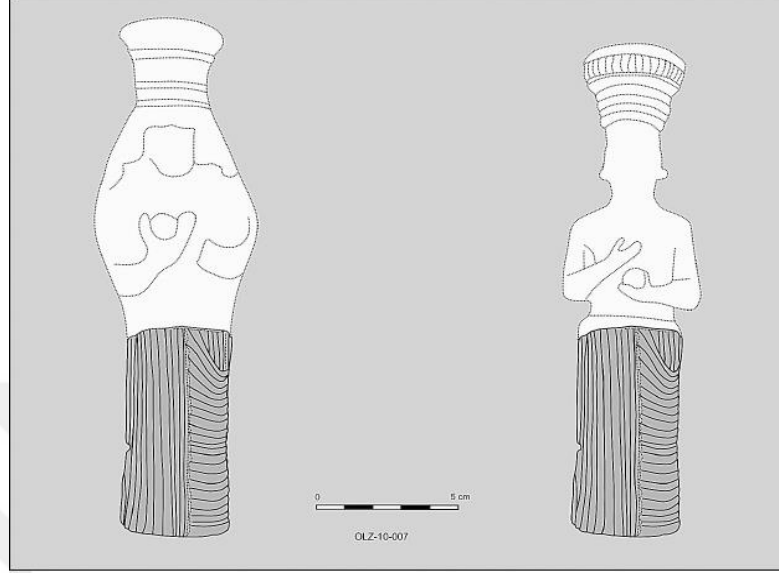
(Bkz: Seher 2000b: 19 no'lu şekil)

Çizim 4: Kubaba Tapınağı planı.

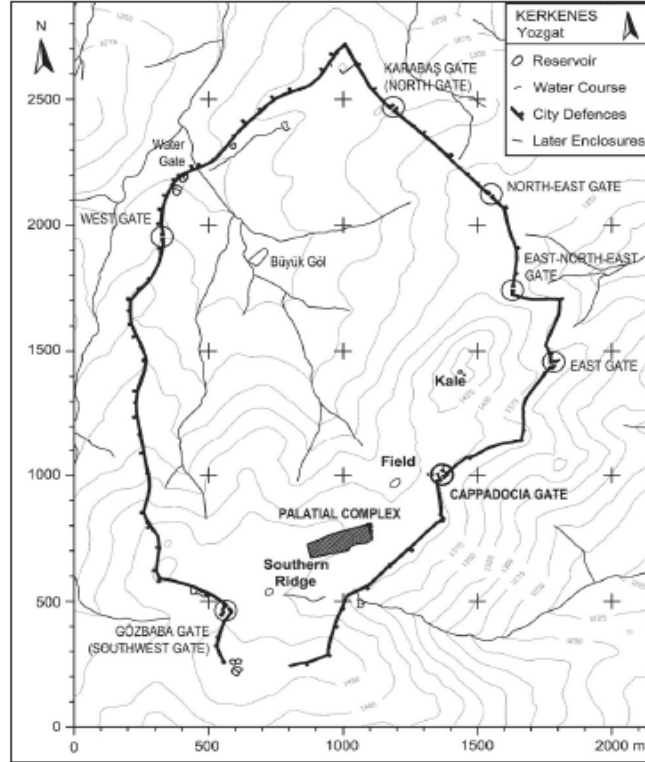
(Bkz: Dönmez 2014: 6 no'lu plan)

Çizim 5: Kubaba heykelciği (Tamamlama önerileriyle birlikte).

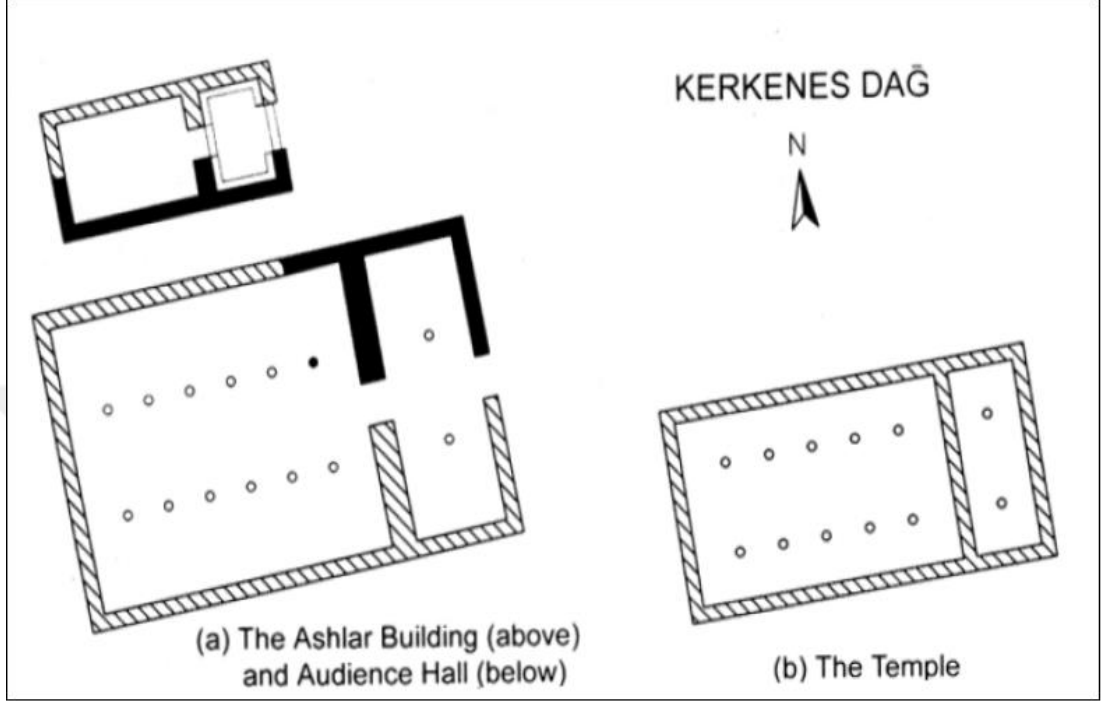
(Bkz: Dönmez 2014: 14 no'lu resim)

Çizim 6: Kerkenes Dağ planı.

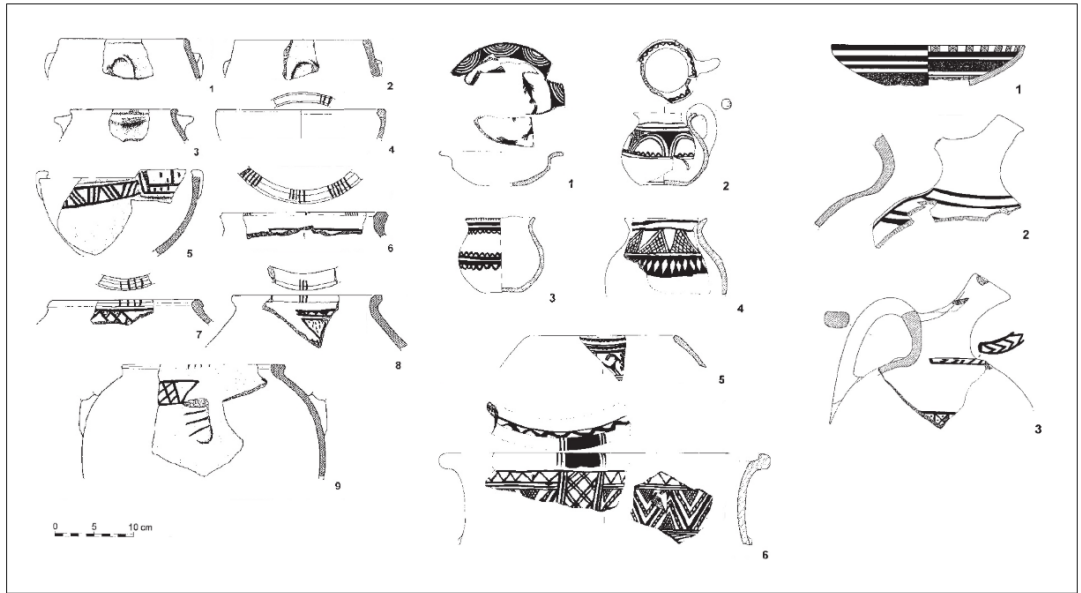
(Bkz: Summers 2018: 2 no'lu şekil)

Çizim 7a-7b: Kerkenes Dağ yapı planı (Sol altta Kabul Salonu, sağ altta Tapınak).

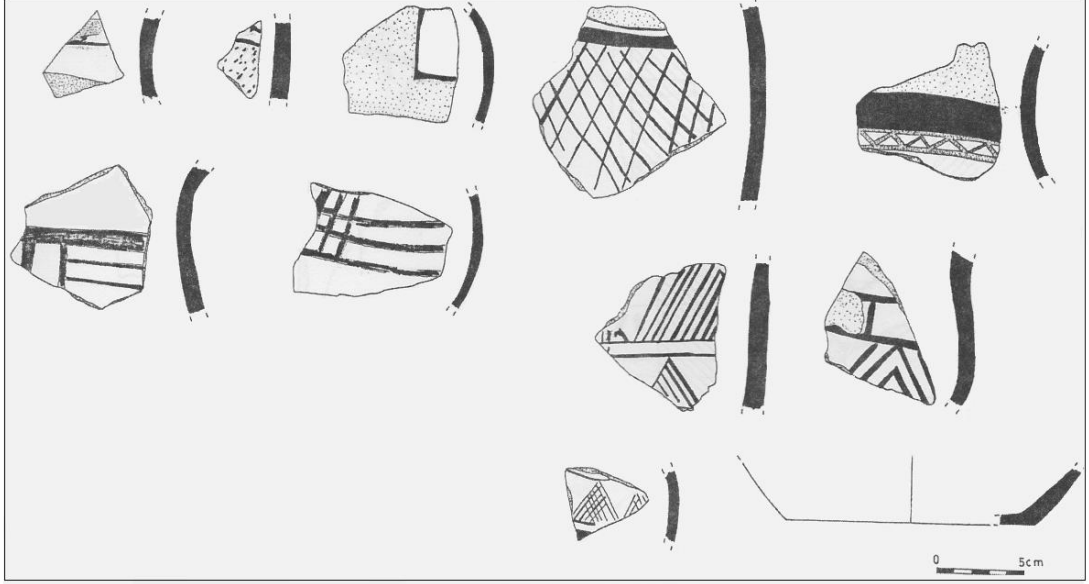
(Bkz: Summers 2007: 8 no'lu şekil, a ve b)

Çizim 8: Demir Çağı Boyalı Çanak-Çömleği (sol 1-9 EDC, orta 1-6 ODC ve sağ 1-3 GDÇ).

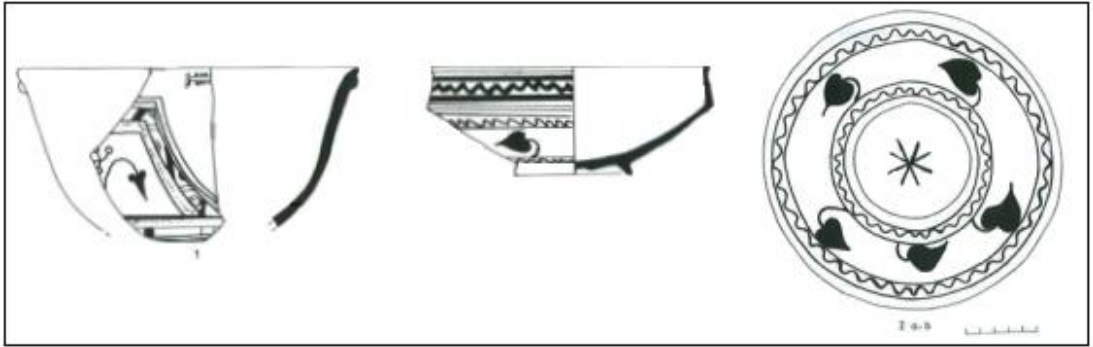
(Bkz: Genz 2011: 10, 11 ve 12 no'lu şekiller)

Çizim 9: Köyiçi Tepesi Çanak Çömleği.

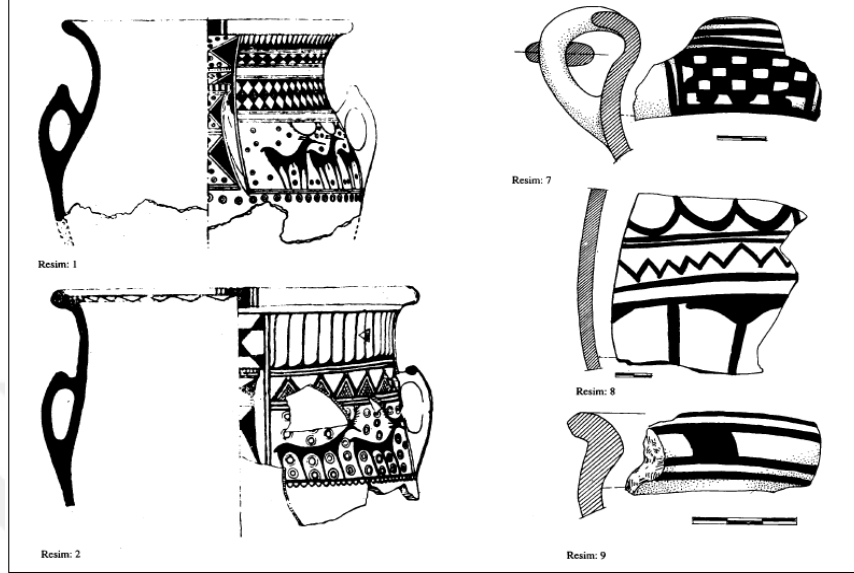
Ş. Dönmez'in yayınındaki çizim (Bkz: Dönmez 2005b: 4 no'lu levha) yeniden düzenlendi (Photoshop CS6).

Çizim 10: Festoon Ware tipi çanak-çömlek.

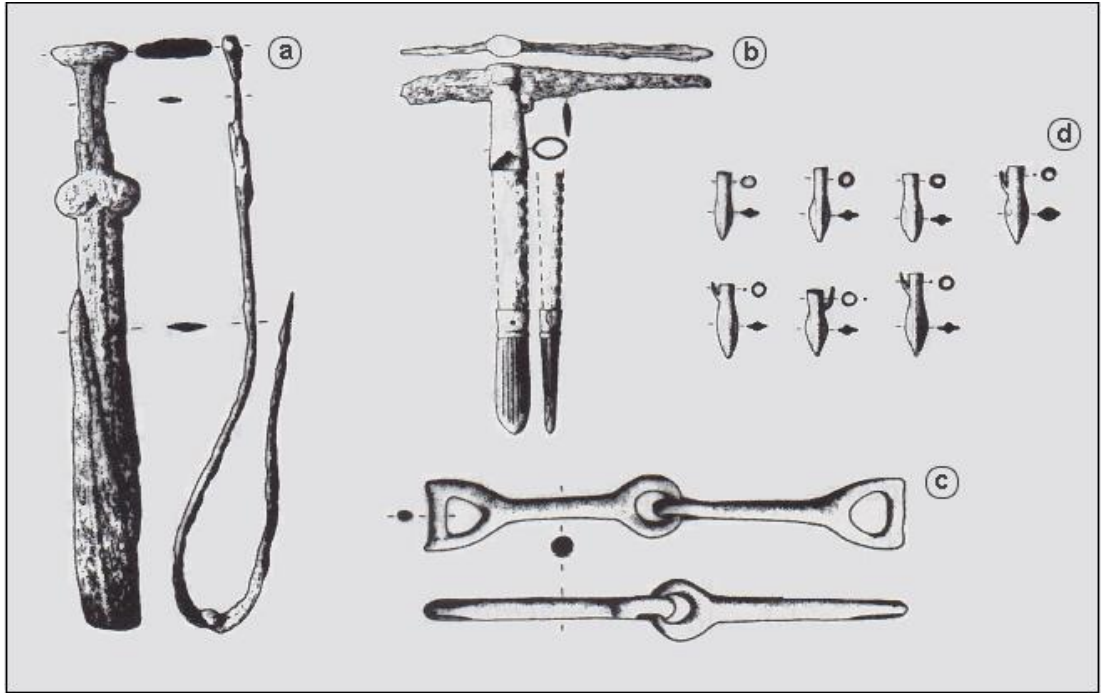
Ş. Dönmez'in yayınındaki çizim (Bkz: Dönmez 2005a: 6 no'lu levha) yeniden düzenlendi (Photoshop CS6).

Çizim 11: Göllüdağ Çanak-Çömleği.

(Bkz: Tezcan 1992: 1, 2, 7, 8 ve 9 no'lu resimler)

Çizim 12: Amasya İmirler buluntuları.

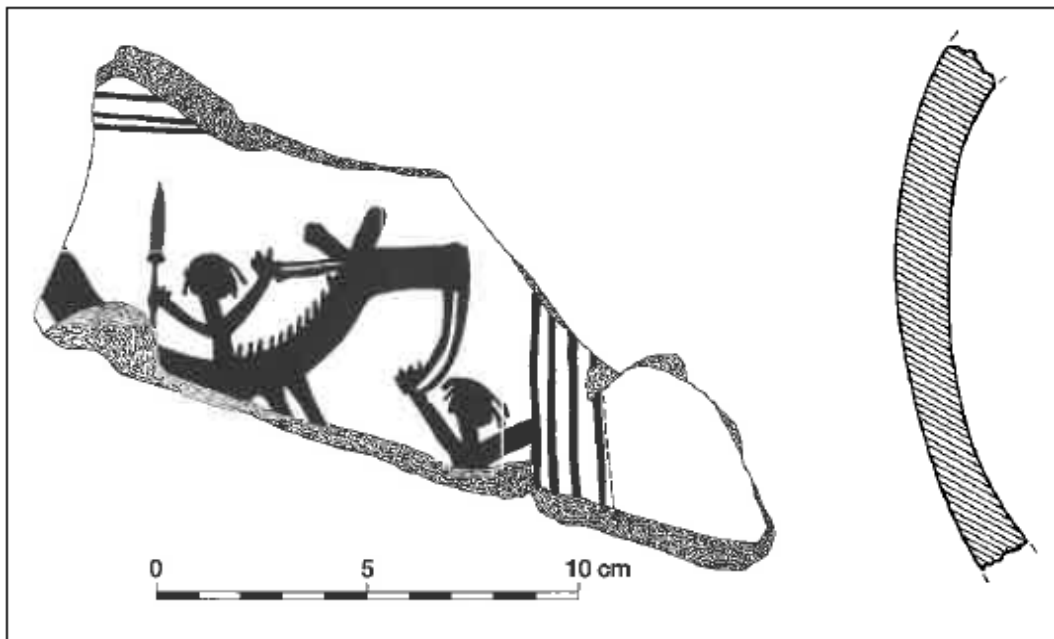
Ö. Bilgi'nin yayınındaki çizimler (Bkz: Bilgi 2001: tablo 25/162, tablo 12/098, tablo 4/056 ve tablo 25/150-153, 156-158) yeniden düzenlendi (Photoshop CS6): a) Demir kılıç, b) Demir-tunç kazma ve kabzesi, c) Tunç at gemi ve d) İskit tipi ok uçları.

Çizim 13: Pazarlı Büyük Savaşçı figürü.

(Bkz: Summerer 2007: 8 no'lu şekil)

Çizim 14: Boğazköy atlı-süvari figürlü keramik parçası.

(Bkz: Genz 2007: 2a no'lu şekil)

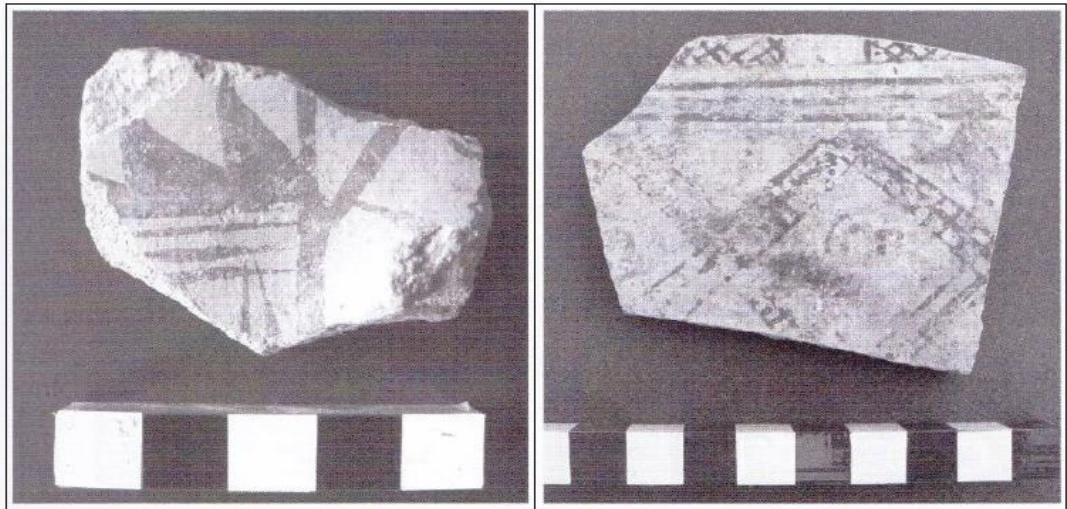
RESİMLER

Resim 1: Akalan sur bedeni.

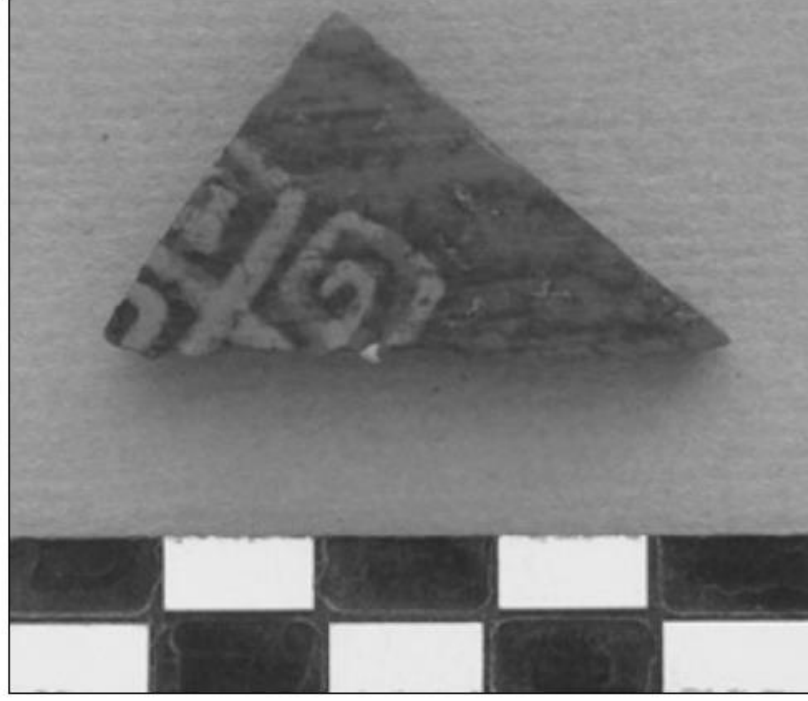
(Bkz: Dönmez, Ulugergerli 2010: 2 no'lu resim)

Resim 2: Oluz Höyük 4. Mimari Tabaka Çanak-Çömleği.

(Bkz: Dönmez 2013: 7 ve 8 no'lu resimler)

Resim 3: Sinop svastika figürlü keramik parçası.

(Bkz: Doonan 2017: 9-15 no'lu şekil)

Resim 4: Kerkenes Dağ keramik parçası.

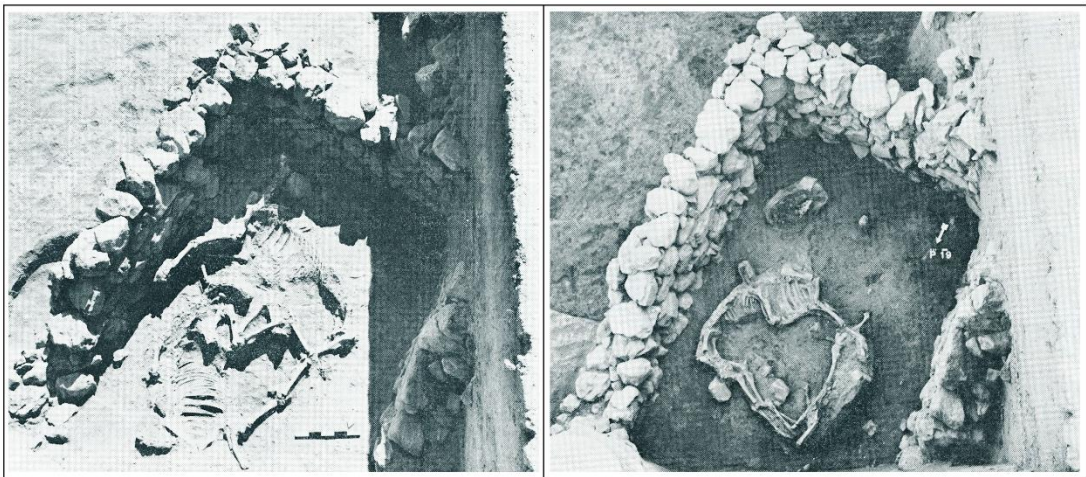
(Bkz: Baran 2016: 9 no'lu şekil)

Resim 5: Gordion KY Tümülsü at gömüleri.

(Bkz: Young 1956: 96 no'lu şekil)

Resim 6a-6b: Norşuntepe at gömüleri.

(Bkz: Hauptmann 1972: 59/1 ve 59/2 no'lu levhalar)

Resim 7: Akalan aslan-panter kabartmalı kaplama levhası.

(Bkz: Akerström 1966: Taf. 61/2)

Resim 8: Köyiçi Tepesi keçi-hayat ağacı kabartmalı kaplama levhası.

(Bkz: Summerer 2008: 7 no'lu şekil)